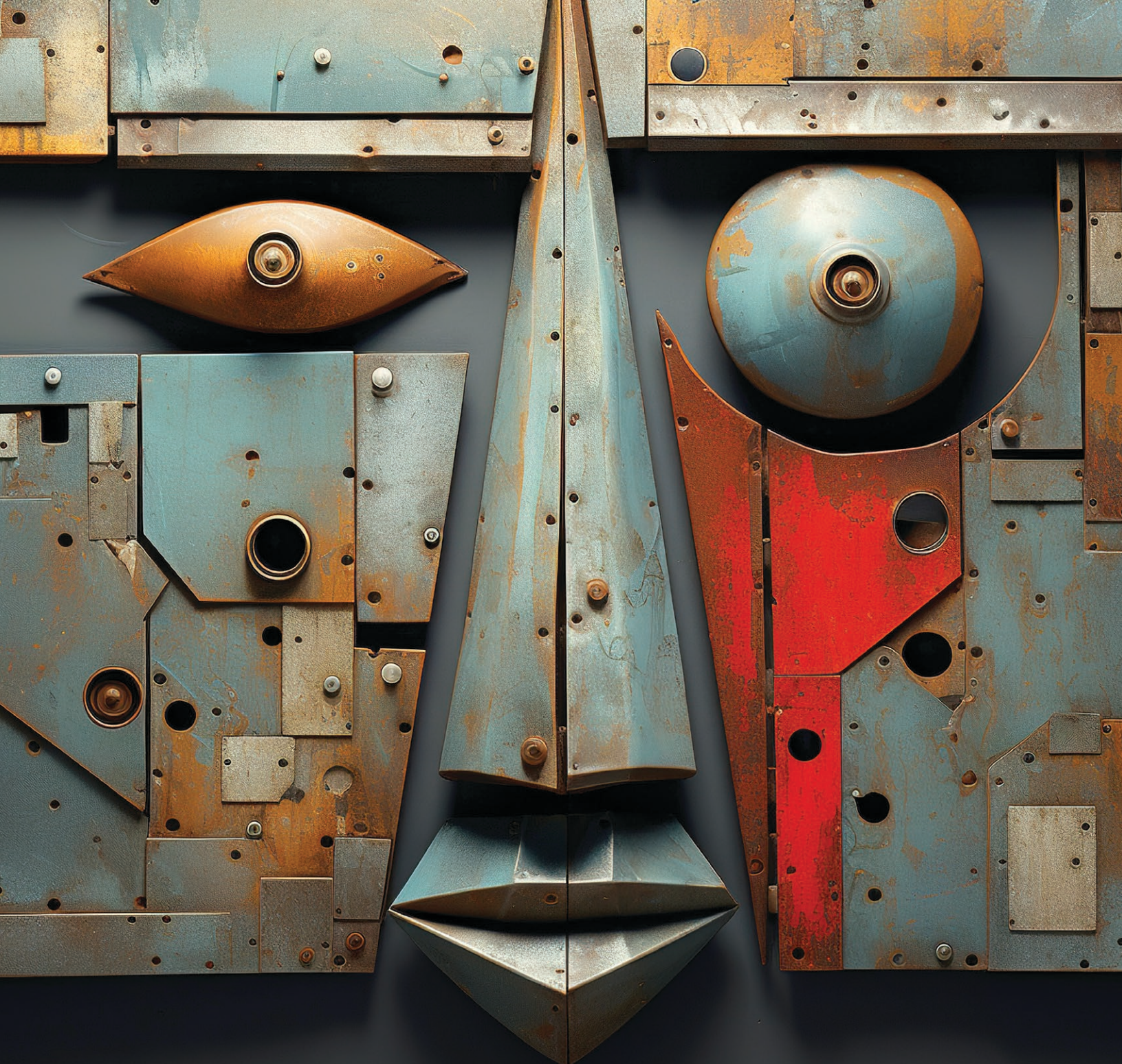

Liget

2024-4
április

[XXXVII. évfolyam 4. szám]

ligetmuhely.com

TARTALOMJEGYZÉK [XXXVII. évfolyam 4. szám]

ADD TOVÁBB!

Victor András NÉPDALÉNEKLÉSÜNK VÁLTOZATAI	3
Makó Ágnes CSAK ÚGY	9
Merkószki Csilla AZ ING	13
Maczák Orsolya Rita SEMMI BAJ	17
Inczédy Tamás A BICIKLIRE GUMIPÓKOZOTT VÉGTELEN	21
Kapitány Máté SPAM	28
Lackfi János ÉSZRE SE	36
Bene Zoltán ILLÚZIÓ	39
Tallár Ferenc A MÁR NEM ÉS A MÉG NEM FESZÜLTségÉBEN	45
Tevesz László MI A NYUGAT MOST –	85
AVAGY MI JÖHET A NER UTÁN?	
Vörös István AZ EGYETEMSZIGET [7]	119
Tass Bálint LÖTTYINTS, ÖCSI!	127
Masszi Bálint ENTRÓPIA	132

Kiadja | Liget Műhely Alapítvány
1122 Budapest, Kissvábhegyi út 4-6.
info [kukac] ligetmuhely.com

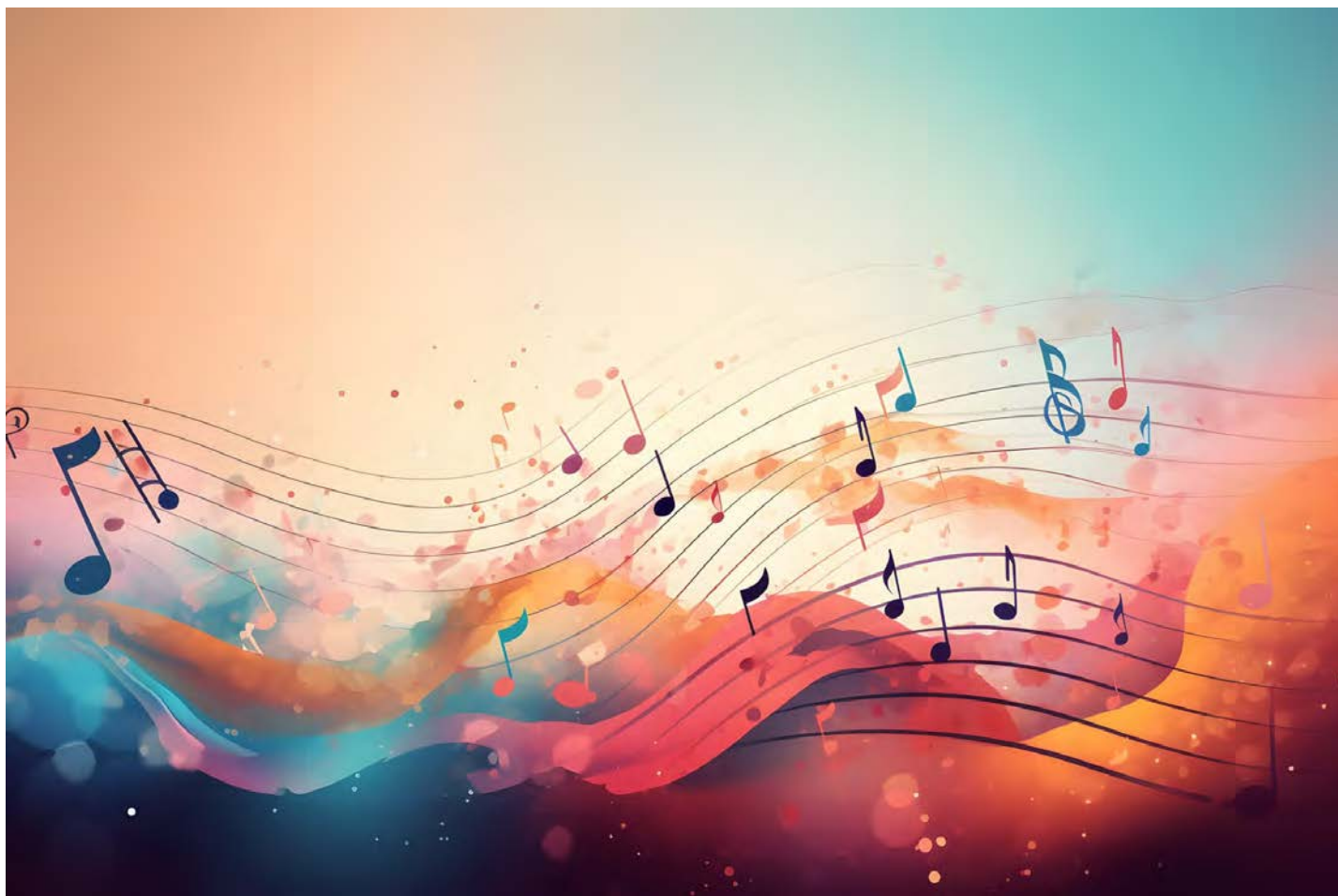
ISSN 1789-4980

Alapító szerkesztők | Levendel Júlia, Horgas Béla
Felelős szerkesztő | Horgas Judit
Tervezőszerkesztő | René Margit
Főmunkatárs | Szirmai Panni
Olvasószerkesztő | Bognár Anikó
Tudományos lektorok | Kiss Lajos András, Victor András

Victor András

NÉPDALÉNEKLÉSÜNK VÁLTOZATAI

2024-04-05 | **ADD TOVÁBBI, ESSZÉ**

Népzenei kincsünk legkorábbi rétegét a pentaton dallamok képviselik. Azok közül is főleg a kvintváltó dallamok, amelyeknek második része ugyanaz, mint az első, csak egy kvinttel (öt hanggal) lejjebb ^[1]. Ilyen az ismertebbek közül pl. a „Röpülj, páva, röpdülj, vármegye házára”, vagy az „Érik a szőlő, hajlik a vessző”, a „Hej, Dunáról fúj a szél”, a „Megrakják a tüzet, mégis elaluszik” stb. Ezek a dallamok több ezer évesek; alapformájukat még az Ural környéki őshazából hoztuk magunkkal.

Az Ural felől Nyugatra tartó évezredes vándorlásunk során is sokféle zenei hatás érte a magyarok éneklését, de a leginkább meghatározóak a honfoglalás utáni együttéléseink. Így az itt élő szlávok (elsősorban az akkori szlovákok) népzenejének hatása, majd a balkáni jellegzetességeket hordozó román népzene. Vannak olyan dallamok, amelyekről bajos eldönteni, hogy inkább szlovák, vagy inkább magyar; a mezőszéki (széki, palatkai) táncok jellegzetes „sánta” ritmusa (amely csak nehezen kottázható) viszont román beütés. S így szép.

elvesztette természetes közegét

Bár már a 19. század közepi Magyarországon jelentkezett a nyitott gondolkodású értelmiségiek részéről valamiféle érdeklődés – és tudományos igényű megismerés – a

népköltészet és a népdalok iránt, a modernizálódással és az egyre erősebb városiasodással ez a zenei és tánc kultúra elvesztette természetes közegét, itt-ott el is tűnt. Szerencsére ezzel nagyjából egy időben többen is rácsodálkoztak a népdalok zenei gazdagságára, Bartók Béla és Kodály Zoltán 1905-ben gyakorlatilag egyszerre kezdték el szisztematikusan gyűjteni a magyar lakta vidékek – és a szomszéd népek – népdalait.

A gyűjtésnek köszönhetően a népdalok dallamkincse megjelent „komolyzenei” művekben is. Bartók és Kodály 1906-ban írt *Magyar népdalok* című kétkötetes műve sok-sok népdal zongorakíséretes feldolgozását tartalmazza. Basilides Mária operaénekesnő nagy sikerrel népszerűsítette ezeket. (Persze ária stílusban.)

Bartók 1909-ben megjelent *Gyermekeknek* című zongoradarabjait 4 kötetbe sorolta – az 1. és 2. kötet magyar népdalok alapján született, a 3. és 4. kötetben szlovák népdalok feldolgozásai találhatók. A mű immár évszázadnál hosszabb ideje a zongorát tanuló ifjúság „tananyaga”. Magam is sokat és örömmel játszottam belőlük. Sokról közülük nem is igazán tudom, magyar-e vagy szlovák, minthogy a szlovák daloknak a függelékben nemcsak az eredeti szlovák szövegét adták meg, hanem énekelhető magyar fordítását is. Kodály *Háry János* című daljátéka (bemutató: 1926) végképp beköltöztette a népzénet a hangverseny-pódiumokra és az Operaházba – persze szimfonikus zenekarra feldolgozott népdalok formájában.

Azért hangsúlyoztam, hogy „szimfonikus zenekarra feldolgozott” népdalokról volt szó, mert a fonográffal rögzített eredeti dallamok döntő többsége csak énekhang, hangszeres háttér nagyon ritkán társult hozzá. Tudnunk kell, hogy az eredeti magyar népzene hangkészletét tekintve sem egyezik az Európában ekkor már régóta kanonizálódott dúr-moll rendszerrel. Ilyen értelemben a zongorakíséretes vagy zenekari feldolgozás elkerülhetetlenül és alapvetően más, mint az eredeti, autentikus

hangzásvilág. Ugyanakkor rengeteg szépséget őriz abból, s ráadásul előnye is volt az „átöltöztetésnek”, mert új formájában ismerősebb, elfogadhatóbb, élvezhetőbb lett az akkori – és részben a mai – zenehallgatók számára.

És itt lépek a történetbe. Abban a kulturális környezetben, amelybe beleszülettem, divatos volt népi kultúra, azon belül a népdalok is. Szüleim-nagyszüleim köréhez tartozott pl. Kiss Géza református lelkész, aki összeállította és megjelentette az *Ormánysági szótárt*, és *Ormányság* című könyvében közzé tett 63 maga gyűjtötte – gyönyörűséges – helyi népdalt. Szépen éneklő édesanyámtól gyakran hallottam ezeket; sokat közülük meg is tanultam (s most is tudom). A *Háry Jánost* gyerekként többször is megnéztem, az összes dalát tudtam, s minthogy a dalok kottáit is tartalmazó, színes rajzokkal illusztrált szövegkönyve ^[2] ott volt a polcunkon, fordulatos szövegéből (Paulini Béla és Harsányi Zsolt) rengeteg részletet – főleg a csattanós párbeszédeket – bármikor előadtam.

álomban is énekeltem

Kodály és Bartók *Magyar népdalok*, Bartók *Gyermekeknek* köteteit hol énekeltem, hol zongoráztam. A *Háry János* és a szintén magyar népdalok feldolgozására épülő

Székyfonó dalait álomban is énekeltem. Tehát népdalokon nőttem fel – de azok „klasszikus” zeneként feldolgozott változatain! Évtizedeken át kitartóan tanultam újabb és újabb népdalokat – döntően írott kották alapján, könyvekből, de hallás alapján is. Egyszer listázni próbáltam, hányat tudok fejből – 500 felé abbahagytam a számolást.

Egyetemista éveimben – és még utána is sokáig – tagja voltam az ELTE Egyetemi Koncertzenekarnak. A zenekar vezetője, Baross Gábor munkatársa volt az 1969-ben indult *Röpülj páva* népzenei vetélkedőnek, s némelyik versenyszámnak – vagyis népdalnak – a zenekari kíséretét is ő komponálta. Ugyanebben a stílusban vezette az ELTE Táncegyüttest is. Amikor csellistaként bekerültem a zenekarába, hosszú éveken át kottából játszottuk a fesztiválokon a táncosoknak komponált zenét. Nekem nem volt furcsa, pedig már a cselló is rendhagyó népi zenekarban.

Az ELTE néptánc-együttesének ez a korszaka úgy ért véget, hogy a 60'-as években az autentikus népzene iránt érdeklődő hangszeresek már rendszeresen jártak a széki prímásokhoz tanulni, s a '70-es évek elején megindult táncházmozgalom néhány év alatt olyan erős és népszerű lett, hogy egyre inkább elfogadhatatlanná vált a „feldolgozott” népzene.

Autodidaktaként megtanultam furulyázni is; tulajdonképpen a társasági népdaléneklést és daltanulást segítő. Családi találkozók, diáktáborok estén tábortűz körül ülve furulyaszóval is színesítettem a közös éneklést. Már nem áriázva, nem operaénekes stílusban énekeltem a népdalokat. Amikor egyszer édesanyámnak elénekeltem egyik új, mezőszéki kedvencemet (tele hajlítással, s nem Basilides Mária stílusában), csak annyit mondott: „Hát, fiam, én már így soha nem fogok népdalokat énekelni!”.

Lányaim évekig a Bartók táncegyüttesbe jártak, ahol mindenki a közel-autentikus módon fújta a nótát tánc közben is, pihenésként is. S amikor hallgatom őket egy-egy népdalt énekelni, bennem is megfogalmazódik, hogy „bizony én már így soha nem fogok népdalokat énekelni”.

az út

Gyönyörűséges és boldogságos az ív, az út, amelyet a magyar népdal megtett a régi falusi természetességtől a *Háry János*-féle zenekari feldolgozottságon át máig, ahogyan újra megtalálta régi önmagát a táncházakban.

Őrizd és add tovább! Erről szól a történet. És arról, hogy a továbbadott üzenet változhat is; minden mondat értelmezése kettőn múlik: a küldőn és a fogadón. Nem vethetjük Kodályék szemére, hogy miért többszólamú, klasszikus európai dalokként értelmezték a több évszázados (akár évezredes) dallamokat. Ezen a zenei nyelven tudtak, ezt a nyelvet „beszélték”. Inkább örüljünk, hogy nyitottságukkal megteremtették a vevőkészséget, hogy utódaik képesek a régi-eredeti zenei nyelv elsajátítására is.

1. Ehhez lehetséges szemléltető példa:

http://doktar.hagyomanyokhaza.hu/sebo_olvasokonyv/nepdalstilus_penta.html ↑

2. <http://nektar.oszk.hu/hu/manifestation/2967049> ↑

kép | vecteezy.com

Makó Ágnes

CSAK ÚGY

2024-04-06 | **ADD TOVÁBB!**, PRÓZA

Miért?

Nem tudjuk. Eddig semmi gond nem volt vele. Kifejezetten csendes. Az osztályban elkülönül. Magányos farkas típus. A jegyei nem romlottak. Elsőtől kitűnő. Magatartása kitűnő. Nem volt előzmény. Rendezett családi háttérű.

Miért?

Nem tudjuk. Nem beszél róla. Amúgy sem szokott az iskoláról beszélni. Semmi oka nem volt rá. Itthon mindent megkap. Kicsit zárkózott. Jól tanul. A tanárok elégedettek vele. Nem iszik, nem drogozik. Rendes gyerek. Nem jár el sehova. Nem mászkál lányok után. Orvosira készül. Itthon minden rendben. Nem szoktunk veszekedni.

Miért?

A tinédzserkori személyiségfejlődés együtt járhat identitáskrízissel. Ha ez beszűküléssel, elszigetelődéssel vagy önbizalomvesztéssel, szorongással, esetleg dezorientáltsággal, kilátástalanság-érzéssel is összekapcsolódik, gátolt, önmaga ellen irányuló agresszió alakulhat ki. A multifaktoriális eseménytér rizikófaktorai emellett a kezeletlen mentális, pszichés és pszichoszomatikus betegségek, a negatív életesemények, a kortárskonfliktusok, valamint a neuroanatómiai és biomarker elváltozások is.

Miért?

Az épület központi lépcsőházának lapostetőre vezető ajtaja nyitott állapotban volt a vizsgált időpontban. Az edzett acél biztonsági lakatot az ajtó mellett találták meg kollégáink. Az intézmény gondnokának kihallgatása során tudomásunkra jutott, hogy folyó hó másodikától a tetőn található vízelvezető rendszer karbantartási munkálatai folynak, melyek elvégzésének időtartamára a tetőre vezető ajtót, a munkálatokat végzők szabad mozgását biztosítandó, nyitva tartják. Az intézmény vezetőjének kihallgatása folyamatban van.

Miért?

Mert ő ilyen bonyolult, ilyen érzékeny lélek. Meg kurva nehéz időszaka van. Meg basztatták.

Miért?

Csak úgy. Mert poén. Vicces, amikor vörös lesz a feje. Mert mindig egyedül ül. Mert gáz ruhákban jár. Mert stréberállat. Mert nem érdekli a foci. Mert zongorázni tanul. Mert miatta kaptunk gólt. Mert irritáló a pofája. Mert sípoló a hangja. Mert zsíros a haja. Mert az apja egy idióta pöcs. Mert nyomi szemüveges. Mert nem súgott fizikán. Mert osztálykiránduláson hányt. Mert nem mer előttünk átöltözni.

Miért?

Csak úgy. Mert elegendem van. Mert mindenki utál. Mert T. utál. Mert A. mindig beszél. Mert R. kiröhögte a hajamat. Mert A. a falhoz nyomott és megütött. Mert A. leöntötte a füzetemet. Mert V. és K. kiröhögte, ahogy futok. Mert T. nem szól hozzám három hete. Mert T. most A-val jár. Mert négyes lett a fizika. Mert még két év az egyetemig. Mert ronda vagyok. Mert túl sovány vagyok. Mert soha nem néz rám senki. Mert soha nem lesz senkim. Mert nem visznek át másik suliba. Mert semminek nincs értelme. Mert máshogy soha nem lesz vége.

kép | vecteezy.com

Merkószki Csilla

AZ ING

2024-04-14 | **ADD TOVÁBBI, NOVELLA**

Mikor a barátaink szóvá tették, hogy rosszul gomboltuk be, arrogánsan válaszoltunk, hogy ez direkt ilyen. Nekünk ne mondja meg senki, hogyan kell egy inget viselni. Mi nem követjük a szüleink rossz mintáit. Ez a miénk: vagány, újhullámos, friss, ropogós. Pár hónap után kicsit kényelmetlennek éreztük, de lesepertük, mintha az anyagra tapadt apró szösz volna. Amikor már esténként frusztráltan aludtunk el, és idegesen ébredtünk, megoldást kellett rá találni. Hosszas tanakodás után fogtuk a hatalmas, piros ollót, és lenyisszantottuk az alsó csücsköt, így az ing alja szimmetrikus lett. Újra kényelmesen viselhettük. Kézen fogva jártunk a világban, boldog mosollyal az arcunkon. A felső plusz gomb is zavart, de a kiálló anyagot minden reggel kávézás közben precízen levasaltuk. Egy álmos hétvégi napon véletlenül elmaradt a felső sor lesimítása. Egész nap fityegett, és birizgálta a bőrünket. Többször odanyúltunk, lapogattunk, hajtogattuk, dugdostuk, de nem maradt a helyén. Újra és újra előbújt. A nap végén fogtunk egy szikét és dühösen kivágtuk a felesleges részt. Meglepően jól nézett ki így is az ing. Jobbra-balra forogtunk a tükörben és csodáltuk magunkat. Idenézz, Világ, így kell ezt csinálni! Leszámolunk az ezeréves tradíciókkal! Kívülről hagyományos ingnek tűnhet, de közelről látszik igazán az egyedisége.

az utolsó öltés után

Idillien teltek a napok, utazgattunk és figyeltünk másokat, hogyan viselnek inget. Spanyolországban egy hosszúra nyúlt borkóstoló után szemlesütve, zavartan megállapítottuk, hogy talán nem hülyeség minden hagyomány, próbáljunk meg valamit hasznosítani. Ha már klasszikus inget akarunk, akkor szépen be kell szegni a levágott részeknél a varrást. Szakkönyveket olvastunk, videókat néztünk, sok munkaóra során nagyon lassan és óvatosan haladtunk a kiigazítással. Vértől ujjaink elgémberedtek, szemünk elfáradt, hátunk megfájdult, de kitartóan javítottuk a hibákat. Az utolsó öltés után vettük észre, hogy az ujjak csálén állnak. Egymást hibáztattuk, hogy ki mit rontott el, ki mit vállalt és mit nem tartott be, ki mit alakított át, mit varrt össze és/vagy szakított el véletlenül. Végre mertünk segítséget kérni, és beiratkoztunk egy varrótanfolyamra. Szorgalmasan jegyzeteltünk az órán, lelkesen elkészítettünk minden házi feladatot. Megtanultuk a fűző-, a hurok-, és a láncöltés helyes használatát, hazai és külföldi, régi és új szabásmintákat nézegettünk. A zsebet is új helyre varrtuk, a gallért is átalakítottuk.

Mutattuk a barátainknak az új ingünket. Hitetlenkedve nézték, és óvatosan megjegyezték, hogy ez nem ing, inkább egy nyári strandruha vagy pizsama, esetleg rabruha. De, ing, erősködtünk, túl sok Unicumot ittatok, nézzétek meg jobban. Ez egy hosszú ujjú lenvászon ing, aminek van kemény gallérja, hímzett zsebe, több apró gombja, díszes mandzsettája. Ők a fejüket csóválták, hogy ez nem ing, nem is egyforma hosszúak az ujjai, a zsebek a hasánál és az oldalánál vannak, a gallér keskenyebb és rövidebb, a gombok nincsenek egyenlő távolságra egymástól, az egyik oldal karcsúsított, a másik nem. Sértetten otthagytuk őket.

Hazafelé a Plázánál megláttunk egy csálé, röhejes ingszerúséget, együtt röhögtünk, hogy kik ezek a lúzerek? Ahogy közeledtünk a Plázához, minden lépéssel ismerősebbnek tűnt az ing, majd megálltunk a hatalmas üvegfal előtt, és némán bámultuk magunkat. Felidéztük a varrótanfolyamon tanultakat, hogy akkor mit hogyan kellene változtatni, hogy valóban ing legyen, esetleg ezt tegyük el alvósnak, és kezdjük előlről az egészet új anyaggal? Lábunk elgyengült, torkunkat gombóc szorította, vállunkra nehezedett az elmúlt hét év minden súlya. Leültünk a telihold megvilágította koszosszürke térkőre, és egyszerre mondtuk ki, hogy fáradtak vagyunk. Nem az Unicumtól, hanem az átalakításoktól. Igen, az elejétől rosszul gombolt, és már hiába gomboljuk újra, annyit alakítottunk az ingen, hogy semmire sem jó. Hiába varrtunk zsebet a rúzs- és olajfoltokra, és próbáltunk belőle rendes inget csinálni, a kezdetektől halálra ítélt volt. Elkészöntünk a szerethető, páratlan, kivételes, mégis hasznavehetetlen ingünktől. Feltápáskodtunk, könnyeinkkel küszködve kihámoztuk magunkat az ingből, amit azonnal felkapott az erős északi szél, és tovarepített. A derengő hajnalban te jobbra indultál, én balra.

kép | vecteezy.com

Maczák Orsolya Rita

SEMMI BAJ

2024-04-01 | **ADD TOVÁBBI, NOVELLA**

A paplant gyerekkorom óta leginkább az arcomra ereszkedő felhőnek képzelem. Alászáll a felhő, és úgy takar be, hogy akik egy perce még fejhangon üvöltöztek egymással, felém pillantva hirtelen feledkezzenek meg magukról, máshogyan. Nem az, hogy eltűnt, és jaj, hova lett, hanem sosem volt gyerek. Semmi baj. Az látszódik, hogy nem látszom, nem kell úgy csinálnom, mintha nem hallanám, amit hallok, mintha nem zavarna a földre söpört tárgyak csörömpölése. Néha úgy mozgattam a lábam, mintha bicikliznék, a felhőket ültem meg, felhőből volt az ülés, a váz, a

kerekek, felhő volt a lánc, a kormány, ha elestem, akkor se fájt, ők se néztek el fölöttem egymásra, hogy ezt most kinek is kellett volna megakadályoznia, mert nincs ott, aki megítélje az esésem.

felhős közegben

Semmi baj, amúgy se ütöttem meg magam, nem mintha számítana, de ilyen felhős közegben nincs miben lehorzsolni az arcom, elreccsenteni a térdem. Ha nem fáj, nem is kell eljátszanom, hogy nem fáj, mosolyogva ráállni, úgy hajlítgatni, mintha tekerésre alkalmas volna, az idő visszatekerésére is, oda, amikor még nem következett be a baj, mintha a mozgatható térdemmel visszavonhatnám az esésem. A szilánkok a felhőkben nem maradnak meg, se a kerekem, se a térdem alatt, de a szemükben sem. Legjobb, ha szemük sincsen, vagy ha van, máshol, ahhoz nincs közöm.

Most már persze nem tekerek. Ha a paplant a fejem fölé húzva el is tudom játszani, hogy alszom, hogy nem itt vagyok, hanem máshol, az világos, hogy látszódna kívülről, hogy tekerek, még mozdulatlanul sem tartanak meg a felhők, és a kiabálás is nekem szól, nem másnak. Meg kellett volna néznem az időjóst, de én soha, soha nem gondolok előre, velem mindig minden csak megtörténik, rám semmiben nem lehet számítani, én mindent csak ígérek. Hallom, ahogy kopog az eső az ablakon, próbálok erre a hangra koncentrálni, visszasüllyedni oda, ahonnan kiindul az esőcsepp, meg kellene állítani, tekerni őket visszafele, felduzzasztani újra a fekete felhőket, és elküldeni arra, ahonnan jöttek.

A *Semmi baj* varázsereje nem abban rejlett, hogy összeálltak a törött cserepek, felrepültek az asztalra, és újra a kedvenc kistányérommá váltak, integető gyerekek a közepén, vagy tényleg újra működésbe hozta a térdem, nem töltötte vissza egy pukkanás kíséretében a biciklikerekembe az elillant levegőt, de az egyik tekintetből a másikba hatoló szilánkokat se állította meg bravúros ügyességgel. Abban rejlett a mágia, hogy aki kimondta, rövid időre elhitte, hogy elhittem, és akkor részben mindaz, ami ide vezetett, nem vezetett sehova számomra. Nem létezik, máshol van, takarja a paplan. A bicikli marad, amúgy is lyukas a kereke, egyébként se fér el a lakásban, apádnál ellesz, ha annyira útban van, meg legalább muszáj lesz keresni. Semmi baj.

felerősödnek a szitkok

Kiszakad a koppanások közül a másik hang, nem az eső az ablaküvegen, sarok a padlón, rándul a lábam, tekerne, de megállítom, nem látszani fontosabb. Lendül a takaró, pupillaszűkülésre készülök, de nem leplez le, nem takar ki, csak levegőt enged be. Mellém fekszik a gyerek, érzem az illatát, álom illata van. Egy pillanatra felerősödnek a

szitkok, fejhangba, csörömpölésbe csúszik át, nem tudom, mozduljak-e. Hallom a szuszogását, szavakat formál, apa, szuszogja, szerintem egyébként elindulhatunk így is, engem nem zavar az eső, tényleg. Tudok tekerni vizes úton, csak a féktáv nagyobb, papa mondta. Kettőnknek nem elég a levegő a felhőkben, ki is lógunk a paplan alól, fázik a kezem. Gyere, mondom neki.

Már az ajtóban állunk, a kiabálás, ha lehet, csak egyre hangosabb. Pedig panasz nem lehet, gumicsizma, kesztyű, a vastagabb esőkabát, sapka, a sál épp most tekeredik fel. Egy kanyar, két kanyar, nagyon hosszú a sál, indokolatlanul tekeredik a nyakra, fejre, mindenre, míg az arcból semmi sem marad. Semmi baj. Jár a lába, keze meg egyre teker.

kép | vecteezy.com

Inczédy Tamás

A BICIKLIRE GUMIPÓKOZOTT VÉGTELEN

2024-04-09 | **ADD TOVÁBBI, NOVELLA**

– Nektek fogalmatok sincs róla, micsoda fantasztikus dolog ez! – kiáltotta Sziszu bíboros, és közénk hajította a biciklipumpát.

Szizu közelében érdemes résen lenni, mert hajlamos elhajigálni a keze ügyébe kerülő tárgyakat. Főként, amikor feszélyezi, hogy hiába hadar, nem tudja rendesen kifejezni magát, és az őt hallgató társaságban itt is-ott is mosolyra kanyarodnak a szájak.

Szizu ilyenkor megpróbál a röhögés útjába állni, ez többnyire azt jelenti, hogy hozzánk vág valamit. Mozdulatával ilyenkor startpisztolyként engedi kiobbanni a harsány röhögést.

az egész vallásdolog

Egy csoportba jártunk Szizuval óvodába. Már akkor is így hívta őt mindenki. A bíboros cím csak általános iskolában ragadt rá. Úgy történt, hogy hetedikben Egerből kijött hozzánk egy nő, hogy *pályaorientációs foglalkozzon* velünk. Mindenkitől megkérdezte, mi akar lenni. Szizu azt felelte, ő pap lesz. Mi persze vigyorogtunk, de a nő azt mondta, a hit és a vallás rendkívül fontos az emberek életében, és hogy Szizu ezek szerint nagyon vallásos. Azt is megkérdezte, ministrál-e. Szizu meg nyugodtan válaszolt, hogy ez eddig eszébe sem jutott és nem is tud túl sokat az egész vallásdologról, de majd nyári szünetben elolvassa a Bibliát. A pályaorientációs hölgy nem vette észre, hogy már az egész osztály nyerítve röhög, és tovább faggatta Szizut, hogy tulajdonképpen miért akar pap lenni. Szizu megvonta a vállát és azt felelte, bejön neki a falu tiszteletesének, Sándor atyának a szabad élete, hiszen alig dolgozik, mégis megvan mindene, eljár diszkóba és állítólag barátnője is van.

A nő akkor elnevette magát, velünk együtt hahotázott, azt hitte, Szizu viccel. Szizu meg elkámpicsorodott, hogy senki sem veszi komolyan, még ez a nő sem, pedig neki épp ez lenne a dolga. Emlékszem, a foglalkozás után tesióránk volt. Az öltözőben Szizu fogadkozott, hogy feljelenti a nőt, amiért ilyen trehány módon végzi a munkáját. Mi meg persze, megint röhögtünk.

Mondjuk a Bibliát aztán tényleg ki is olvasta, sőt, mindenféle idézeteket szedett ki belőle, és telis-tele ragasztgatta velük a szobája falát. Ezt akkor láttam, amikor bementünk hozzájuk vas- és papírgyűjtéskor, hatan cipeltük ki a vaskályhát, amivel tulajdonképpen az osztályunk meg is nyerte abban az évben a hulladékgyűjtési versenyt.

Nyolcadikban már csakugyan ministrált Sándor atyának. Aztán az ő ajánlásával bekerült az egri papneveldébe. Ott viszont mindenféle ügyekbe keveredett. Azt még elnézték neki, hogy a nevelde pincéjéhez álkulcsot hajlított és heteken át dézsmálta a misebor-készletet, de Sándor atya sem tudta megvédeni, amikor egy éjjel a kollégiumban lebukott egy laza erkölcsű nővel.

Azóta itthon tengődött a faluban, mint sokan közülünk, akik másféle kanyarral tértünk haza – volt, aki el sem indult innen.

Szizu bíboros biciklijének nyikorgása messziről hallatszott. Néhány pillanattal később gurult be a kocsmá udvarára. A körtefa alatti asztalnál poharaztunk, Szizu odakormányozta kerékpárját.

– Srácok, ezt nem hiszitek el!

mondjuk egy hentesbárddal

Hangszínében volt valami különös.

Miközben a körtefának támasztotta biciklijét, észrevettem a csomagtartóra gumipókozott dobozfélét. Átfutott az

agyamon, hogy ha valaki ebben a faluban árokfutást rendezne, mondjuk egy hentesbárddal vagy valami házilag barkácsolt lőfegyverrel, biztosan Szizu bíboros lenne az. Utólag még meglepőnek sem tartanánk a dolgot, sőt néhányunknak talán lelkiismeret-furdalása is lenne.

Szizu leoldozta a dobozt és nagy óvatosan az asztalra tette.

– Mi ez? – kérdeztük kórusban.

– Életem fő műve – mondta büszkén.

Néztem, ahogyan simogatta a dobozt, és eszembe jutott, hogy valahonnan nitroglicerint szerzett és most mind meg fogunk halni.

– Mi van a dobozban, Szizu bíboros?

– Nem doboz – felelte türelmetlenül. – Ezt emberi elme fel nem foghatja – immár áhítattal suttogott –, mert ez maga a végtelen!

És akkor kiselőadásba kezdett, hogy hallottunk-e már Schrödinger macskájáról, és mivel feltételezte, hogy nem hallottunk, amiben többnyire igaza is volt, rögvést nekiállt elmagyarázni, és miután ezt részben sikeresen megtette, bejelentette, hogy ami az asztalon van, sokkal izgalmasabb, mint Schrödinger macskája, és ekkor egy teátrális mozdulattal felnyitotta a doboz-szerű izét. Kíváncsian hajoltunk fölé.

Mégiscsak doboz volt, méghozzá töküres. Annyi különlegesség volt benne, hogy az aljára és a tetejére Sziszu egy-egy tükröt erősített. Ha az ember a dobozt bezárta, a két tükrök tökéletesen egymás felé fordult. Sziszu hadarva magyarázta, hogy az egyik tükrő továbbadja tükörképét a másik tükrőnek, de ha jobban meggondoljuk, abban a képben már eleve amaz a tükrő engedi önmagát tükrözni, visszaadva az iméntitől kapott tükörképet, és így adják oda-vissza tovább és tovább egymásnak a végtelenségig ezek a tükrök önnön magukat. Ezt nevezte végtelennek – amiben valamelyest igaza is volt.

- De ebben nincs fény, és amúgy sem látni bele – mondta egyikünk.
- A Schrödinger macskáját sem látni – válaszolta Sziszu.
- Annak épp az a lényege, nem? – kérdezte valamelyikünk vigyorogva.

– Hülyék vagytok! – csattant fel Sziszu. – Nektek fogalmatok sincs róla, micsoda fantasztikus dolog ez! – és ekkor hajította közénk a biciklipumpát, belőlünk meg kirobbant a röhögés. Sziszu sokáig bajmólódott, mire sikerült újra felgumipókoznia a dobozt a csomagtartóra.

– Na, most ide figyeljete! Szerezni fogok egy kémtüköröt, tudjátok, ami a hátoldaláról átlátszó, pont, mint a nyomozós filmekben a kihallgató szobák falán. Na, én szembefordítok egyet egy másik tükörrel, és közöttük oldalt LED lámpa csíkokat ragasztok fel, hogy legyen elég fény, és akkor látni fogom a végtelent, ti meg nem, mert senki másnak nem mutatom meg, ha térden csúszva jöttök hozzám könyörögni, akkor sem, ennyi, slussz-passz! – és ezzel sértetten eltekert.

a tükör szélénél

Másnap reggel borotválkozás közben eszembe jutott Sziszu doboza. Egy másik tüköröt fordítottam magam mögé, és persze meg is láttam egy darabot a végtelenített világból, de a fejem útban volt, hiába

ügyeskedtem, elhúzódtam, szemem sarkából kukucskáltam, a végtelen minduntalan kikanyarodott a tükör szélénél, mielőtt megpillanthattam volna. De jó lenne szemből látni, gondoltam, épp ahogyan Sziszu tervezi. Persze, el tudtam képzelni, de látni mégiscsak más.

Az új doboz nagyobb volt, és lakat zárta le. Sziszu minden vasárnap felszerelte biciklijé csomagtartójára, úgy kerekezett a kocsmába. Ő is megváltozott. Valahogy nagyobb lett, és bár továbbra is barátságos volt mindenkivel, a maga módján szintén lakattal lezárt. Idővel nemcsak én, hanem mindegyikünk megtalálta a módját, hogy négy szemközt rákérdezzen, vethetne-e egy pillantást a doboz belsejében bújó szerkezetre, de Sziszu ezt senkinek nem engedte.

A következő évben a faluba költözött egy városi nő. Sziszu a falunapon felkérte táncolni. Fogalmam sincs, mit látott meg a nő Sziszuban, mindenesetre összejöttek.

Az esküvőn ott volt az egész falu. A menyasszonyon és vőlegényen egyaránt látszott, hogy fülig szerelmesek egymásba. A ceremónia egy pontján nem értettem az anyakönyvvezető néhány szavát: olyan rég hallottam Sziszu bíboros polgári nevét, hogy el is felejtettem. Aztán jöttek az igenek.

kép | vecteezy.com

Kapitány Máté

SPAM

2024-04-19 | **ADD TOVÁBBI, NOVELLA**

Ha meg akarsz menteni egy életet, kérlek, küldd tovább ezt az üzenetet! Ó, gondolta Tibor, hogyan, majd biztos továbbítom ezt a szart. Már vitte is az egérmutatót a törlés kukaikonja felé, de mielőtt rákattintott volna, valami különös érzésnek engedelmességgel visszakozott, és odébb vitte a kis nyilat. A nyíl átsuhant a kuka fölött, majd megállt egy semleges zónában. Tibor most is azt érezte, mint általában, amikor egy-egy email megtartása mellett döntött: picit dacolt a halállal. Hátradőlt a széken, a mennyezetre szegezte tekintetét. Olyan régóta ugyanez a mennyezet van

felettem, gondolta, ugyanez a szék a seggem alatt, ugyanazt a reggelit eszem minden nap, minden héten szerdán mosom meg a hajam, ami így is egyre ritkul és csupa korpa, ugyanaz a főnököm tíz éve, ugyanaz a pozícióm is, nem léptettek elő, nem kaptam fizetésemelést, ugyanaz a kolléganő tetszik, és ugyanúgy nem tudok közelebb jutni hozzá, ugyanúgy pornóval könnyíték ösztöneim feszítésén, ugyanúgy megfogadom minden évben, hogy lefogyok, ugyanúgy fájlalom derekamat a sok üléstől, ugyanazt a kínzó kontrasztot érzem a létezés állandósága és a világ látszólag kiapadhatatlan újdonságforrása között, de az újdonság is idővel ugyanúgy unalomig ismertté válik, ugyanolyan csúfnak látom magam fényárban és félhomályban, ugyanúgy mások videói alá kommentelve fröcsögtetem ki magamból önmagam gyűlöletét, ugyanúgy legyőzött vagyok, és ugyanúgy győzöm le az arctalan többi az online videójátékokban, és végül ugyanolyan kurva magányos vagyok. A mennyezetén néhány szétfoslott pókháló lebbent egy korábbi beázás sötétje felett. Tibor előrebillent a széken. Újra átfutotta az üzenetet.

egy beágyazott link

Az email gép által fordított szövegrészletekkel volt tele, búzlott róla, hogy automatikusan generált tartalom. Valami adathalász, vírusoktól hemzsegő szemét, amely gyomorforgató érzélgősséggel, az

emberi jóhiszeműsége vagy inkább a jólétben élők bűntudatára hatva hirdette, hogy az üzenet továbbításával és egy beágyazott linkre kattintva valami távoli országban élő rászoruló segíthet az, akiben minimális szolidaritás maradt ebben a lélektelen világban. Hogy pontosan mit jelent ez a segítség, természetesen nem derült ki a levélből. Full kamu, gondolta Tibor, miközben az egér nyílikonja a link felé érve kattintásra kész kézfejjé alakult. Mit művelek, töprengett tovább a férfi, mit akarok ezzel az egésszel? Elvégre sosem kattintottam rá ismeretlen linkre, sosem dőltem be az ilyen ócska átveréseknek. Olyan volt, mint áthajolni egy korláton, engedelmességni az erőnek, ami gyerekként elfogta, amikor nagymamáját látogatta a gangos bérházban. Valaminek változnia kell. Megnyomta az egér gombját. Hosszas töltést követően új oldal nyílt meg, érthetetlen szimbólumok sormintájával. Tibor gyorsan

bezárta az oldalt. Nem kértek bankszámlaadatokat, igazából nem kértek semmit. A férfi testét borzongás járta át. Továbbította az üzenetet minden ismerősének, utána kikapcsolta a gépet.

A következő napokban az internetbankon keresztül megbizonyosodott róla, hogy nem történt semmilyen pénzlevonás. Laptopján vírusellenőrzést végzett, de a program fenyegetést nem azonosított. Ismerősei nem szentségeltek, hogy miért küld tovább nekik mindenféle szaros spamet. Csendben pergett minden. Az élet, állapította meg Tibor csalódottan, éppúgy folytatódott, mint korábban.

Néhány további nap múltán aztán csengettek. Bátortalan, rövidke csengetés volt, olyan, amiről éppen csak meg lehet állapítani, hogy nem a szél vagy a képzelet játéka. Tibor felállt a kanapéról, nehézkesen a kaputelefonhoz bandukolt, majd leemelte a kagylót. Igen, szólt bele kissé ingerülten. Vasárnap délelőtt volt. Pár másodpercig nem kapott választ. Már éppen visszaakasztotta volna a kagylót, amikor egy halk hang tört magyarsággal, fordított szórendben megkérdezte: Tibor Szentei? A férfit eddig

ismeretlen bizsergés járta át. Hirtelen olyan érzés kerítette hatalmába, mintha valaki mással történne meg ez a jelenet, mintha ő csak a tévében látná, vagy valami túlzottan is realiztikus álomban. Tibor Szentei, hallatszott ismét a gyenge hangocská. Tibor nem felelt, csak megnyomta a kapunyitó gombot.

bűvészmutatvány

Eltartott egy ideig, mire az idegen felért a hetedik emeletre. Ebben a néhány percben a férfi próbálta visszanyerni hidegvérét, próbált valahogy visszaférkőzni saját bőrébe. A liftből pici, ázsiai nő

lépett ki. Tibor olcsó, ám megmagyarázhatatlan bűvészmutatványként látta a nő érkezését: a zárt dobozból új élet kel ki, ebben az esetben fénylő hajú, kreol, szűk szemű élet. A nő megállt a férfi előtt, tétova pillantást vetve rá. Talán thai lehet, tűnődött Tibor, miközben a sötét árnyalatú bőrt, a lapos orrot, a figyelmesen csillogó szempárt vizsgálta. Aztán eszébe ötlött, hogy valamit azért illene mondani. Hello, bökte ki végül. A nő biccentett, ő is zavart hellót súgott. Tibor hátrapillantott. Lakásának ajtaja résnyire nyitva volt. Kerüljön beljebb, szólt, de látva a nő értetlenségét, inkább angolra váltott. Please, mondta, come inside. Minthogy a nő mozdulatlan maradt, Tibor intett neki, hogy kövesse.

Odabent nagy volt a felfordulás, Tibor kapkodva próbált elfogadható rendet vágni. Néhány párnát feldobált a közeli kanapéra, az összegyűrt szőnyeget a lábával kisimította, a konyhai széket közelebb tolta az asztalhoz, a minap levetett ruháit a szennyestartóba hajigálta. A nő türelmesen várakozott a szoba sarkában. Mikor Tibor elkészült a hevenyészett fészekrendezéssel, leült a fotelbe, és birizgálni kezdte annak széthasadt műbőr huzatát. Utána felállt, a konyhai széket a nő elé tolta, esetlen mozdulattal helyet kínálta, majd visszatelepedett a fotelbe. A nő is leült a székbe. Egy darabig némán fürkésztek egymás arcát. A férfi aztán saját mellkasára helyezte tenyerét, és azt mondta, Tibor. A nő bólintott, majd ugyanazzal a mozdulattal kísérve ő is bemutatkozott: Zarja. És mielőtt Tibor bármit kérdezhetett tőle, elővett egy kis cetlit, és a lehető legnagyobb természetességgel felolvasta annak üzenetét. I am your new Asian wife. Azzal ismét Tiborra pillantott. A férfi, bár a rendtartás nem volt az erőssége, a szabályokat mégis fontosnak tartotta. Azt is, hogy egy-egy állítás minél pontosabb legyen. Most tehát nehezen tudott továbblépni azon, hogy itt van az ő új ázsiai felesége. Nem volt soha feleségem, állapította meg a férfi, se ázsiai, se más kontinensbeli. Fölösleges tehát a *new* szó a mondatban. Sőt, igazából az *Asian* is, hisz

az meg elég egyértelmű. Miután mindezt lepörgette a fejében, csak akkor telepedett rá a mondat valódi súlya. Igazából nem meglepettséget érzett, valahogy már a linkre kattintás pillanatában átsuhant a tudatán egy orosz vagy ázsiai feleség képe. Nem, azt érezte, hogy itt egy megmásíthatatlan döntés hús-vér következményével kell kezdenie valamit. Ez egyszerre rémítette meg, és töltötte el a felelősségvállalás büszkeségével. Tibor sosem érezte még magát ennyire felnőttnek, és ennyire férfinak. Nice to meet you, Zarja, mondta. Felállt és feleségéhez lépett. Zarja is felállt a székből. Óvatosan megölelték egymást.

főnyeremény

Tibor a kanapén feküdt, Zarját figyelte. A nő most is, mint már oly sokszor, éppen Tibor új kedvenc ételét főzte. Pirított rizstészta, kérdezte a férfi. Igen, válaszolt mosolyogva a nő. Imádom ezt a nőt, gondolta Tibor.

Folyton a kedvemben jár, remekül főz, akkor és úgy lehet vele szexelni, amikor és ahogyan csak akarok; igazából furcsa is, hogy nincs menzesze, mondjuk gyereket úgysem szeretnék. Nem felesel vissza, mindenben egyetért, egyszer sem emelte még fel a hangját, sorolta tovább a férfi felesége nagyszerű tulajdonságait. Állandóan jó kedve van, amikor reggel felkelek, ő már ébren van és mosolyogva köszönt. Esténként betakargat, a kádban megmossa a hátamat, a hajmosásban is segít. Nincsenek nagy igényei, nem kell rá sokat költeni. Főnyeremény. Tibor úgy érezte, sosem volt még ilyen boldog. Néhanapján ugyan fel-felsejlett benne a kellemetlen felismerés, hogy Zarja érkezésével – hiába remélte ennek ellenkezőjét – minden korábbinál kiszolgáltatottabbá és infantilisebbé vált, ám igyekezett nem tudomást venni az efféle mételyező gondolatokról. Évek teltek el. Tibor még nagyobb pocakot eresztett, beszéde igénytelenné, majdhogynem gügyögővé vált. Ki sem mozdult a lakásból, egyedüli öröme az evés és az egyre lélektelenebb közösülés lett Zarjával. Zarja ellenben mintha semmit sem változott volna. Időtlenül és megingathatatlan jovialitással létezett.

Tibor nehézkesen nyúlt mobilja után. Valaki már percek óta hívogatta. Tessék, nyögött bele a férfi a telefonba. Te vagy az, Tibor, kérdezte egy ismerős hang. Tibornak jó néhány másodpercébe telt, mire rájött, ki az. Tamás kereste, egyik legrégebbi barátja, akivel szintén nem találkozott már... nem is tudta, mióta. Tamás?, hörgött bele a telefonba Tibor. Igen, válaszolt a zaklatott hang, igen, Tomi vagyok. Figyelj, Tibor, hogy lehet megszabadulni ettől?! Tibor értetlenül szuszogott. Mitől, Tomikám? Hát, Zarjától.... Tibor döbbsen szorította füléhez a mobilt. Felesége most is a konyhában sürgölődött. Miről beszélsz, hebegte. Tamás nagyot sóhajtott. Egy ideig nagyon jó volt, tényleg. Elvittem egy csomó helyre, küldtem pénzt a családjának, próbáltam segíteni, próbáltam megmenteni egy életet, ahogyan abban az átkozott emailben is írták. Tibor feszült figyelemmel hallgatta barátját. Aztán rájöttem, hogy bármit teszek érte, bármennyit segítek, nem számít. Zarja megállás nélkül csak sírt, zokogott, igazából most is a fürdőszobában van, halkította le hangját Tamás, és ott sírdogál. Nem bírom tovább, Tibor... Tibor csak hallgatott, és szívét valami jeges érzés járta át. Mit tegyek, Tibi, kérdezte kétségbeesett hangon Tamás, nem vesz rá a lélek, hogy visszaküldjem abba a nyomornegyedbe, ahonnan jött, és továbbadni sem tudom, elvégre nem

használati tárgy, a kurva életbe is! Tibor kinyomta a hívást. Kikapcsolta a telefont. Feltápáskodott a kanapéról. Hamarosan kész az ebéd, hallotta felesége nyájas hangját. Tibor az ablakhoz botorkált. Elhúzta a függönyt. Szürkés fény hatolt a lakásba. A szemközti társasház ablakai szinte hivatották az ember tekintetét. Egy-egy dobozba zárt élet nyílt színháza. A harmadik emeleten szakállas férfi térdepelt, egy Zarjára megszólalásig hasonlító nő pofozta, miközben eltorzult arccal üvöltött vele. Egy másik lakásban szintén Zarját vélte felfedezni, aki ezúttal férfinak öltözve hagyta, hogy egy szemüveges, vézna fickó bátortalanul simogassa.

Tibor visszarántotta a függönyt. A lakást kitöltötte a pirított rizstészta illata. Zarja elmosogatta az edényeket, megterített az ebédhez. A férfi, leginkább a megszokás erejétől mozgatva, engedelmesen leült az asztalhoz. Miközben evett, feleségére pillantott. Zarja rámosolygott. Mit kellene tennem?, zakatolt Tibor fejében a gondolat. Elvégre megmutatta nekem, milyen ember vagyok. Adhat valaki ennél többet? Tibor letette az evőpálcat. Kövér ujjai reszkettek. Még van idő változtatni. Még van idő változtatni, nem?

kép | vecteezy.com

Lackfi János

ÉSZRE SE

2024-04-25 | **ADD TOVÁBBI, VERS**

Egy pillanat se volt, te észre se vetted,
lábad alá néztél talán vagy felfelé, vagy oldalt,
mindenesetre semmiképp sem előre,
így rám maradt, hogy felfogjam a villanásnyi
képsort, míg az egyik bozótosból a másikba
hopp, átsuhant az őz, lába sem érte a földet,
ránk se hederített, hederítésnyi

figyelmet sem szentelt két álmatag
gyaloglónak, kik közül az egyik fel sem
figyelt rá, s könnyen megeshetett
volna, hogy én is másfele nézek, és akkor
teljesen láthatlan marad a jószág, nem mintha
kardjába dőlt volna, amiért kénytelen a névtelenség
homályába burkolózni. Mi, emberszabásúak,
életünk-hosszan mennyi energiát fordítunk arra,
hogy nyilvántartsuk, vajon ki mond jót rólunk,
ki rosszat, ki áskálódik, ki árt, ki tesz keresztbe,
ki tart meg jó emlékezetében, ki nem elég
hálás a jótettekért, melyekkel elhalmoztuk,
kinek mutattuk mindig előnyösebb profilunkat,
s ki az, ki véletlenül rajta csípett, mikor
kínos ugyan, de kiakadtunk, ingerülten
vagy egyenesen bunkón reagáltunk,
nem szokásunk ugyan, de megesett,
spongyát rá, mégis ott motoszkál bennünk,
hogy hány és hány ember agyában miféle
pulzáló kis statisztikai oszlop gyanánt
megy fel-le virtuális árfolyamunk.

Milyen fölényesen és természetesen anonim
ez az erdei létforma, mennyire rábízza
egyediségét a múlt időre, génekre, napsütésre,
mindegy, csak a faj hömpölyögjön tovább
évről évre, hulljon a gyenge, tenyésszen
az erős, vagy kis szerencsével éljen túl
a hitvány, vesszen oda a rátermettebb akár,
hiszen a cél a fennmaradás, az egyed
nem őrzi törzsi emlékezet, sem később leégő
alexandriai könyvtár, sem pergamenek,
tekercsek, talán csak az anyatej íze

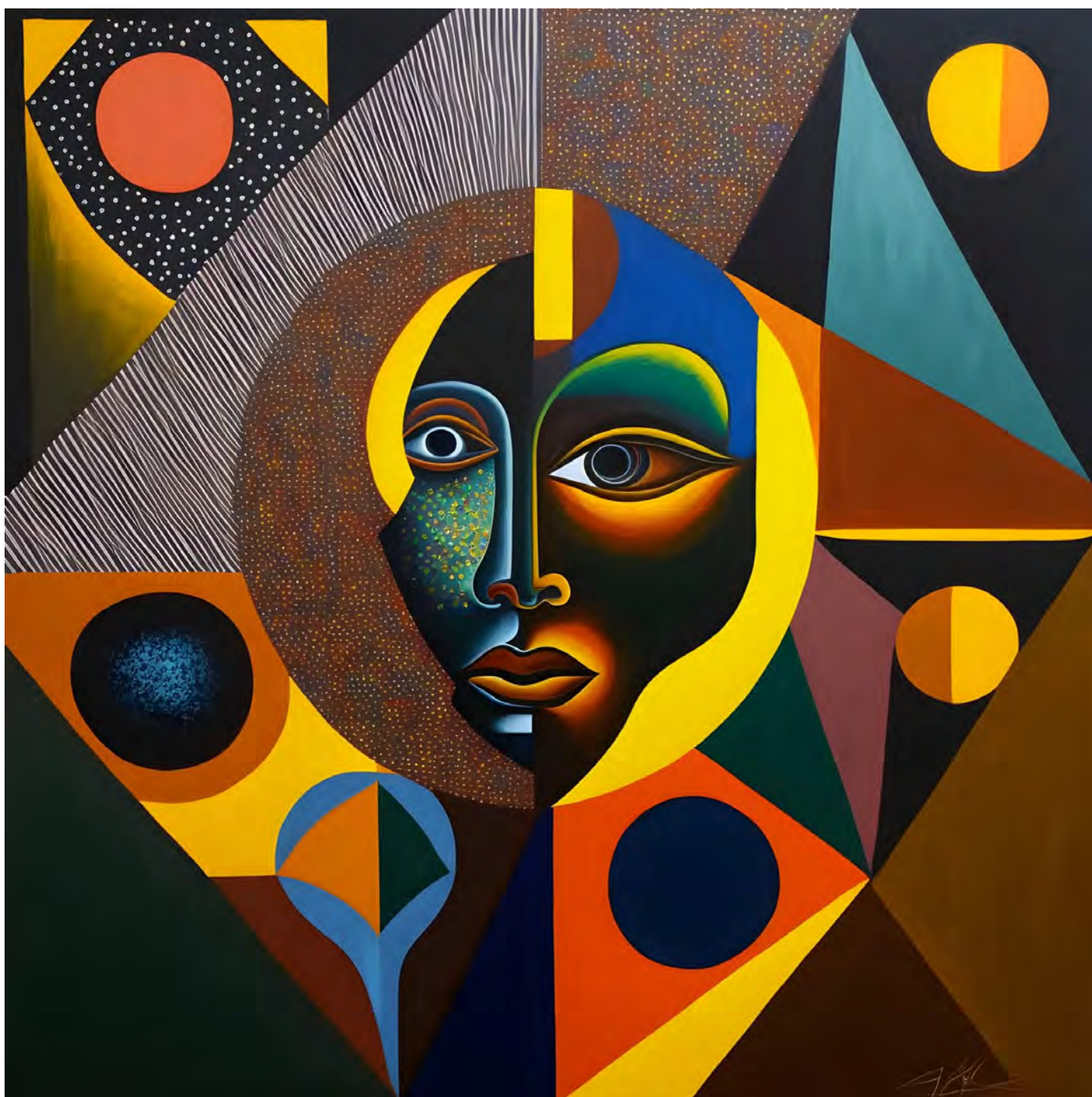
villan be egy gida ínyén, a párzás
lendülete egy bika agyában, de keverednek
az ingerek idővel, lehet, hogy én
lettem az egyetlen krónikás, ki most
rögzítettem, hogy élt, hogy itta a napfényt,
tiporta a göröngyöt, megannyi izma
összehangoltan mozdult, hogy nem volt
nála őzebb, karcsúbb és légiesebb,
még élhet pár nyarat, emberszem elé
esetleg sohasem kerül, hát én adom most
tovább a képet, képzetet, hogy bámuljanak
utána gondolatban páran, akik sose látták.

kép vecteezy.com

Bene Zoltán

ILLÚZIÓ

2024-04-29 | **ADD TOVÁBB!, NOVELLA**

Ágoston, a kisvárosi gimnázium történelem–francia szakos tanára csalódottan bújik a kabátjába. A tanítás végén megint úgy érezte, el sem kezdte igazán, és most is azzal a meggyőződéssel fejezi be a napját, hogy semmit sem ért el. Úgy két-három éve, kivétel nélkül mindig így jár munka végeztével, napra nap. Kezdetben egyfolytában várta, hogy megváltozik majd minden, hogy újra élvezni fogja az óráit, újra lelkesedés tölti el, ha kilép a gyerekek elé. Ez a várakozás az évek során megmerevedett, megcsontosodott, lassan már tárgyát és értelmét is veszítette, végül maradt pusztán, meztelen, gyötrő sóvárgás, meghatározhatatlan, átélhetetlen, terhes, szorongató nyomorúság. És ez a nyomorúság meg is látszik Ágostonon, cipeli magával mindenhová, s az idő haladtával mind nehezebben vonszolja.

kalauzolni, hízelegni

Jól látszik, amint tapossa a korai havat, keresztül az iskolaudvaron, hazafelé. Még a hideget is nagyobbban érzi a valóságosnál. Egészen átfázik, mire hazaér, pedig mindössze öt percre lakik az iskolától. A felesége már várja, a két gyerek sorakozik a pusziért, s ő megcsókolja az elé tolt arcokat, a kislányét, a fiúét, az asszonyét, szépen, sorban. Érdeklődik a napi eseményekről, majd beszélgetve, nevetgélve vacsoráznak. Evés után Ágoston, szokásához híven átfutja a híroldalakat, vizsla tekintete elől nem bújhatnak el a mégoly jelentéktelen hírek sem, mintha bármit is számítanának, mintha nem felejtene el az egészet abban a pillanatban, ahogy lecsukja a laptop fedelét. Hamarosan azonban újra készülődni kezd, öltözködni megint: vissza kell mennie az iskolába, fogadni a francia vendégeket, a leendő testvériskola küldöttségét, akik délután hatkor landoltak a ferihegyi repülőtéren, s a polgármesteri hivatal autója már robog velük a város felé. Fontos, jelentős esemény a francia küldöttség fogadása. Csevegni kell majd velük, szórakoztatni őket, kalauzolni, hízelegni, s közben mindvégig szem előtt tartani a kibontakozó kapcsolatokat, az áldozatos munka nyomán egyre határozottabban körvonalazódó számítógépeket, az eljövendő, tapasztalatokban gazdag diákcserét – hivatalos formába öntendő barátságuk gyümölcseit. Ágoston izgatott, vállát komoly felelősség súlya terheli, hiszen ő az egyetlen ember a tantestületben, aki tud franciául. Gondosan öltözködik, hálásan hallgatja a felesége

buzdító, bátorító szavait. Nóra mindig együtt érez, segít, aggódik. Csak éjjel jön haza, de Nóra ezt is megérti, biztatóan megszorítja a kezét, megcsókolja, a gyerekek is elköszönnek. Indulhat.

A tanári szobában készen áll a svédasztal, a kolléganők sűrögnek-forognak, Ágoston felakasztja a kabátját, viszonozza a köszönéseket, bekap egy-két sós süteményt. Közben ismeretlen arcra lesz figyelmes: fiatal nő, a tanári szoba sarkában beszélget az egyik igazgatóhelyetttessel. Vajon ő is francia vendég, aki valamiért előbb érkezett és

beszél magyarul? Elkezerítő kilátás, ezzel egy csapásra fontosságát veszti az egész este, Ágoston legszívesebben rögvest hazamenne. Közben az igazgatóhelyettes észreveszi a kollégát, karon ragadja a nőt, s hozzá vezeti. Nem, nem lehet francia, morfondírozik Ágoston, ahhoz túlságosan magyarnak hat, legalábbis itt élőknek. Magyarországinak, na. Igen, valóban az: Anna, az új, francia szakos tanárnő, aki előző nap tért haza belgiumi ösztöndíjáról, emiatt csak most kezd, noha jócskán benne járnak az első félévben. Ő a felmentő sereg, fogalmaz az igazgatóhelyettes mosolyogva. Jöhetett volna később is, gondolja Ágoston, elrontotta az estét. Mégis melegen szorongatják egymás kezét, Anna tudja, hogy ez az ember az egyetlen, aki segítségére lehet, Ágoston meg örül, hogy eztán nem kell annyit túlóráznia. Francia tagozatos iskolában egy franciatanár – agyrém! Most már ketten lesznek, istennek hála! Lehiggad. Beszélgetnének, de megérkeznek a vendégek. Ágoston már nem bánja, hogy Anna ma érkezett, bár észreveszi, hogy a nő jobban beszéli a nyelvet, mint ő. Féltékeny is. A franciák meg kifejezetten bosszantják; fennhéjázóak, tájékozatlanok, otrombák. Eszébe juttatják egyetemi éveit, a két franciaországi utat, a számos megaláztatást, az idegenséget, a lenézettséget. Anna nélkül mégiscsak nehezebb lenne. Tizenegy felé, amikor a testes magyar boroktól becsípett franciák már kézzel-lábbal, jelbeszéddel vagy angol szavakkal próbálnak másokkal is kommunikálni, a két tolmács végre háttérbe húzódhat. Anna és Ágoston pertut isznak.

szenvednek valamitől

Ágoston számolja a napokat a karácsonyi szünetig. Jobban várja, mint bármelyik diák. Hetek teltek el Anna érkezése óta, és Ágoston egyre nyomorultabbul érzi magát. Rengeteget

beszélget a nővel. Mindketten rajonganak a francia kultúráért, de fenntartásaik vannak a francia emberekkel szemben, mindketten szeretnének világot látni, de esélyük sincs, hogy teljesüljön a vágyuk, és mindketten szenvednek valamitől – a tanítástól, az unalomtól, maguk sem tudják, mitől. Úgy tűnik, remekül megértik egymást, kapcsolatuk fokozatosan bensőségessé válik, és a továbbiakban pontosan úgy alakul, ahogyan az így induló kapcsolatok alakulni szoktak. Egy novemberi délután Ágoston a tanári szoba ablakában áll, figyeli az üveget borító nedves párát, a

kinti hideg és a bent uralkodó meleg hőmérséklet különbségének eredményét. A párat átláthatatlan térképpé szabdalják a vízcseppek, kanyargós ösvényeket és széles-egyes országutakat rajzolva az ablaküvegre. Anna a háta mögé lép, és barátságosan érdeklődik, mit figyel olyan kitartóan. A férfi azt mondja, Párizsra gondoltam. A két szó nyomán enyhül szorongása.

Aztán a két franciatanár kapcsolata leegyszerűsödik. A baráti viszonyból valódi viszony lesz. Ágoston szenteste délutánján, mielőtt Anna hazautazik a szüleihez, ajándékvásárlás ürügyén elmegy a szeretőjéhez, hogy sebtében átadhassák egymásnak az ajándékaikat. A férfi gazdagon illusztrált könyvet kap Párizsról, amit az utcán csomagol ki, hazafelé menet. De mit mond otthon, hogyan számol el a könyvvel? Mire hazaér, tudja: az osztályától kapta még az utolsó tanítási napon, csak megfélemezett róla, s most ugrott be érte a gimnáziumba. Hihetőnek bizonyul. Amint hihető az egész karácsony. Mindenki elégedett, de Ágoston Annára gondol. És arra, hogy Anna rá. Néha váltanak egy-egy óvatos üzenetet.

mindenféle elővigyázatosság nélkül

Hanem az ünnepek elmúltával Ágoston
ismét búskomorságba zuhan, folyton
ideges. Elhatározza, hogy Annával

Párizsba utazik. Bármilyen áron. Pásztoróráikat is a tervek szövögetése, a közös
álmodozás tölti ki: addig lapozgatják a Párizs-könyvet, amíg elnyűvik. A tanév végéig
csak kihúzzuk. Valójában mindketten folyamatosan szoronganak. Ágoston felesége is
aggodalmaskodik. Attól fél, a férje túlhajszolja magát, kéri, vigyázzon az egészségére.
Ágoston ilyenkor azt válaszolja, azon van. Egy napon pedig elmegy az OTP-be, kiveszi
az összes megtakarított pénzüket. Még alszik egyet a dologra, de másnap, közvetlenül
a tanítás után teleszívja tüdejét friss tavaszi levegővel, s talán ettől, talán mástól,
könnyűnek érzi a tagjait, Annához siet, és mindenféle elővigyázatosság nélkül nyit a
lakásába. Zsebéből szó nélkül előveszi, az asztalra teszi a köteg pénzt. Anna megérti,
mit jelent ez. Fölveszi az összegumizott bankjegycsomagot, pár másodpercig
meredten bámulja, aztán határozott mozdulattal Ágoston kabátzsebébe gyömöszöli.
Nem, mondja, és elszántan csóválja a fejét, vonásai megkeményednek. Nem
szeretnéd?, kérdezi Ágoston. Nagyon is szeretném, válaszol a nő, s közben
folyamatosan ingatja a fejét. Menj haza, teszi még hozzá, és Ágoston sarkon fordul,
hogy örökre elhagyja a lakást. Visszateszi a pénzt a számlára, azzal hazaballag. Este
megnézi a híreket. A világ nem változott, állapítja meg magában.

Pár nap múlva Anna egy francia regényt hagy az asztalán a tanáriban. „Úgy kaptam
én is, neked adom tovább, s add tovább majd te is.” Ez áll egy cetlin a borítóra
tapasztva. Szerelmi történet. Ágoston két nap alatt elolvassa. Házasságtörés, a
szerelem fölszabadító ereje. Majd óhatatlan bukás. Nincs esély, szögezi le magában.
Leginkább azért nincs, mert még csak nem is sírok emiatt.

kép | vecteezy.com

Tallár Ferenc

A MÁR NEM ÉS A MÉG NEM FESZÜLTSGÉBEN

2024-04-07 | ESSZÉ

Az előző rész ^[1] azzal zárult, hogy a babiloni fogság után, a perzsa, ptolemaioszi, szeleukida és római uralom alatt fokozatosan elenyészett a választott Nép *saját, nemzeti* történelmének, s ezzel a „szolgaság házából” kivezető Szabadító szuverén akaratát beteljesítő Történelem megélésének lehetősége. A hit megőrzésének két útja maradt: a rabbinikus zsidóság kivonulása az immár kisbetűs történelemből, és a Jézus

születését övező évszázadok – hellenisztikus elemeket is magába fogadó – zsidó apokaliptikája, amely aztán szinte észrevétlenül mehetett át a zsidókeresztény-őskeresztény közeg apokaliptikus eszkatológiájába. A történeti Jézus életét övező időkben a zsidók is, az őskeresztények is a Történelemből való kiszorulás és a várakozás idejét élik tehát: egy kozmikus, az ember világába kívülről betörő eseményre várnak, hogy ami van, „abbaszakadjon”, és megszülessen az Új. Épp a Történelem abbaszakadása okán, épp azért, mert az Úr visszahúzódott a Történelemből, most – idéztem Taubest – „isten világa a világon kívüli abszolút odaátként határozódik meg, a világ egy zárt rendszer keretei közé szorul, s noha szédítő sokaságát fogja át mindannak, ami benne létrejött és veszendőbe ment, mégiscsak úgy lepleződik le, mint amely véges. A világ olyan hatalmi rendszer, amely az odaát felől szemlélve elveszíti kizárólagosságát. Amíg a világ mindent teljes egészében magában foglal – amíg a Mindenséget öleli körül – addig csak a világ létezik. Ha viszont a világ már nem tölti ki a Mindenséget, hogyha valami Más jelöli ki korlátait, akkor megszületik a korlátozó jel: 'e' világ.” [2]

új törvények

Láttuk persze, hogy az Ószövetség képzeleti magja is egy „abszolút odaát”: egy *világon kívüli, transzcendens* Isten, s vele olyan *szabad akarat* grandiózus képzelete, amely *szuverén* módon új törvényeket hoz a világba. A választott

Nép Történelme ugyan a szolgaság házából való *kiszólítással* kezdődik, ahogy Jahve szövetségekötése választott Népével is azzal indul, hogy az Úr felszólítja Ábrahámot, hagyja el földjét, otthonát, vérségi-rokonsági kapcsolatait egy olyan föld reményében, melyet majd mutat neki (1Móz 12:1). A Történelem Ura azonban, aki egyúttal a *világ teremtetője*, nem a világból, csak a világba gyökerezettségéből, a „húsosfazék” mellől szólítja ki Népét, hogy történelmi útra hívja, mely *ezen* a világon keresztül vezet célja, az ígélet e világi beteljesedése felé. Ami az ígélet és a próféciák szerint történik majd, ebben a világban történik, vagyis az Ószövetség szellemi közegében. Ez a közeg pedig – ahogy Gersom Scholem állítja – a *nyilvános történelem* közege: „A zsidó gondolkodás minden formájában és alakjában, mindig ragaszkodott egy olyan megváltásfogalomhoz, amely azt a nyilvánosság előtt, a történelem színterén és a közösség közegében zajló folyamatként fogta fel.” [3]

Ezzel szemben a Jézus igehirdetését környező korszak apokaliptikus eszkatológiája ebből a *világból* szólít ki egy olyan *túlvilág* ígéretével, amelyet az ószövetségi képzelet – legalábbis az apokaliptika megjelenéséig – nem ismert: „Az én országom nem ebből a világból való” mondja Jézus Pilátusnak (Jn 18:36). Az eszkatologikus esemény páli értelmezését ugyanebbe az irányba mutat: az Úr Jézus Krisztus azért áldozta fel „önmagát bűneinkért, hogy kiragadjon minket a jelen gonosz világból” (Gal 1:4) Úgy tűnhet tehát, hogy Taubesnek igaza van: ez az „apokaliptika teljes egészében tagadja a világot”. Negativitásba burkolja, mert a „világ olyan totalitás, amely határt von önmaga és az isten közé. A kozmosznak ekképpen saját szelleme, saját istene van. Amiként a világ ereje sem magában a világban rejlik, hanem az ellenpólusból fakad, Istent is a világ tartja feszültségben. E feszültségi viszony kölcsönös, és mindkét pólust meghatározza. A világ Isten-ellenében-való (*das Gegengöttliche*), Isten pedig a világ-ellenében-való (*das Gegenweltliche*).” [4] Nyilvánvalónak tetszik, hogy a megváltásra és az Isten országára való eszkatologikus várakozás számára az Isten-ellenében-való világ – történelmével egyetemben – érvényét veszti. A végidő eszkatologikus közösségének hőse nem Márta, aki „sürgött-forgott a sok házi dologban” és „sok mindenre gondja volt”, hanem Mária, akinek „csak egy a szükséges”: Jézus lábához telepedni. (Luk 10:40–42) „Ne aggódjatok tehát és ne mondogassátok: 'Mit együnk?' vagy 'Mit igyunk?' Vagy 'Mibe öltözködjünk?'. Mert ezeket a pogányok keresik. Hiszen tudja a ti mennyei Atyátok, hogy mindezekre szükségetek van. Ti keressétek először az Isten országát és annak igazságát, és mindezt megkapjátok hozzá. Ne aggódjatok tehát a holnapért; a holnap majd aggódik önmagáért.” (Mt 6: 31–34)

Ám ha – miként Bultmann fogalmaz – „az őskereszténységben az *eszkatológia elnyeli a történelmet*” [5], tekinthetjük-e továbbra is mérvadónak Rosenzweig nagyívű értelmezését, mely eddig egyik útmutatónk volt? Eszerint a talmudi-rabbinikus zsidóság, megtagadva „a történelemnek a népelet feletti hatalmát” [6], valóban kivonul ugyan az immár kisbetűssé vált történelemből, s „Atyjától kiválasztottan, mereven pillant világ és történelem fölött a végső, legtávolabbi pontra”, de épp ezért a világ „megmunkálása” – állítja Rosenzweig – az egyházra marad. Mert a zsinagógának és az egyháznak „közössége van” az Ószövetség kinyilatkoztatásában, „ezért egyház és zsinagóga egymásra utaltak. A zsinagógának, halhatatlanul, de tört pálcával és bekötött szemmel, a világ minden megmunkálásáról le kell mondania, és minden erejét arra fordítania, hogy önmagát életben és az élettől tisztán tartsa. Így a világ megmunkálását az egyháznak hagyja...” [7] A világ megmunkálása azonban minden bizonnyal történelmi feladat: nem az egy-ügyű Máriát, hanem Márta e világi sürgését-forgását feltételezi. A világ megmunkálásán dolgozni – ez azt jelenti, hogy e világi sürgés-forgásunkat transzcendens nyomás alatt, Isten eszközöként végezzük, elősegítve így az isteni üdvterv beteljesedését. Ez a grandiózus képzet alapozta meg a Nyugat dinamikus fejlődésének hatalmas pátoszá, és ez a képzet az, amiben „közössége van” az Ószövetségnek és az Újszövetségnek, zsinagógának és egyháznak.

a világból való szabadulás

Az üdvtörténet – idézem Vidrányi Katalint – „definíció szerint Isten üdvtervének Isten általi, de a világon keresztül történő megvalósulását” jelenti. Ahhoz tehát, hogy

a történelmet üdvtörténetként értelmezhesük, „arra van szükség, hogy az emberek csinálta történelem s az üdvtörténet mint isteni mű között szerves kapcsolatot állapíthassunk meg.” [8] Ezzel azonban mintha ellentmondásba ütköztünk volna. Úgy tűnik, a keresztény hit megszületése pillanatában éppenséggel felszámol minden szerves kapcsolatot az e világi történelem és üdvtörténet között. Felszámolja azzal, hogy kihívja az embert a gonosz, az Isten-ellenében-való világból, így a megváltást nem a szolgaság házából, hanem a világból való szabadulásként értelmezve. Ami pedig magát az eszkatologikus eseményt illeti: Krisztus halála és feltámadása – ami a páli értelmezés szerint egyet jelent a Krisztussal együtt eltemetkező „rég ember”

halálával és a vele együtt feltámadó „új ember” születésével – kétségkívül olyan kozmikus esemény, mely nem helyezhető el az „emberek csinálta” történelemben. Bultmannt idézve: „már nem szabad róla csupán úgy beszélnünk, mint Jézus Golgotán történt keresztre feszítésének a történelmi eseményéről”, hiszen – legalábbis a hit nézőpontjáról tekintve – ez az esemény „minden idői korlátozottság alól kivéve, minden egyes jelenben tovább folytatódik.” [9] .

Némi nagyvonalúsággal mondhatnám persze, hogy ami késik, nem múlik. Pontosabban: ahogy a köztes idő, a parúziára és az Isten országára várakozás egyre hosszabbra nyúlik, a várakozás semleges ideje, az idő puszta múlása óhatatlanul a holnapért való aggodással és ebből eredően a múlt faggatásával, azaz történelemmel telítődik. Talán már a 3. században, Órigenésszel, aki a *pax Augustának* üdvtörténeti jelentést adott, talán később, de kétségkívül létrejön az e világi, emberi történelem üdvtörténeti értelmezésének új variációja, és ezzel az emberi történelem és a szuverén isteni akarat üdvterve közötti imaginárius, ám hatékony kapcsolat. De nem adnám ilyen olcsón. Úgy vélem ugyanis, hogy már igen korán, már a páli levelekben jelen vannak olyan mozzanatok, melyekből később kikristályosodnak azok az alakzatok, amelyek meghatározzák, *ahogyan* a Nyugat kultúrájában felnőtt ember a valóságot elsajátítja, létrehozván az események irdatlan szövevényének *értelemmel* felruházott, *történeti* narratíváját.

Ahhoz azonban, hogy hozzákezdjünk e mozzanatok kibontásához, először helyére kell tennünk az Isten-ellenében-való világ és a világ-ellenében-való Isten Taubes felrajzolta antagonizmusát. Világ és Isten egymásnak feszülő viszonyába nehezen fér bele a

világot teremtő Isten képzete, ahogy nehezen fér bele a világon túli transzcendenciában gyökerező, de *e világi* hatalom, és az úgyszintén a transzcendenciában gyökerező, de *ezen a földön járó* individuum is. A *világelutasítás* Taubes leírta egyértelmű és világos képlete azonban nem a Pál apostollal születő keresztény szemléletet tükrözi, hanem a korszak másik nagy szellemi áramlatának, a *gnózisnak* a szemléletét. Bár Taubes magát a gnózist itt nem említi, a szöveg utalásai világosak: *két* Istenről esik szó a szövegben, a kozmosz *saját istenéről*, és a kozmosz által önmaga köré vont határon túl lévő, következésképpen *ismeretlen istenről*, aki nemcsak teremtője nem lehet ennek az Isten-ellenében-való világnak, de létének nyomai sem fedezhetők fel benne.

a teremtő és a megváltó

A hellenisztikus keresztény közösségek közvetítésével – Pál és János esetében különösképpen – a gnózis számos eleme bekerült a korai kereszténységbe, és részben

épp ezek következtében válhatott a keresztény gnózis később a kereszténység legjelentősebb kihívójává, az igazi, a gyűlölt, sátáni eretnekséggé. Mert az érintkezési pontokon túl a különbség is alapvető. Tartalmilag persze a gnózis két istenére, a teremtő és a megváltó elválasztására kell elsősorban gondolnunk. De nem kevésbé lényeges, hogy a keresztény gnózis – minden misztériuma és az emanációk végtelen burjánzása ellenére – alapképletében világosabb és egyértelműbb, mint a páli kereszténység. Különösen érvényes ez Marcionra, aki a gnózis szellemében reformálta meg a páli üdvértelmezést, és alapította meg a maga, évszázadokon át fennálló egyházát. De bármennyire is igaza van Harnacknak, amikor azt állítja, hogy Marcion képlete logikusabb és egyértelműbb, mint Pálé, abban már feltehetően téved, hogy Marcion világos és egyértelmű képlete többet tud mondani az embernek önmagáról és a világról, mint a páli levelek alapján kibontakozó, belső ellentmondásokkal és feszültségekkel terhelt üdvértelmezés. És itt nemcsak arról van szó, hogy egy vallási-kulturális alakzat nem logikus, végig gondolt terv alapján szokott létrejönni. Általában fokozatosan emelkedik ki és áll össze valamiféle fősodorrá, ami persze sok mindent sodor magával anélkül, hogy ez gyöngítene. A szinkretizmus nem a kivétel, inkább a főszabály. De ennél többről van szó. A páli üdvértelmezés belső

feszültségei és ellentmondásai sejtésem szerint a keresztény egzisztencia belső feszültségeiből és ellentmondásaiból fakadnak: a *keresztény egzisztencia paradoxonára* reflektálnak, magára a *várakozásra*, a *már nem és a még nem* egzisztenciális szituációjára. A megszülető kereszténység hívének olyan ígéret alapján kellett egy *értelemmel és igazsággal* teljes élet hitét felvállalnia és gyakorolnia, amelynek nem voltak egyértelmű jelei „a nyilvánosság előtt, a történelem színterén és a közösség közegében”. Hiszen – miként Bultmann állítja – a történeti Jézus megfeszítése a Golgota hegyén nem lehet a kozmikus esemény bizonyossága.

Hogy sejtésemet igazoljam, ki kell térjek a gnózisra és Marcionra, mert úgy vélem, épp a „megtisztított” páli teológiával, épp Marcionnal szemben válhat nyilvánvalóvá a páli üdvöztetés valós ellentmondásaiban rejlő mélyebb értelem.

*

Melyik is volt az a világ, amit a gnózis mint Isten-ellenében-való világot radikálisan elutasított? A történeti Jézus működését övező évszázadokról lévén szó, egyetlen válasz adható: a *hellenizmus* Nagy Sándor hódításai nyomán létrejött világa, mely az Égei-tenger medencéjétől Kis-Ázsián, a Közel-Keleten, Egyiptomon és Perzsián át Indiáig nyúlt, megvalósítva Nyugat és Kelet egyesítését a görög kultúra és nyelv hegemoniája alatt. Ennek a világnak, a hellenizmus *megélt* valóságának és *önértelmezésének* elutasítása valóban *világelutasítás* volt: az egész ismert „civilizált világ” elutasítása ugyanis. Fejtörésre adhat viszont okot, hogy magát a hellenizmus világát elutasító gnózt is jellegzetes hellenisztikus áramlatként szokás jellemezni. Ez a látszólagos ellentmondás azonban Hans Jonas könyve alapján ^[10] – mely a továbbiakban a gnózis kapcsán útmutatónk lesz – könnyen feloldható. Jonas a görög-hellenisztikus kultúra négy történeti szakaszáról beszél: „(1) Nagy Sándor előtti, klasszikus szakasz mint nemzeti kultúra, (2) Nagy Sándor utáni hellenizmus mint kozmopolita, szekuláris kultúra, (3) késő hellenizmus mint pogány vallási kultúra, végül (4) Bizánc görög keresztény kultúrája.” ^[11] Minket itt elsősorban a második és a harmadik szakasz érdekel. Az átmenetet az első szakaszból a másodikra Jonas a görögség autonóm belső fejlődéseként értelmezi, ám a Kr. e. 1. században lezáruló második szakaszt követő fordulatot az időközben hellenizálódott Kelet

„ellentámadásaként” jellemzi. Ha ezt elfogadjuk, a világelutasítás tárgyát a görög szellemiség autonóm belső fejlődéséből születő, és az egész korabeli „civilizált világot” átható kozmopolita, szekuláris kultúrában konkretizálhatjuk.

A foglyul ejtett perzsa hercegnők és a görög előkelőségek Nagy Sándor által elrendelt tömeges házasságkötése, az úgynevezett *szúzai menyegző* mintegy szimbolikus megjelenítése a hódító törekvéseinek. Nagy Sándor nem a meghódított kultúrák erőszakos betagolását vagy felszámolását akarta. A birodalom politikai olvasztótégellyé vált, melyben a görög kultúra és nyelv egyértelmű hegemoniája mellett megindulhatott a különböző kultúrák keveredése és folyamatos – de nem, vagy csak ritkán erőszakos – asszimilációja. A kultúrák keveredésére azonban akkor adódik igazán lehetőség, ha az a mód, *ahogyan* ezek a kultúrák a lehetőségek irdatlan komplexumát redukálva, megteremtik saját világaikat, *kiágyazódik* partikuláris történeti, lokális, társadalmi feltételei közül, s eléri az általános érvényesség olyan fokát, mely lehetővé teszi a kölcsönös átadást és átvételt. Ebben az esetben jön létre az a helyzet, melyben a kultúra „többé nincsen hozzákötve specifikus történeti tényekhez, mint például az athéni polisz vagy a keleti kasztrendszer, hanem az absztrakt elvek olyan szabadabb formáját veszi fel, melyet magára öltve igénye szerint az egész emberiséghez szólhat – olyan formát, mely megtanulható, érvekkel támogatható, és versenyre kelhet másokkal a racionális vita közegében.” ^[12] A görög kultúra vitathatatlan hegemoniáját részben épp az alapozta meg, hogy a görög

szellem közvetítette a *logosz* elvét. Azt a *formális* módszert, mely a gondolkodás bármely tárgyára alkalmazandó lévén, megteremti a racionális diskurzus univerzális lehetőségét. Nagy Sándor korára a hellén kultúra elérte a „kozropolita érettségnek” azt a szintjét, „ahol el lehetett mondani, hogy valaki nem születése, hanem műveltsége alapján hellén, úgyhogy a született barbár igazi hellénné válhatott. Az ész trónra emelése az ember mint olyan felfedezéséhez vezetett, és olyan felfogáshoz, mely a hellén utat az egyetemes humanista kultúrával azonosította... Mindaz, ami görög, olyannyira szellemi hozzáállás és minőség kérdése volt, hogy a részvétel benne minden racionális alany, azaz minden ember számára nyitva állt. Az uralkodó szemlélet az embert alapvetően már nem a polisz kontextusába helyezte, mint tette ezt Platón és még Arisztotelész is, hanem a kozmoszába, melyet néha úgy írtak le, mint ‘az igaz és nagy poliszt mindenki számára’. A kozmosz jó polgárává, *cosmopolites*-szé válni – ez az ember morális hivatása.” [13]

érzés és értelem

A *kozmoszt* és lakóját, a *kozropolitát*, a kozmoszban uralkodó *rend* fűzi össze. Ezt a rendet a diadalmas hellenizmus legsajátabb filozófiája, a sztoikus filozófia hol a *logosszal* azonosítja, hol világléleknek, hol világegésznek, hol természetnek, hol pedig istennek nevezi. A különböző megnevezések közös, mögöttes tartalmát talán Ciceró megfogalmazásával ragadhatjuk meg: a kozmosz, „amelynél nem lehet nagyszerűbb, lélekkel van felruházva és ő maga az isten”. Vagy bővebben: „Az egész világon semmi sincs, ami ne lenne a mindenség része, a világot alkotó elemekben pedig – mint látjuk – van érzés és értelem. Ezeknek a képességeknek tehát a világnak abban a részében kell a legerősebbnek és a legfejlettebbnek lenniük, ahol a mindenség irányító ereje honol. Ezért a világ feltétlenül bölcs, annak a természetnek pedig, amely az összes dolgot átfogja, mindeneket fölül kell múlnia az értelem tökéletességével, következésképpen a világ isten, s a világ egész erejét az isteni természet tartja össze.” [14] Mint látható, az „értelemmel felruházott” kozmosz rendjét istennek is nevezhetjük, de ez az isten itt nem transzcendens, világon kívüli hatalom, hanem a renddel egyetemben, pontosabban azzal azonosként magából a kozmoszból, az „érző” és „értelmes” részek együttműködéséből születő vagy kiemelkedő, *emergens* jelenség: organikus, önmagát

fenntartani és reprodukálni képes *egész*. Mondhatjuk ugyan, hogy a rend, mint az egész immanens tulajdonsága a részeken kívül, így az emberi értelmén *kívül* is van, de ez itt annyit jelent, hogy annak a kozmosznak az *egészében*, melynek az ember is része. Az értelemmel felruházott ember annyiban foglal el különös helyet ebben a kozmoszban, hogy – szemben a növényekkel és az állatokkal – képes megismerni a kozmosz természetes rendjét. Ez egyszerre ró a kozmosz polgárára elméleti és gyakorlati-erkölcsi feladatot: a világ rendjének megismerését és tudatos beilleszkedését ebbe a rendbe. Ezért állíthatják a sztoikusok, hogy az erkölcs alapja a természet, avagy a kozmosz ismerete: a „természet tudománya”.

A kozmosz rendjének megismerése és a beilleszkedés ebbe a rendbe – ez a bölcsesség foglalata, és ez teszi a bölcset egyúttal szabaddá. Mert „a kozmosz iránti mélységes tisztelet azzal az egésszel szembeni tisztelettel esik egybe, melynek az ember maga is része. Részként betöltött szerepének felismerése és tiszteletben tartása egyik aspektusa csak annak, hogy az ember életvezetésében megfelelő viszonyt vesz fel az univerzumhoz. A megfelelő viszony azon alapul, hogy az ember saját egzisztenciáját annak a nagyobb egésznek a fogalmaiban értelmezi, melynek tökéletes volta valamennyi részének integrációjában áll.” ^[15] A kozmoszból kiemelkedő értelem „tökéletes rendjének” víziója, valamint e rend fel- és elismerésének racionális voltába vetett meggyőződés sikerrel terjedhetett el a soknyelvű és sokkultúrájú *birodalomban*, melynek kozmopolita, szekuláris kultúrája elvileg minden racionális lény, azaz – ismét csak elvileg – a birodalom minden tagja előtt nyitva állt. A hellenizmus szelleme ugyan elsősorban a nagyvárosokban és a felsőbb rétegekben vert gyökeret, de hatása mindenütt érezhető volt. Ma már a makkabeusok lázadását is úgy írják le általában, mint ami egyszerre volt szabadságharc IV. Antiokhosz hellenizáló törekvéseivel szemben, és ugyanakkor polgárháború Izrael földjén egyrészt a zsidóság hellenizált felsőbb rétegei, másrészt a mózesi törvények mellett kitartó zsidóság között. ^[16] Ám a makkabeusok lázadása így is, sőt, épp ebben a formájában világos előjele volt egy alapvető fordulatnak, melynek során a kozmosz *immanens* értelmébe vetett hitet ismét felváltotta a *transzcendencia* iránti vágy, a *világ igenlését* a vallásos *világelutasítás* radikális formája.

Mivel magyarázható ez a fordulat? Jonas válasza egyértelmű: bármennyire is „grandiózus és inspiráló”, *ahogyan* a hellenizmus létrehozta a világtörténelemnek az ember álláspontjáról értelemmel és jelentőséggel felruházott képét, „nem lehet eltekinteni attól, hogy ez visszalépés volt annyiban, amennyiben felhívása egy olyan emberi szubjektumnak volt címezve, mely immár nem volt része semminek, *eltekintve az univerzumból.*” ^[17] Mit jelent ez? A Nagy Sándor halála után felbomló hellenisztikus birodalom központi adminisztrációk által irányított királyságai nem voltak már olyan szuverén politikai alakulatok, amelyek helyet adtak volna a *zoon politikon*nak. A birodalom tagjaként a *kozmpopolita* lényegében olyan társadalmi viszonyaiból, tradícióiból kiágyazott *magánszemély*, akinek a feje fölött történnek a *kozmpopolisz* eseményei. Az az egész, amelynek tényleges résztvevője lehetett, pusztán a hellenizmus absztrakt szellemi közege volt. Ha a klasszikus elképzelésre gondolunk, melyben a *zoon politikon*, azaz *a polisz polgára és a polisz viszonya* képezte a rész–egész viszonyt, valóban visszalépésről beszélhetünk. Hiszen a klasszikus képletben „ahogy az egész állapotának jelentősége van a részek létét és lehetséges tökéletesedését illetően, a részek magatartásának is jelentősége van az egész létét és tökéletesedését illetően. Így az egész, mely lehetővé tette az egyén életét, illetve jó életét, az egyén gondoskodására volt bízva. Miközben az egész felülmúlta és túlélte őt, egyúttal az ő alapvető teljesítménye volt.” ^[18] A klasszikus képlet szerint tehát, ha az egyén beilleszkedett a polisz rendjébe, ez az önmagukat fenntartó rendszerek életében nélkülözhetetlen visszacsatolással történt: ahogy a

zoon politikon csak a polisz polgáraként élhette életét és sajátíthatta el az értelmes élethez nélkülözhetetlen erényeket, a polisz jólléte is megkövetelte ezeknek az erényeknek a gyakorlását.

A hellenizmus kozmopolita kultúrájából ez a visszacsatolás egyre nyilvánvalóbban hiányzott, ami a klasszikus képlet kiürüléséhez vezetett. Bár a rész és az egész klasszikus elve továbbra is érvényben maradt, „többé nem tükrözte az ember gyakorlati helyzetét. Most a kozmosz volt az, amit az ’istenek és emberek nagy városának’ nyilvánítottak, és a világegyetem polgárává, a *cosmopolites*-szé válást tekintették annak a célnak, amelyhez az egyébként elszigetelt ember a maga életútját igazíthatja. Azt várták el tőle, hogy az univerzum útjához mint a sajátjához igazodjon, azaz közvetlenül azonosuljon vele... De a birodalom új, atomizált tömegei, melyek soha nem osztoztak az *areté* nemes hagyományában, igen különbözően reagálhattak arra a helyzetre, melyben passzív szereplőkként találták magukat: egy helyzetre, melyben a rész nem volt jelentős az egész számára, az egész pedig idegen volt a részek számára.” [19]

új imaginációs forma

Elszigetelt, atomizált egyének, akik számukra *idegen* világgal állnak szemben. Pontosabban: úgy érzik, hogy *belevetettek* egy számukra idegen világba, amely nem a sajátjuk, nem az otthonuk.

Amelyben talán ők maguk az idegnek, akik máshonnan érkeztek és máshová tartoznak: egy transzcendens szférához, amelybe elfeledett gyökereiket felkutatva visszatérhetnek. Az e világba nyúló gyökereitől megfosztott, *elszigetelt magánszemély* fordul most tehát a transzcendencia, a misztika és az okkultizmus felé, és jó okkal gyanítható, hogy e fordulat során születik meg az a – Dumont kifejezésével élve – *világon-kívül-álló-individuum*, melynek világban-lévő-individuumként történő „beteljesedéséhez közel tizenhét évszázad keresztény történelmére volt szükség” [20]. Mindenesetre a történeti Jézus működését övező időszakban születő individuum lényegénél és születésénél fogva *nem társadalmi*: nem tekinti magát többé a világegész részének – a személyes megváltás forrását a transzcendenciában leli fel. A világhoz való viszonyulás ezen új imaginációs formája számára nyújtanak keretet a hellenizált Kelet új életre kelő vallásai, melyek a hellenizmus során természetesen

maguk is átalakultak. Az állami önállóság megszűnésével elveszítették politikai funkciójukat, ami – gondoljunk például a zsidó apokaliptikára – a szellemi tartalom felszabadulásához vezetett. Bár alapvető mitologikus jellegüket megőrizték, fantáziaalakzataikat a görög szellem logoszával történt találkozás után egyre inkább a kozmosz átfogó magyarázata, egyetemes teóriák felé bővítik. „Démonológia, varázspraktikák, alkímia, számmisztika, asztrológia, különböző jóslási eljárások, okkult jelenségek izgatják a császárkor emberét Keleten és Nyugaton, a legműveltebbeket, a filozófusokat és a műveletlen tömegeket egyaránt.” [21] Ebben a színes forgatagban, egy kaleidoszkopikus válságkorszak szellemi közegében jöhettek létre a gnózis sokszínű, ám alapképletüket tekintve mégis egységes változatai.

*

Az alábbiakban csak ennek az alapképletnek a felvázolására [22] törekszem. Alexandriai Kelemen a gnosztikusokat foglalkoztató kérdést így foglalta össze: „kik vagyunk és mivé lettünk, honnét származunk és hová kerültünk.” Az első kérdés: ki az ember? A világ idegenségét megtapasztaló beavatatlan, a gnózissal (azaz tudással) nem rendelkezők válasza szerint a világba belevetett, a világban céltalanul bolyongó, kusza szenvedélyeinek és vágyainak kiszolgáltatott, szenvedésre ítélt, a halál és az elmúlás felé tartó, esendő lény. De a kérdés: kik vagyunk *valójában*? Ki az, aki az idegenséget megtapasztalja, és miért tapasztalhatja meg? E kérdés fényében állíthatja Quispel, hogy „a gnózis végső soron antropológia”, mely az ember *valóságát* abban ragadja meg, hogy „legmélyebb bensőjében az istenség része”. [23] Mert az embert a beavatatlan ugyan *testként* és a testhez kapcsolódó *pszüchéként* ismeri, melyek alávetettek a kozmoszt uraló, kérlelhetetlen sorsnak, ám az anyag, azaz a test és a kozmosz kettős börtönébe zárva, feledésre és zsibbadt tompaságra ítélve ott rejtőzik az ember lelkében, a *pneumában* az „isteni szikra”. Az Ember részesedik a tiszta Szellemben, illetve a tiszta Fényben, melynek szellemi tevékenysége a kozmoszt magára záró falon vagy függönyön túl, a *téren, az időn és az anyagon kívül*, az isteni teljességben (a *plérómában*) zajlik. Ez az istenség szigorú értelemben világon kívüli tehát. Nemcsak a Földön, de a ptolemaioszi világkép következtében hihetetlen mértékben kiterjedt univerzumon, a Földet övező bolygók és az állócsillagok szféráján is kívül létezik: *nem teremője* az anyag sötét világának és nem is uralkodik benne. A

gnózis feladata, hogy a beavatás során megadja a szükséges *tudást*, amely feloldja az idegenség és a világba vetettség homályos *érzésének* titkát. E tudás birtokában, halála után a beavatott lelkében élő szikra, az Ember *igazi valója* visszatérhet hazájába. Ennek azonban az a feltétele, hogy már földi életében a gnózis birtokosává, pneumatikussá váljon, azaz megértse, ki ő valójában. Mert „aki megismerte magát, elérte az minden mélységek ismeretét” – olvashatjuk *Tamás bajnok könyvében* (NHC II,7). [24] Jellemző, hogy Jung, aki *Aion* című művében számos helyen hivatkozik Quispelre, nem az antropológia, hanem a mélylélektan megalapítóit látja a gnosztikusokban, akik „a pszichológiai status quo megváltoztatására” törekedtek. [25]

A következő kérdés: hogyan kerültünk ide? Hogyan válhatott az istenség első hiposztázisából (megtestesüléséből), az e világi létét megelőző *Emberből* (*Anthroposz*) a kozmosz börtönébe zárt ember? És hogyan jöhetett létre egyáltalában maga a börtönként jellemzett kozmosz, az anyag sötét világa? A gnózis szerint a teljességben (a plérómában) isten megismerési és akarati aktusai zajlanak. Az isteni Egy az önkinyilvánítás dinamikus folyamatában konkretizálja és ismeri meg önmagát, s ezen a ponton valóban beindul és a legkülönbözőbb alakzatokat teremti meg a gnosztikusok teogóniai képzelete. Ám az alapképlet itt is kirajzolódik. Az Egy emanációinak folyamatában hibák léphetnek fel: az általában Szophiával azonosított szférából szellemi anyag taszítódik ki a teljességből, s ez indítja el az anyagi világ és az ember teremtését. A keresztény – azaz keresztény elemeket is magába építő –

gnózisban Szophia elhibázott, szörnyalakot – tüzes szemű, oroszlánfejű kígyó alakját – öltött teremtményét nevezhetik Demiurgosznak vagy Jaldabaothnak, nevezhetik Szamaelnek (a vak istennek) vagy Szaklasznak (a bolondnak), de nevezhetik direktebb módon Elnak vagy közvetlenül Jahvénak is: a lényeg, hogy a kozmosz börtönének és lakójának teremtőjét a bibliai teremttővel, Izrael Istenével azonosítják, aki abban a korlátolt tudatban él, hogy ő az egyetlen, az igaz isten. A keresztény gnózis művei nemegyszer szinte szó szerint követik a teremtés bibliai történetét, miközben jelentését ellentétébe fordítják. Alkalomadtán, például *János apokrüphonjában*, Krisztus szólítja fel Ádámot, hogy egyen a tudás (a gnózis) fájának gyümölcséből, melyben Fény-Éva lakik, és természetesen az ember teremtése is sikertelen lenne, mert Jaldabaoth csak a pszüchét tudja az emberbe lehelni. Az életre keltő pneumához már Szophiának kell magasabb rangú szellemi lényeket az anyag világába bocsátania. Amikor Jaldabaoth rájön, hogy önmagánál magasabb rendű lényt teremtett, a maga alkotta archonok és démonok hadával igyekszik hatalmát az ember fölött és az emberben megőrizni: maga az ember, az emberi benső válik a sötétség és a fény küzdelmének csataterévé, és ennek a csatának csak a Fény küldöttje, a nem anyagi-földi testben, csak ennek látszatával érkező Megváltó vethet véget, amennyiben felszabadítja a test és az anyag fogságába zárt, démonok uralta pneumát. Csak akkor omlik össze az anyag sötét birodalma, ha valamennyi fényszikrát sikerül összegyűjteni és eredeti honába visszajuttatni. A megváltó Krisztus a keresztény gnózisban nem bűneitől váltja meg tehát az embert, hanem áldozati helyzetéből szabadítja ki úgy, hogy öntudatra emeli a benne rejlő szellemet.

szakadék nyílik

Kétségkívül számos elemből összeszőtt, misztikus spekulációkról van itt szó, ám az alapvető tartalom világos. A gnózis, mint a teremttő és a teremtés ideáját, megőrzi a *rend* hellenisztikus fogalmát is, ám radikálisan

átértelmezi. Ahogy a kozmoszt megfosztja isteni tartalmától és a szellemi hierarchia legalján álló demiurgosz hatókörébe utalja, az istennel vagy a természettel azonos *rend*ből is egy tirannikus, kérlelhetetlen sors, a *heimarmene* képzelet születik: „Így a világ metafizikai leértékelése a kozmosz-idea fogalmi gyökeréig, vagyis magának a rendnek a fogalmáig terjed, és a rendet ebben a pervertált minőségében illeszti a

fizikai világegyetem immár rontott fogalmába.” A „gnosztikus isten nem pusztán világon kívüli, vagy világ fölötti, hanem végső jelentésében világ ellenében való (contra-mundane). Kozmosz és isten magasztos egysége felbomlik, a két rész elszakad, és olyan szakadék nyílik közöttük, mely teljességgel soha nem zárul már be: isten és világ, isten és természet, szellem és természet elválík egymástól, idegenek egymás számára, sőt ellentétesek.” [26] Istennek és kozmosznak ezzel a kettészakadásával nyílik meg a tér a *világon-kívül-álló-individuum* számára. „Éppúgy, ahogy a kozmosz többé nem a mindenség, hanem azt felülmúlja egy felsőbb isteni szféra, a lélek [pszüché] sem az egész személy többé, felülmúlja a belső, a kozmikus pneuma ... A 'lélek' [pszüché] és a 'szellem' dualitása, azaz egy transzcendens elv belső jelenléte, mely minden 'világító' való különbözőségében definiálhatatlan, megteremti annak lehetőségét, hogy az ember megtapasztalja az abszolút Én isteni voltát.” [27] Az emberben élő isteni szikrát, a transzcendens eredetű pneumát pedig semmi sem ronthatja meg – nem érintik a testbe zárt, fizikai lény e világi cselekedetei. Ezért mondhatja Dumont, hogy a világon kívüli individuum „nem társadalmi”, miközben „legfőbb értékeinket hordozza”. Az abszolút Én pneumája *az abszolút kiágyazott, az abszolút szabad*. „Az egyetlen, aminek a pneumatikus elkötelezett, a világon túli istenség birodalma, a lehető legradikálisabb transzcendencia. Ez a transzcendencia, szemben a platonizmus 'intelligibilis világával' vagy a judaizmusból ismert Úrral, semmilyen pozitív viszonyban nem áll az érzéki világgal. Nem a világ essenciája, hanem épp annak negációja és eltörlése. A gnosztikus isten, a demiurgosztól eltérően, a teljesen más, az ismeretlen. Az embernek a létező valóságához való viszonya szempontjából mind a rejtőzködő Isten, mind a rejtőzködő pneuma *nihilista* elképzelés: semmilyen *nomos* nem eredhet belőlük, azaz semmilyen törvény a természet vagy az emberi cselekvés számára...” [28]

*

Úgy gondolom, hogy Hans Jonas gnóziról adott értelmezése [29] olyan háttérrel ad, amely előtt a születő kereszténység számunkra fontos vonásai feltárhatók. De ki kell bővíteni ezt a háttérrel Marcion alakjával. Marcion a szó szoros értelmében nem nevezhető gnosztikusnak, de neve és a kereszténység általa képviselt alakváltozata mindig a gnózis mellett, a gnózis vonatkozásában kerül elő. Nem nevezhető Marcion

gnosztikusnak, mert tanításából hiányoznak a gnózisra jellemző kozmogóniai-teogóniai spekulációk. És ami ennél fontosabb: hiányoznak nála az ember „mint olyan” isteni természetével, a benne rejlő isteni szikrával kapcsolatos spekulációk is. Marcion embere a maga egészében, testében és lelkében *ennek* a világnak a része, a világot teremtő Demiurgosz teremtménye. Ugyanakkor gnosztikus vonás, hogy a zsidóság, illetve az Ószövetség Istenével azonosított Demiurgosz mellett Marcionnál is megjelenik a *másik*, az embert a Demiurgosz világából kiváltó-kiszabadító Isten. Fia és küldöttje, Krisztus, Marcionnál nem *születik* ebbe a világba, hanem *megjelenik* benne, és nem földi testet öltve, csak testnek látszó alakban. Ebben a világban nem az ember, hanem a feltétlen Szeretet Istene és fia, a megváltó Krisztus az abszolút *idegen*. Megjelenését semmi nem készíti elő: hangsúlyozottan nem a zsidók által várt Messiás. *Idegen Isten*. Levezethetetlen idegensége abszolút abban az értelemben is, hogy – szemben a gnózis fény-istenségével – az emanációk és hiposztázisok közvetítésén keresztül sem kapcsolódik a Demiurgoszhoz és teremtet világához, továbbá nincs olyan fényszikra sem a Demiurgosz világában, mely *visszatérhetne* az idegen Istenhez. A kiágyazottság abszolút, ám ez az *idegen Isten kiágyazottsága*, aki megjelenéséig semmilyen módon nem kapcsolódott ehhez a világhoz.

Marcion egyedisége és különös jelentősége, hogy következetesen a judaizmus és a kereszténység elválasztására, pontosabban szembeállítására törekedett, hogy így létrehozza a félreértésektől megtisztított kereszténységét. Marcion meggyőződése

szerint ugyanis az apostolok és a tanítványok nem értették meg, illetve félreértették Krisztus *ismeretlen, idegen Istenről* szóló tanítását. Az egyedüli hiteles tanú Marcion szemében Pál apostol, aki közvetlenül Krisztustól kapott kinyilatkoztatást. Az ő, későbbi – feltételezett – betoldásoktól és hamisításoktól megtisztított tíz leveléből, továbbá az úgyszintén „megtisztított” Lukács evangéliumból állította össze Marcion egyedül hitelesnek vélt szövegkorpuszát, melynek – mint annyi minden vele kapcsolatban, ez is vitatott tény ^[30] – az Újszövetség nevet adta, megteremtve ezzel „antitézisének”, az Ószövetségnek a fogalmát is. Enrico Norelli joggal érvel amellett, hogy a kísérlet, mely a kereszténységet a judaizmussal szembeállítva igyekezett meghatározni, *történetileg* motivált volt. A kereszthalált követő évszázad során ugyanis a helyzet alapvetően megváltozott. A krisztushívők eredendően zsidó szektája a mózesi törvények betartására nem kötelezett „pogánykeresztények” számának folyamatos bővülésével kisebbségbe szorult, és a mózesi törvények köré szerveződő rabbinikus zsidóság nyomása alá került. A többséget alkotó nem zsidó krisztushívők ugyanakkor „tisztában voltak azzal, hogy Jézus üzenete, éppúgy, mint saját hitük, Izrael vallásából ered. Ennek ellenére istentiszteletük elvált a krisztushívő zsidók közösségeitől, és tisztában voltak azzal is, hogy a zsidó nép többsége Jézust nem ismeri el messiásként. Azaz: kik is ők voltaképpen? Milyen viszonyban állnak a [krisztushívő] zsidók közösségeivel és a többségi társadalommal, mely szorosan kötődött egy olyan valláshoz, melyben a [nem zsidó] krisztushívők... nem vehettek részt.” ^[31]

csatatér

Vagyis antitézisével, Ó- és Újszövetség, judaizmus és kereszténység szembeállításával Marcion egy identitásválságra igyekezett *egyértelmű megoldást* adni: az ismeretlen Istennek éppúgy semmi köze a judaizmus teremtető Istenéhez, ahogy az

Újszövetségnek sincs semmi köze az Ószövetséghez. Ebből következett, hogy Marcion az Ószövetség kinyilatkoztatott voltát és az ószövetségi történetek igazságát egyáltalában nem vonta kétségbe, ugyanakkor azt állította, hogy ez a történet nem lehet a megtisztított kereszténységé. Ezért következetesen elutasította az Ószövetség *allegorikus*, vagyis az Újszövetség felőli olvasatát is: nem arra törekedett, hogy az Ószövetséget az Új fényében értse meg, hanem hogy az Újszövetséget értelmezze a

Ószövetséggel szembeállítva. A marcioni antitézisek a két Isten összeférhetetlenségét hivatottak bizonyítani: a Törvény és az Evangélium Istene, a büntető-jutalmazó Igazságosság és a feltétlen Szeretet Istene nem lehet azonos. Szemben az idegen Isten „ingyen kegyelmével”, az Ószövetség Istene a „törvény cselekedetei” által ígér megigazulást, ám korlátozott voltának bizonyosága, hogy olyan emberi természetet teremtett, mely képtelen volt ellenállni a törvény által megidézett bűn csábításának, s ezzel az ember lelkét csatatérre változtatta. Haragvó, féltékeny, kiszámíthatatlan Isten az Ószövetség Istene, aki hetedízíglén büntet. Az általa teremtett világ nem sátáni mű ugyan, de világos bizonyosága teremtetője korlátozott és tökéletlen voltának. A Szeretet Istenének „ingyen kegyelme” – egyedül a „hit által” – ebből a nyomorúságos, halálra szánt életből *váltja ki* az embert, s nem bűneit *váltja meg*, hiszen a feltétlen Szeretet ingyen kegyelme eltörli a bűnt.

A két isten szembeállításával Marcion világos és *ellentmondásmentes* képletet teremtett, és Harnack teljes joggal feltételezhette, hogy épp ezt a feladatot vállalta magára Marcion. Róla írott, klasszikussá vált monográfiájában Harnack is a születő kereszténység „zűrzavarából” indul ki: az őskeresztény közösségek hite „kezdetől eminens módon szinkretikus, és éppen ezért katolikus [ti. egyetemes] vallás” volt, aminek következtében „a keresztény vallásnak nem volt ifjúkora, sőt saját, tösgyökeres fejlődése sem. Létrejöttétől ellentmondó vallási gondolatok maximumával terhelt”. A hellenizmus vallási forradalmában született „*complexio oppositorum*ként” a rendkívül összetett, egymásnak ellentmondó elemeket tartalmazó anyag strukturálatlan maradt, „nem vallási tanítás volt, hanem éppenséggel egy bizonytalan érvényű ‘anyag’, melyből tetszés szerint lehetett meríteni ösztönzéseket”. [32] Harnack értelmezése szerint ebből a helyzetből keresett Marcion kiutat. A feladat, melyet Harnack szerint Marcion maga elé tűzött: „Semmi szinkretizmus, helyette szimplifikáció, a kereszténység egységessége és egyértelműsége”. Vagy másként: „A keresztény istenfogalmat kizárólag és maradéktalanul a Krisztus általi megváltás alapján kell rögzíteni. Tehát Istennek nem lehet és nem szabad másnak lennie, mint Jóságnak a könyörülő és megváltó szeretet értelmében. Minden mást szigorúan ki kell zárni.” [33] Ebbe a „minden másba” beleértendő az Ószövetség, s egyáltalán minden kapcsolat a judaizmussal.

Az ellentmondásmentesség, az egység és az egyértelműség vonzó. Én azonban hajlok a feltételezésre, hogy ha Marcionnak 144-ben sikerült volna meggyőznie Róma presbitereit az általa megtisztított és *eltervezett* kereszténység igazságáról, a kereszténység éppúgy eltűnt volna, ahogy a 4. század végére Marcion egyháza is viasszorult a Római Birodalomban, és az 5. századra a szíriai és örmény területeken is. Marcion vallása éppúgy *kiágyazza* idegen istenét a világunkból, ahogy híveitől is aszkézist, a világgal való érintkezés megszakítását követeli, és a hitet arra egyszerűsíti, hogy a világából-testéből kiágyazott individuális lélek a halál után hitének hála az idegen Isten honába térhet. Egy ilyen vallási képzelet nem tudja – de nem is vállalkozik erre –, hogy saját, megélni adatott világunk eseményeinek irdatlan komplexumát redukálva, megteremtse „a világtörténés értelmetlen végtelenségének” értelemmel és jelentőséggel felruházott narratíváját. A hellenizmus kozmopolita kultúrájának válsága elől a *bensőségbe* húzódó, ugyanakkor transzcendens igazolásra váró *magánszemély vallása* ez, aki a „nyilvános történelemtől” minden erejével szabadulni igyekszik. Ahogy Jonas írja, Marcion vallása „valójában csak a megváltott lélek jövőbeli életének kilátásait változtatja meg, és a jövőbe vetett hit által a lélek jelenlegi *szellemi* állapotát, de a világot magára hagyja – vagyis átadja a végső önpusztításnak. Földi tartózkodásukat illetően a hívő magatartását nem annyira az élet megszentelésének pozitív szempontja határozza meg, inkább az a negatív szempont, ahogy redukálja érintkezését a Demiurgosz birodalmával.” Marcion dualizmusa – állítja Jonas –, a törvény és a szeretet Istenének szembeállításával

„szétválasztja és két egymást kizáró istenre osztja az igazságosságnak és az irgalmasságnak azt a polaritását, amelynek egy Istenben való összetartozása a maga feszültségével a páli teológia egész dialektikáját mozgatja. Marcion, azaz egy kisebb elme szemében – aki ezért inkább rabja a formális konzisztencia tisztaságának – igazságosság és jószág ellentmondanak egymásnak, és nem lakozhatnak ugyanabban az istenben.” [34]

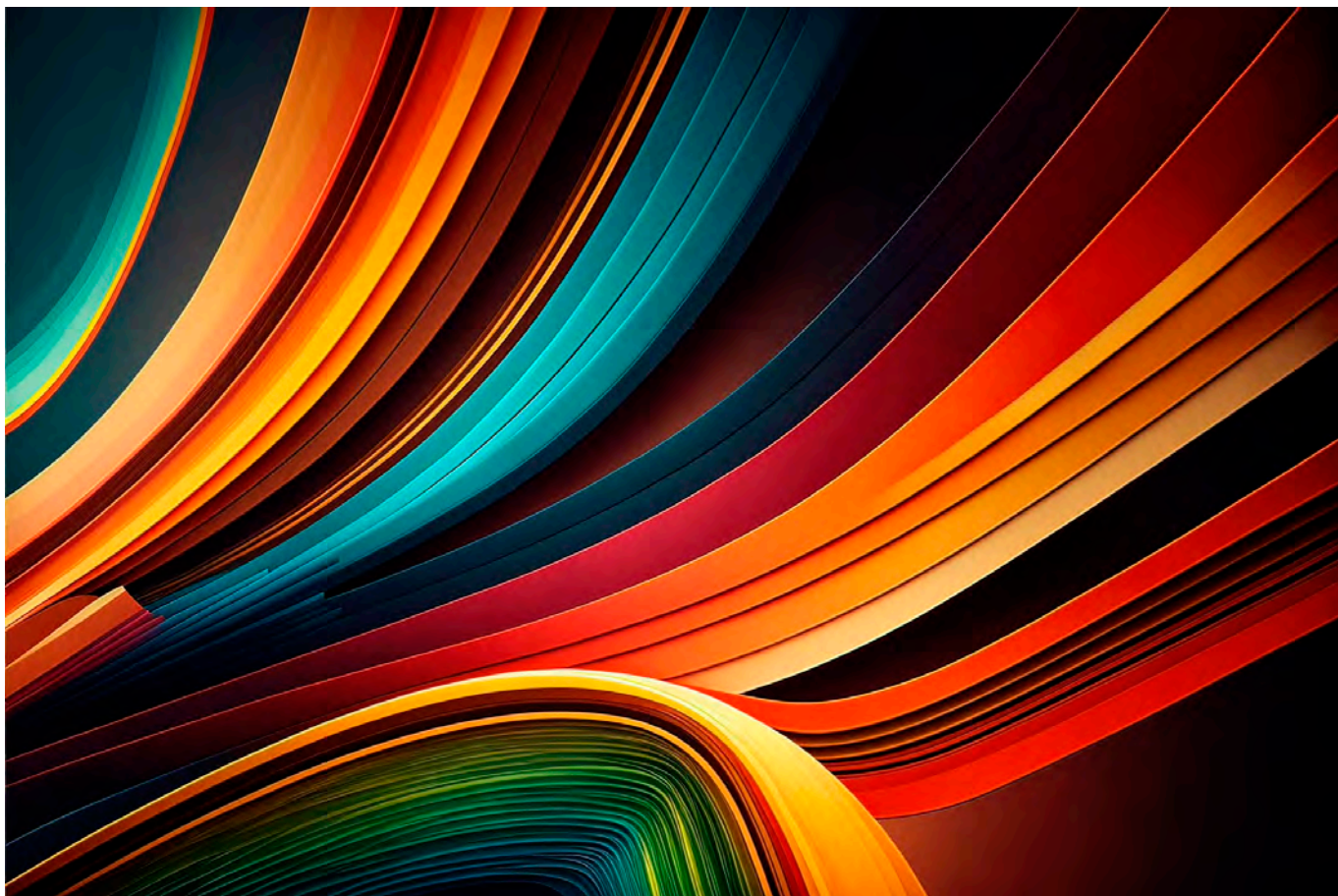
belső ellentmondások

Forduljunk hát most a „nagyobb elme”, Pál apostol „dialektikus teológiájához”, melyet kevésbé jellemez a szigorú, formális konzisztencia igénye. Ám belső ellentmondásai

mögött a születőben lévő keresztény egzisztencia belső ellentmondásai, a *keresztény egzisztencia paradoxona* sejthető, máig ható következményeivel.

*

„Hisz mindannyian, akik megkeresztelkedtetek Krisztusra, Krisztust öltöttétek magatokra: nincs többé zsidó, sem görög, sem szolga, sem szabad, sem férfi, sem nő; mert mindnyájan egy vagytok Krisztus Jézusban.” (Gal 3:27–28) Badiou Pál apostol idézett szavaiban egy *szinguláris*, de *mindenki* számára nyitott *eseményt* lát, olyan *szabad döntést*, mely a világ nomoszával, a világ partikularitásainak fennálló rendjével szemben *megalapítja* vagy *létrehozza* az emberek egyenlő méltóságának követelményét. Ez a döntés szabad – mondja Badiou –, mert nem függ semmilyen előzetes vagy külső körülménytől, csak az eseményt felvállaló akarattól: attól a *hittől*, melyet – idézem Badiou-t – „helyesebb ‘meggyőződés’-nek mondani” [35]. Az így előálló, levezethetetlen, a világ létező rendjét megtörni képes *esemény* alanyában a kanti gyakorlati ész intelligibilis szubjektumának egy korai variánsa sejthető. A világ jelenségeinek „kauzális kapcsolatától ugyan nem várható semmiféle *eredendő* működés, amely által olyasmi történnék, ami korábban nem volt” – idézhetné Badiou Kantot –, ám a gyakorlati ész intelligibilis szubjektumáról elmondható, hogy a Kell „meggyőző” nyomása alatt „önmagától” kezdi meg okozatainak sorát az érzéki világban”. [36] Az esemény oka nem a világban, hanem az alapító esemény alanyának szuverén „meggyőződésében” rejlik.

Úgy vélem, Badiou igazi hőse, az „esemény alanya” nem Pál apostol lenne, hanem Marcion. Ahogy ez egyébként Badiou-nál is felvillan: Pál felől indulva – írja – „egy kis túlzással máris Marcionnál köthetünk ki: az *Újszövetség* abszolút kezdet”. Abszolút kezdetről azonban csak a teremtő Demiurgosz és az ismeretlen Isten kettőssége esetén beszélhetünk. Nem Pál Krisztusa, hanem Marcion ismeretlen Istene az, akit nem fűz semmilyen múltbéli kapcsolat a Demiurgosz teremtet világához és az emberi nem eddigi történetéhez. Nem ígért semmit és nem várt el semmit. Fiának megváltó tette így valóban „ingyen kegyelem”: áldozata nem a bűnök megváltásáról szól, hanem az ember kiváltásáról a Demiurgosz hatalma alól. Marcion ismeretlen Istene az *abszolút kiágyazott*, akinek döntése ezért eredhet pusztán *önmagától*, ezért lehet *abszolút szabad*. Ezzel szemben Pál apostol fenntartja az Ószövetség, a teremtés és a Nép Történelmének érvényességét, még ha Krisztus megváltó tette felől szemlélve allegorikusan át is értelmezi. Az eszkatologikus eseménnyel ugyan „olyasmi történik, ami korábban nem volt”, de ez az esemény egy távoli múltba nyúló történet fordulópontja, és ettől a múlttól, ettől a történettől nem függetleníthető. Nem szabadítható ki belőle, mert beleágyazott: az „új teremtmény” is belőle nő ki.

„Krisztus a törvény vége” (Róm 10:4) – olvashatjuk a Római levélben, de a törvény, sőt, a törvény világkorszaka integráns része marad annak a történetnek, amit az eszkatologikus esemény lezár, de oly módon, hogy egyúttal a történet folytatódása felé is teret nyit.

a természet rendje szerint

Hogy miért nem választotta Pál az alapítás abszolút szabad, és Harnack szerint sokkalta egyértelműbb gesztusát? Nem lehetséges válasz erre a kérdésre, mert

rosszul van feltéve. A farizeus származású, a damaszkuszi útig elkötelezett farizeusként élő és cselekvő Pál előtt a szakítás lehetősége bizonyosan fel sem merült. Azt hiszem, Taubesnak igaza lehet, hogy Pál nem azt a feladatot vállalta, hogy a pogányok apostola legyen, hanem egy apostolét a zsidók közül, aki a pogányok felé fordul ^[37] – azzal a meggyőződéssel, hogy Izrael annak a nemes olajfának a „szent gyökere”, melybe a pogányok vad olajfájának ágait beoltották: ha „téged kivágtak a természetes vadolajfából – fordul a rómagabéliekhez –, és beoltottak a természet rendjén kívül a nemes olajfába, mennyivel inkább be fogják oltani saját olajfájukba azokat, akik a természet rendje szerint oda tartoznak”. Mert „Istennek van hatalma, hogy újra beoltsa őket”, ha Izrael fiai felhagynak hitetlenségükkel (Róm 11:23–24).

Istennek van hatalma...: a „szent gyökérnek”, a teremtésig visszanyúló történetnek a megőrzésével Pál apostol Izraelnek azt az istenképét őrzi meg, mely szerint Isten a teremtés pillanatában *beleírja magát* a világba, a Történelem Uraként pedig abba a történelembe, ami a zsidó-keresztény kultúra imaginárius magjában Isten és ember párbeszédeként nyer értelmet. Vagy Bultmannal szólva: az Ószövetség (ÓSZ) megőrzésének „mélyebb értelme” abban rejlett, hogy szembement a pogánykereszténységet fenyegető hellenisztikus kihívással. Ez a „bölcseességgel”, azaz a görög filozófiával jelentkezett. A születő kereszténység „a pogányoktól és a zsidóktól eltérő ’új vallásnak’ gondolja magát, olyan új vallásnak, mely az istenismeretben elért haladáson nyugszik. Ez a veszély megszüntethető az ÓSZ birtoklásával, mivel az ÓSZ Istennek olyan felfogását tanítja, miszerint ő a *történelemben* szól az emberekhez, és az ember nem szabadon szárnyaló megismerésével, hanem a történelmi

eseményeken keresztül ébred Istennek és saját lényének tudatára. Az ÓSZ számára ugyanis Isten nem a gondolkodás és a kutatás előtt feltáruló világtörvény, *hanem az önmagát a történelemben kijelentő Isten*" [38] .

A Római levél azzal indul, hogy Krisztus evangéliumát „Isten előre megígérte a szent iratokban prófétái által”, s egyúttal rögzíti, hogy Jézus „testileg Dávid nemzetségéből született” (Róm 1:2–3). Pál teológiai megfontolásainak indítása pedig: „Isten haragja megnyilvánul az égből azoknak az embereknek minden gonoszsága és igazságtalansága fölött, akik igazságtalansággal elfojtják az isteni igazságot. Amit ugyanis tudni lehet Istenről, azt világosan ismerik, mert Isten kinyilvánította nekik. Hiszen azt, ami láthatatlan benne: örök erejét, valamint istenségét tapasztalni lehet a világ teremtése óta, mert az értelem a teremtmények révén felismeri. Éppen ezért nincs mentség számukra...”. (Róm 1:18–20) A teremtményben az értelem által felismert istenség persze utalhat hellenisztikus hatásra, ám nem kétséges, hogy itt nem a részek kölcsönhatásából kiemelkedő rend sztoikus képzetére kell gondolnunk, hanem egy teremtő Isten teremtet világára és benne megnyilvánuló „örök erejére”,

továbbá olyan *ítélkező* Istenre, aki áttörve a világ és a transzcendencia között húzóató falat, az embereknek „minden gonoszságát és igazságtalanságát” haragjával bünteti. A törvény Isten válasza az emberi gonoszságra. Mert „Mi tehát a törvény? A bűnök miatt hozták, *amíg* el nem jön az utód, akinek az ígéret szól ... Amíg a hit el nem érkezett, a törvény őrizete alatt voltunk, egybefogva a hit számára, amely *majd* kinyilatkoztatást nyer. Ennél fogva a törvény nevelőnk volt Krisztusra, hogy a hit által igazuljunk meg. Amikor azonban érkezett a hit, *már nem* vagyunk a nevelő alatt.” (Gal 3:19–25) *Amíg, majd, már nem*: jól látható, hogy a mózesi törvények Pálnál olyan *történet* elemei, mely gazdag az új kezdet *csodás* mozzanataiban, de ugyanakkor alávetett az idő törvényének is. És ez nem is lehet másként, ha Isten ígéretének a világban, az emberrel folytatott párbeszédben, szóval „az emberek csinálta történelemben” kell megvalósulnia. [39]

a kegyelem adományával

De hogy állunk magával az eszkatologikus eseménnyel? Nem úgy van-e, hogy Krisztus megváltó kereszthalála, a belé vetett hitből, és nem a törvény szerinti tettekből

származó „ingyen kegyelem” véget vet ennek a történetnek, Isten és az ember párbeszédének? E párbeszéd tragikus körforgásáról s a vele járó belső meghasonlottságról megejtő hitelességgel ír Pál apostol, még hozzá – nyilván nem függetlenül a személyes megtapasztalástól – egyes szám első személyben: „Magam sem értem, hogy mit teszek. Mert nem azt teszem, amit akarok, hanem azt teszem, amit gyűlölök. De ha azt teszem, amit nem akarok, helyeslem a törvényt, hogy jó. Így már nem is én cselekszem azt, hanem a bennem lakó bűn ... Így tehát én, aki a jót akarom tenni, azt a törvényt találom, hogy a rossz áll hozzám közel; mert belső emberi voltom szerint gyönyörűségemet találom Isten törvényében, de más törvényt érzek tagjaiban, s ez küzd értelmem törvénye ellen, s a bűn törvényének foglyává tesz, mely tagjaiban van. Ó, én szerencsétlen ember! Ki szabadít meg e halálnak testétől? Isten kegyelme, Jézus Krisztus, a mi Urunk által.” (Róm 7:15-24) [40] A megváltás kegyelme e küzdelem végét ígéri: a belső (pneumatikus) ember győzelmét a külső, a test szerinti ember fölött, s ezzel az ember megbékélését nemcsak Istennel, de önmagával is. A keresztény lélek egy hangon szól már: „élek én, de már nem én,

hanem Krisztus él bennem” (Gal 2:20). A történet, a párbeszéd ezzel véget érni látszik. De valóban azt jelentené ez, hogy a kegyelem adományával a megbékélt hívő – miként a gondjaival küzdő Mártával szemben Mária – végre a Megváltó lábához telepedhet?

Kétségtelen, hogy az eszkatologikus üdvesemény páli értelmezése nem tekinthető az „Ember fiával” vagy a Messiással kapcsolatos ószövetségi várakozások folytatásának. A zsidókeresztény ősgyülekezet *várja* a Messiás eljövetelét: annak a Dávid házából született Jézusnak, annak az e világi tanítónak, gyógyítónak és prófétának a visszatérését, akit Isten halálából harmadnapon feltámasztott és a Messiássá, Krisztussá emelt. Ezzel szemben Pálnál a megváltás üdveseménye már *jelen van*. Megtörtént Krisztus halálában, melyben a „rég ember” vele együtt eltemetkezik, hogy vele együtt feltámadjon az „új ember”: „Vagy nem tudjátok, hogy mindnyájan, akik megkeresztelkedtünk Krisztus Jézusra, az ő halálára keresztelkedtünk meg? Eltemettek tehát vele együtt a halálba a keresztség által, hogy amint az Atya dicsősége feltámasztotta Krisztust a halálból, éppúgy mi is új életre keljünk.” (Róm 6:3–4)

Bultmann a megváltásnak ebben a képzetében a hellenisztikus mítoszok elgondolására ismer: „Jézus sorsát egy kultusz alapjának tekinteni, a kultuszt pedig olyan ünnepként értelmezni, amely a benne résztvevő embert sakramentális közösségbe hozza a kultusz istenségével annyira, hogy az istenség sorsa most már órá is érvényes – ez a hellenisztikus misztériumok elgondolása.” ^[41] Ahogy a hellenisztikus misztériumok elgondolásának szellemében értelmezhető az úrvacsora lassan kikristályosodó szentsége is – a hívők sakramentális egyesülése Krisztussal: „Az áldás kelyhe, amelyet megáldunk, nem Krisztus vérében való részesedés? És a kenyér, amelyet megtörünk, nem Krisztus testében való részesedés? Mert egy kenyér, egy test vagyunk mindnyájan, hiszen mindnyájan egy kenyérből részesülünk.” (1Kor 10:16–17) Továbbá amennyiben a szentségekben, a keresztségben és az úrvacsorában már jelen van a megváltó Krisztus, Pált olvashatjuk akár úgy is, hogy a megváltás a szentségek misztériumában részesülők szigorúan *személyes* eseménye, amelynek nincs semmilyen következménye a világra. Ebből a szemszögből Pál gnosztikus szellemű értelmezése távolról sem tűnik indokolatlannak. A megváltás „ingyen kegyelme” mindenki, pontosabban minden *egy* ember számára megnyitja

az utat a Krisztussal való egyesüléshez, ami a világból való abszolút kiágyazást, egy világon *kívüli* individuum születését és az emberi történelem, s vele az Istennel folytatott párbeszéd abbaszakadását jelentené.

Mondom, Pál levelei akár ilyen interpretáció előtt is utat nyithatnak. Ám ha komolyan vesszük, hogy Pál apostol Izraelnek azt az istenképét őrizte meg, amely szerint Isten a teremtés pillanatában *beleírja magát* a világba, a Történelem Uraként pedig a történelembe, utat kell nyitnunk egy másik értelmezés előtt is. És nem kétséges, hogy a nyugati fejlődés önképét alapvetően ez a másik értelmezés határozta meg. Žižek Pál kapcsán meglepő kijelentést tesz: „a szeretet nem más, mint *munka* – annak az ismételt eloldódásnak a nehéz és fájdalmas munkája, amelynek során újra és újra ki kell mozdulnunk a tehetetlenségből, amely arra kényszerít bennünket, hogy azonosuljunk a renddel, amibe beleszülettünk”. ^[42] Meglepő kijelentés, legalábbis abban az evangéliumi közegben, melyben a szeretet a végidő közösségének eszkatologikus etikájaként jelenik meg. Olyan közösség etikájaként tehát, amelynek nem kell aggódnia a holnapért, mert „a holnap majd aggódik önmagáért”; melyben a

felebaráttal való találkozás a múlttól immár eloldódott, és a jövő nélküli jelen történetietlenségében „történik”. A „szeresd ellenségedet” vagy a „fordítsd oda neki a másik orcádat is” parancsa ebben a közegben nem naiv önfeladás, hanem a barát-ellenség viszony felszámolása, és nem íródik bele másba, csak a találkozások örök, okokon és okozatokon kívüli jelenébe. Ezzel szemben a munka teleologikus folyamatként a jövőre irányul, és olyan tágan értelmezett „termék” létrehozására, mellyel tartósan beleírja magát a világba. A munka ennek a világnak a terét és idejét feltételezi.

Fontos, hogy Pál szakadatlan munkájának súlyát észrevegyük: hosszú, fárasztó és sokszor nem veszélytelen utazásokkal járó térítő és szervező tevékenységét és levelezését, a folytonos és feszült figyelmet, mellyel a különböző keresztény közösségekből érkező hírekre reagál. Mi a tétje ennek az örökös sürgés-forgásnak? Első megközelítésben a jövő, az előttünk álló idő. A parúziára várakozás ideje megköveteli a hitet abban, aminek látható – nyilvános – jeleiben *még nem* részesültünk, noha *már* magunkban hordjuk a „Lélek zsengeit” (Róm 8:23). A parúziára várakozás ideje azonban nem semleges idő, hanem a keresztény egzisztencia sajátos, az Eljövendő felé forduló ideje. Az Eljövendő pedig követelményeket támaszt a keresztény egzisztenciával szemben, mely *már* eloldozódott ugyan a világnak attól a rendjétől, amibe beleszületett, de még csak a „Lélek zsengeit” hordozza magában – *még nem* az, akivé lennie *kell*.

munkálkodnia kell önmagán

A *még nem* és a *már nem* ellentmondásában, a keresztény egzisztencia paradoxonában az Isten-ellen-való világ és a világ-ellen-való

Isten absztrakt szembenállása az *idő* síkjára helyeződik: feszült, de az időben zajló párbeszéd síkján feloldható viszony jön létre a két pólus között. Ahogy Bultmann írja, itt „az jut érvényre, hogy a megkeresztelt ember, aki mint ilyen az eljövendő világhoz tartozik, ideiglenes jelenlegi létében (*Dasein*) még mindig nem az, akinek lennie kell”, miközben „az Eljövendőhöz tartozása mégis meghatározza jelenlegi egzisztenciáját”.

[43] Amiben „az jut kifejezésre, hogy a *pneuma* ereje nem mágikusan (mechanikusan) ható erő, hanem éppen úgy megköveteli, mint feltételezi az akarat megváltoztatását.”

A keresztény embernek, hite bizonyságaként munkálkodnia kell tehát önmagán: a hit és az Ígéret transzcendens nyomása alatt életét az Eljövendő alakjában kell etikailag megformálnia, és beleírnia *ebbe a világba*.

Erről szól „kijelentés és felszólítás” páli dialektikája: „Ha a Lélek szerint élünk, járjunk is a Lélek szerint” (Gal 5:25). Tedd, mert immár megteheted! A kijelentés – „mert a bűn nem fog uralkodni rajtatok, hiszen nem vagytok már a törvény alatt, hanem a kegyelem alatt” – egy új *világkorszaknak*, a kegyelem világkorszakának tényét jelenti be, és ez alapozza meg a felszólítást: „Ne uralkodjék tehát a bűn halandó testetekben, ne engedelmeskedjete kívánságainak”. (Róm 6:12–14) Nem nehéz belátni, hogy a felszólítás „ténye” a hit függvénye, hiszen egy transzcendens akarat döntését jelenti be, melynek – a reményen túl – hiányoznak látható jelei a „nyilvános történelemben”. Ahogy nyilvánvaló az is, hogy a keresztény egzisztencia előtt álló feladat csak a kijelentésbe vetett hit révén tér el a törvény alatt álló zsidóétól: belső emberi voltában ő is gyönyörűséget talál Isten törvényében, de más törvényt érez tagjaiban. Erre a továbbra is fennálló belső konfliktusra válaszol az a *hit*, hogy az ember Isten kegyelméből immár olyan önmagához szabadon viszonyulni képes lény, aki akaratát Isten akarata alá tudja rendelni. Mégsem véletlenül óvja – Mózeshez igen hasonlóan – Pál is a törvény alól felszabadult hívőt, hogy ismét magára vegye a „szolgaság igáját” (Gal 5:1–2) „... bizonytalan vagyok miattatok” – írja az apostol a galátabélieknek (Gal 4:20), az efezusiakat pedig arra szólítja fel, „hogy ne legyünk már ingatag gyermekek, és ne vessen minket ide-oda tanítás bármely szélfúvása” (Ef 4:14).

Részben persze épp a „még nem” bizonytalansága ösztönzi Pált munkára, örökös sürgés-forgásra: a „még nem”-ben elhangzó felszólítás kell-je megnyit egy jövőt, mely gondokkal teli és áldozatos munkát követel. Ez a munka túllép az egyes hívők személyes, egzisztenciális problémáján, amikor Pál egy apostolként a zsidók közül, Izrael istenképének őrzőjeként a *nyilvános történelem* felé fordul, és hozzákezd, hogy létrehozza Isten új népét, a *Corpus Dei*ként (Isten testeként) felfogott egyházat, vagy legalábbis annak első csíráit. A belső és a külső, az új és a régi ember *belső* konfliktusa így az egyház és a világ konfliktusaként *intézményesül*, és az évszázadok során *beleíródik* a világba.

✱

Taubesnak minden bizonnyal igaza van abban, hogy Pál idejében, az 1. században „volt egy aurája, egy általános hellenisztikus aurája, egy apoteózis a nomosznak”, következésképpen a Pál által használt görög *nomosz* kifejezés éppúgy jelenthette a *tórát*, azaz a mózesi törvényeket, mint a világ rendjét vagy törvényeit. ^[44] Olvassuk

most ebből a szempontból újra a Galáta-levél nevezetes kijelentését: „nincs többé zsidó, sem görög, sem szolga, sem szabad, sem férfi, sem nő; mert mindnyájan egy vagytok Krisztus Jézusban” (Gal 3:27–28). Ennek értelmében a keresztények olyan világon-kívül-álló-individuumok, akik felszabadultak a világ megkülönböztetéseken alapuló rendje vagy *nomosza* alól. *Egyetemes* értékük nem vezethető le világi-társadalmi pozíciójukból. Egyedül abból származik, hogy „mindnyájukat egy Lélek itatott át” (1Kor 12:13), hogy mindnyájan Krisztus testének tagjai. Ez azonban nem pusztán annyit jelent, hogy az egyes individuum, megszabadulva a megkülönböztetésekből adódó partikularitásától, részesedik a teremtető Isten egyetemességében.

beteljesedik az üdvtörténet

A személyes individuum felszabadulása ugyanis a páli vízióban együtt jár a világon-kívül-álló-individuumok egyesítésével Isten egyetemes, minden

hívót magába fogadó népében. Hadd idézzem ismét Taubest: „Pál Mózeshez méri magát, ez nyilvánvaló. És ugyanazon töri a fejét, egy nép megalapításán ... a szent szövegek segítségével azt igyekszik bizonyítani, hogy most jött el a nyitás pillanata a pogányok felé.” ^[45] A „test szerint való Izraelnek” (1Kor 10:18) tett ígéret „Istennek Izraeljében” (Gal 6:16), teljesednék be, de ezzel nem megtörik, hanem – Pál hite szerint – éppenséggel beteljesedik az üdvtörténet. A program legszebb bizonyosságát az *Efezusi levélben* találjuk: „Tartsátok tehát eszetekben, hogy egykor pogányok voltatok testi származás szerint ... idegenek voltatok Izrael közösségétől, kívül álltatok az ígéret szövetségén, remény nélkül és Isten nélkül éltetek ezen a világon. Most azonban Krisztus Jézusban ti, akik egykor távol voltatok, közel jutottatok Krisztus vére által. Mert ő a mi békességünk, aki a két népet eggyé tette, és a közöttük lévő válaszfalat, az ellenségeskedést lebontotta saját testében. A tételes parancsokból álló törvényt megszüntette, hogy mint békeszerző, a kettőt egy új emberré teremtsen önmagában. (Ef 2:11–16)”

A Corpus Christi vagy az Egyház alakjában megfogalmazott keresztény Nép az *emberi nem egyetemességének* átfogó képze. Badiou-val ellentétben azonban nem mondanám szinguláris eseménynek Pál kijelentését, hiszen megjelölhetőek a

történelmi feltételei és előzményei. A nyitás a pogányok felé lényegében már a zsidó apokaliptikában megtörténik, előzményei pedig ott vannak a prófétáknál, akik Jahve és a Nép történetét Jahve és a nemzetek történelmévé, világtörténétté szélesítik. Deuteroézsaíasnál az Úr már egyidejűleg szól választott Népéhez és a nemzetekhez: „Figyeljete rám, én népem, és ti, nemzetek, rám hallgassatok! Mert tanítás indul ki tőlem, és igazságomat a népek igazságává teszem egy szempillantás alatt.” (Ézs 51:4) De legalább ennyire, vagy még fontosabb a hellenisztikus hatás, amely egyébként a zsidó apokaliptikában is érvényesül. Talán emlékszünk még az *egész* és a *rész* sztoikus értelmezésére: a kozmoszt, mint egy organikus, önmagát fenntartani és reprodukálni képes egészt bölcs, isteninek is mondható rend tartja össze, mely magából a kozmoszból, érző és értelmes részeinek együttműködéséből születik vagy emelkedik ki. Amikor Pál a keresztény gyülekezetet mint Krisztus testét, a gyülekezetbeli hívőket pedig Krisztus tagjaiként eleveníti meg, nyilvánvalóan kapcsolódik ehhez az elképzeléshez: Isten úgy alkotta meg a testet, „hogy ne legyen meg hasonlóság a testben, hanem a tagok egymásért kölcsönösen szorgoskodjanak. Ha tehát az egyik tag szenved, vele szenved valamennyi tag; vagy ha az egyik tag tiszteletben részesül, együtt örvendezik vele valamennyi tag. Ti pedig Krisztus teste vagytok, és egyenként tagjai.” (1Kor 12:25–27) A meg hasonlóság nélküli test, azaz a tagok harmonikus együttműködése Krisztus testében rokonságot mutat a kozmosz érző és értelmes részeinek együttműködéséből eredő isteni renddel. Ám a felszínen megmutatkozó rokonság mögött alapvető eltérés rejlik. Az *egész*, Krisztus teste ugyanis nem a részek együttműködéséből kiemelkedő vagy születő *emergens* jelenség, hanem Isten *alkotása*: „Isten helyezte el a tagokat a testben, egyenként mindegyiket, amint akarta” (1Kor 12:18).

„Istennek van *hatalma*” – idéztem korábban. Most idézzük ezt: „amint *akarta*”. Pál Istene nem Marcion ismeretlen Istenét, a feltétel nélküli szeretetet mintázza, vagy legalábbis nem csak azt. „Ne szabjátok magatokat e világhoz, hanem alakuljatok át értelmek megújításával, hogy felismerjétek, mi az Isten akarata...” (Róm 12:2) A háttérben felsejlik a Történelem Ura, a Szabadító, egyszóval az Ószövetség szuverén, transzcendens Istene, mely kiszólítja népét a szolgaság házából. Ott áll a predestináció gondolata mögött is az Ószövetség Ura, aki az ígélet gyermekeit „mielőtt még megszülettek volna, s akár jót, akár rosszat tettek volna – azért, hogy az Isten szabad választása megmaradjon – nem a tettekért, hanem a meghívó akaratából” választja ki (Róm 9:11–12). Ez a szuverén, transzcendens Akarat nem a *kijelentés*, hanem a *felszólítás*, nem a *van*, hanem a *kell* módján szól, s így transzcendens nyomás alá helyezi az Egyház tagjainak akaratát és életét. Míg a hellenisztikus birodalom tagjaként az *egyetemes emberi nem* egyedi képviselője lényegében társadalmi viszonyaiból, tradícióiból kiágyazott *magánszemély*, Isten népének tagjai olyan ideális közösségben egyesülnek, mely transzcendens alapokon, Isten akaratán nyugszik.

szabadító akarat

Ebben az összefüggésben tudom értelmezni Taubes nagyhatású kijelentését. Eszerint a Római levél üzenete így foglalható össze: „Nem a nomosz, hanem a nomosz által keresztre feszített az imperátor”. [46] A kozmosz természetes rendjének vagy nomoszának megtörése, az „eloldódásnak” az a „nehéz és fájdalmas munkája”, amelyről Žižek beszélt, feltételez egy transzcendens, szabad és szabadító akaratot, mely arra szólít, hogy ne szabjuk magunkat ehhez a világhoz. A „rokonság” a hellenizmus és a sztoicizmus nomoszával ezzel egyértelműen megszakad.

Pethő Sándor *Démosz vagy Deus?* című könyvében a „szakadás” döntő pontjára hívja fel a figyelmet. Szemben a zsidó-keresztény kozmogóniával, mely *teremtettnek* tekinti, azaz létrejöttét illetően külső, szuverén akarat döntésére vezeti vissza a világot, a görög kozmogóniák egyike „sem tételezi fel a világhoz képest külső teremtő erő létezését. Ellenkezőleg, e gondolkodás egyenesen azt sugallja, hogy a világot nem a keletkezés aktusa felől, hanem a létrejövés *tényéből* kiindulva kell értelmeznünk. A világot e gondolkodás szerint nem létrehozzák, hanem az mintegy létrehozza saját magát...” [47] Pethő könyvének alapvető állítása talán úgy foglalható össze, hogy a születést, azaz a világ emergens voltát hangsúlyozó *nativista*, illetve a teremtés aktusát hangsúlyozó *kreacionista* kozmogóniáknak, és e kozmogóniák eltérő metafizikai előfeltevéseinek feleltethető meg egyrészt a görögség életére jellemző, ám lassan elhalványuló *inspicium*-alapú, másrészt a Nyugat fejlődését végül meghatározó *decizionista*-alapú szuverenitásfogalom. Míg az ellenőrzési jogot biztosító, inspicium-alapú szuverenitással rendelkező démosz elsősorban arra törekedett, hogy *fenntartsa* az állam egyes szervei, valamint a társadalom különböző csoportjai közötti együttműködés harmóniáját, addig az akaratot és a döntést hangsúlyozó decizionista-alapú szuverenitás épp a *létező rend, a nomosz felfüggesztésének* jogát biztosítja a szuverén számára, aki *kívül* áll ezen a renden.

„Ne szabjátok magatokat e világhoz, hanem alakuljatok át” – ezt csak egy transzcendens, a világon kívül álló, szuverén Akarat képzete nevében követelheti az apostol: a Teremtő, a Történelem Ura, a Taubes megidézte Imperátor nevében, aki *imperiummal*, azaz feltétlen rendelkezési-uralkodó joggal, a hatalom teljességével (*plenitudo potestatis*) rendelkezik. A decizió-alapú szuverenitásba vetett hit az, amely át tudja törni a Van és a Kell közötti határt. Láttuk „kijelentés és felszólítás dialektikáját”, láttuk, hogy a kijelentés egy transzcendens akarat döntését jelenti be, melynek – a reményen túl – hiányoznak látható jelei a „nyilvános történelemben”. „Üdvözlésünk ugyanis reménybeli.” Itt és most, ebben a világban *van* zsidó és *van* görög, *van* szolga és szabad, *van* férfi és nő, és nem vagyunk egyek Krisztus Jézusban. Olyannyira nem, hogy Pál felszólítja a meghívottakat: „Egyébként éljen mindenki úgy, ahogy az Úr megadta neki, amint Isten meghívta ... Mint rabszolga kaptad a meghívást? Ne törődj vele; és ha szabadod is válhatnál, inkább ezt használd fel.” (1Kor 7:17, 21)

feszültségtérben

Ne essünk azonban tévedésbe. Pál nem a „nép ópiumát” kínálgatja. Az az Ábrahám fiait éltető hit mozgatja, hogy a hatalom teljességével rendelkező Úr ígérete beteljesedik, hogy a parúzia a küszöbön áll, és a meghívott épp adott voltát „használhatja fel” a világtól eloldódás nehéz és fájdalmas munkájában. És így lesz ez a parúzia „késlekedése” során is: két évezreden át ennek a hitnek a feszültsége, a remény különböző – mára jószerint kiürült – variációi éltették a nyugati fejlődés dinamikáját és lassan eltűnő, hatalmas pátozát: a Van és a Legyen, az elutasított *jelen realitása* és az ígélet *ideális állapota* közötti feszültség, továbbá az a meggyőződés, hogy ebben a transzcendens, szuverén akarat indukálta feszültségtérben „Isten munkatársai vagyunk”, „Isten szántóföldje, Isten épülete” (1Kor 3:9). MacIntyre írja, hogy egy vallás csak akkor tudja *átalakítani a világot*, „ha és amennyiben képessé teszi az individuumot, hogy a létező társadalmi struktúrában elfoglalt pozíciójától függetlenül identifikálja és értse meg magát. Aközött, amit a társadalom mond neki, hogy mi ő, és amit a vallás mond neki ugyanerről, ellentét feszül, és ez teszi képessé az individuumot, hogy alapot találjon a *status quo* kritikájához, továbbá a meggyőződéshez, hogy másokkal együtt cselekedve lehetséges ennek a *status quónak* a megváltoztatása.” [48] Pál a feszültséget, a világ *kritikáját* és a kritikát éltető *reményt* nem leválasztja a világról egy ismeretlen Isten alakjában, hanem beleírja *ebbe* a világba: a megszülető kereszténység és a Nyugat társadalmi képzeletébe. Nemcsak a keresztény egzisztencia lelkébe vagy *tudatába*, nemcsak az individuumba, aki akarat szabadságának biztosítékát az Úr transzcendens akaratában leli fel. Isten népének, a *Corpus Christinek* felépítésén dolgozva előrevetíti e feszültség *intézményesülését* is: Egyház és a világ, *sacerdotium* és *regnum* feszültségét. Miközben magát a *regnumot*, a világi-politikai hatalmat is a hatalom egyetlen és végső forrására, a Történelem Urára vezeti vissza, akiben *sacrum* és *politicum* elválaszthatatlan egymástól – ugyanannak az Úrnak két arca. [49]

A „*rex Dei gratia*”, az „Isten kegyelméből király” intézményesült formulája ugyan későbbi fejlemény, de maga a gondolat alakot ölt már a Római levélben: „Mindenkinek vesse alá magát a felettes hatóságnak! Nincs ugyanis hatalom, csak Istentől; amelyek pedig vannak, azokat Isten rendelte. Aki tehát ellene szegül a felsőbbbségnek, szembe

száll Isten rendelkezésével”, lévén a (világi) hatalom „Isten szolgája a javadra”. (Róm 13:1–2, 4) Kétségtelen, hogy a Római levél 13. fejezetében kifejtetlen marad a jelen *realitása* és az ígélet *ideális* állapota, a kijelentés és a felszólítás közötti feszültség, melyet hozzávetőlegesen így fogalmazhatnánk meg: ha a hatalmat az Úrtól kaptad, élj vele az Úr akarata szerint. A „nincs hatalom, csak Istentől” formulát szokás szerint Jézus nevezetes logionjával összefüggésben idézik: „Adjátok meg a császárnak, ami a császáré, és az Istennek, ami az Istené” (Mk 12:17). ^[50] A fogalmazás sugallta „szimmetria – mondja Dumont – csak látszólagos, hisz Istentől függve kell fejet hajtanunk a császári törvények akaratának. Az így létrehozott távolság bizonyos értelemben nagyobb, mintha a császár akaratát egyszerűen semmibe vennénk. A világ rendje úgy válik viszonylagossá, hogy abszolút értéknek rendelődik alá. Szabályozott dichotómia ez.” ^[51] Az Úr szolgálataként elismert világi hatalom és az individuum egyaránt transzcendens nyomás alá kerül. „Nem a nomosz, hanem a nomosz által megfeszített az imperátor.”

De hogyan fér össze a szerető Atyával az eleve elrendelés gondolatában megnyilvánuló szuverén Akarat, mely – idézi Pál a 2Móz 33:29-et – „könyörül azon, akin könyörül”? Hiszen az Ígélet és a remény tárgya mégiscsak a Krisztus testeként

felfogott Egyház univerzális szeretetközössége, melyben *nincs* zsidó és *nincs* görög, *nincs* szolga és szabad, *nincs* férfi és nő, mert egyek vagyunk Krisztus Jézusban. Hogyan fér össze az intézményi-világi alakot öltő „látható egyház” a Mennyei Jeruzsálem „láthatatlan egyházával”? Hogyan fér össze ebben a világban az Úr két arca, *sacrum* és *politicum*, az imperátor és a pápa, *regnum* és *sacerdotium*? És hogyan fér össze a világi hatalom – még ha Istent szolgálja is a bűnök megférékezésével – a szeretet egyetemes parancsával, mely szintén ott olvasható a Római levél 13. fejezetében, méghozzá közvetlenül a világi hatalmat legitimáló versek (1–7) után (8–9)? Végül mi történik, ha az ember Istenben saját képzetét véli felismerni és az *üdv történetet* a *haladás*, a *fejlődés* gondolatával és gyakorlatával cseréli fel? Harnacknak persze igaza van: a páli alapokra építkező kereszténység valóban nem egyértelmű képlet. A legkülönbözőbb, alkalomadtán egymást tagadó elemek, jelentések és értelmezési lehetőségek sűrű magmája, feszültségek hálózata: *compositio oppositorum*. De épp ezek a feszültségek, a feszültségek kezelésének és feloldásának különböző variációi, az egyensúlyi helyzetek megteremtése és felbomlása járulhatott hozzá a Nyugat történelmét jellemző egyedülálló dinamika felpörgetéséhez. Születtek ebből a dinamikából gyönyörű és fenséges történetek, és születtek rémségek. Ami a „nyilvános történelmet” illeti, a boldogság lapjai mintha üresek maradtak volna, vagy néhány sor után a szövegek elmosódtak. És féltő, aláhulló korunkban most maga a könyv is, a Remény Könyvének egésze mosódik el.

1. Az írás egy szélesebb program része. A programot megfogalmazó rész az Új Szemen olvasható (<https://ujszem.org/2023/06/16/vallasos-vilagelutasitas-kapitalizmus-es-szabadsag/>, az első rész a Ligetben jelent meg (<https://ligetmuhely.com/liget/tallar-ferenc-a-tortenelem-nyugtalan-elemerol/>). ↑
2. Taubes: *Nyugati eszkatológia*. Atlantisz, 2004. Ford.: Mártonffy Marcell. 41. ↑
3. Gersom Scholem: *A messiás-eszme a zsidóságban*. In: Gersom Scholem: *A kabbala helye az európai szellemtörténetben*. Atlantisz, 1995. Ford.: Bendl Júlia. I. k. 83. ↑
4. Taubes: i. m. 16. ↑
5. Rudolf Bultmann: *Történelem és eszkatológia*. Atlantisz, 1994. Ford.: Bánki Dezső. 48. ↑
6. Franz Rosenzweig: A zsidó történelem szelleme és korszakai. In: uő. *Nem hang és füst*. Holnap Kiadó, 1990. Ford.: Tatár György. 53. ↑
7. Rosenzweig: Levél Rudolf Ehrenberghez. In: uő. *Nem hang és füst*. Holnap Kiadó, 1990. 8–9. ↑
8. Vidrányi Katalin: Üdv történet és történelem. In: uő. *Krisztológia és antropológia*. Osiris, 1998. 126. ↑
9. Rudolf Bultmann: *Az Újszövetség teológiája*. Osiris, 1998. Ford.: Koczó Pál. 246. ↑

10. Hans Jonas: *The Message of the Alien God & the Beginnings of Christianity. The Gnostic Religion*. Beacon Press, 2001. (third edition) ↑
11. Jonas: i. m. 10. ↑
12. Jonas: i. m. 4. ↑
13. Jonas: i. m. 6. ↑
14. Cicero: *Az istenek természete*. Lazi Könyvkiadó, 2004. Ford.: Havas László. 73. ill. 67. ↑
15. Jonas: i. m. 246. ↑
16. Hellenizmus és zsidóság kapcsolatát illetően lásd Martin Hengel: *Judentum und Hellenismus*. Mohr Siebeck, 1988. A makkabeus felkelést illetően vö. Heinz Kreissig: Die Ursachen des 'Makkabäer'- Aufstandes. *Klio*, Vol. 58. (1976/1–2.), 249–253. ↑
17. Jonas: i. m. 247. ↑
18. Jonas: i. m. 248 ↑
19. Jonas: i. m. 247–248 ↑
20. Louis Dumont: A világon-kívül-álló-individuumtól a világban-lévő-individuumig. In. uő. *Tanulmányok az individualizmusról*. Tanulmány Kiadó, 1998. Ford.: Fogarassy Miklós ↑
21. Kákossy László: *Fény és káosz. A kopt gnosztikus kódexek*. Gondolat, 1984. 35. ↑
22. Annak, aki részleteiben kíván tájékozódni a gnózis megannyi ága-bogában, jó szívvel ajánlom Giacomo Filoramo *A gnoszticizmus története* c. kötetét. Paulus Hungarus/Kairosz, 2000. Ford.: Dobolán Katalin. ↑
23. Gilles Quispel: *Gnosis als Weltreligion*. Origo Verlag, 1951. 29. ↑
24. idézi Giacomo Filoramo *A gnoszticizmus története*. 228. ↑
25. Quispel, aki a zürichi Jung-Institutban tartott előadásait foglalta a kötetbe, ezzel természetesen egyetértett volna: „A gnózis az öntapasztalás mitikus kivetítése” – olvashatjuk nála. I. m. 17. ↑
26. Jonas: i. m. 250–251. ↑
27. Jonas: i. m. 270. ↑
28. Jonas: i. m. 271. ↑
29. Jonas számára a feladat persze nem pusztán a vallástörténet egy szeletének megvilágítása volt, hanem olyan mozzanat feltárása, mely végig kíséri, ha nem is az emberiség, de a Nyugat történelmét, és a Jonas által megélt korszakban, a 20. században különös erővel jelentkezett. Erre azonban most nincs mód kitérni. Ahogy arra sem, vajon a *nihilizmus* a mi korunkban, a 21. század elején nem jelentkezik-e ismét különös, romboló erővel. ↑
30. Marcion művei nem maradtak ránk, így ismereteinket csak kritikusaiknak – nem elfogulatlan – műveiből meríthetjük. Ezek közül a legfontosabb Tertullianusnak a 3. század elején született ötkötetes műve: *Adversus Marcionem*. Magyarul: Markion ellen. In. *Tertullianus művei*. (Ókeresztény írók 12. k.) Szent István Társulat, 1986. ↑
31. Enrico Norelli: Markion und der biblische Kanon. Das Christentum am Scheideweg im zweitem Jahrhundert. In: *Hans-Lietzmann-Vorlesungen*. Heft 11/15. De Gruyter, 2016. 2. ↑
32. Adolf von Harnack: *Marcion: Das Evangelium vom fremden Gott*. Hinrichs'sche Buchhandlung, 1924. 6–7. ↑
33. Harnack: i. m. 18–19. Érdemes talán megjegyezni: Harnack oly mértékben híve volt a marcioni egységesítésnek és egyértelműségnek, hogy műve nevezetessé vált konklúziója szerint a kereszténységnek, pontosabban a következtetés levonására egyedül képes evangélikus egyháznak el kellene végre vetnie az Ószövetséget. Vö. i. m. 217. ↑
34. Jonas: i. m. 140. ↑

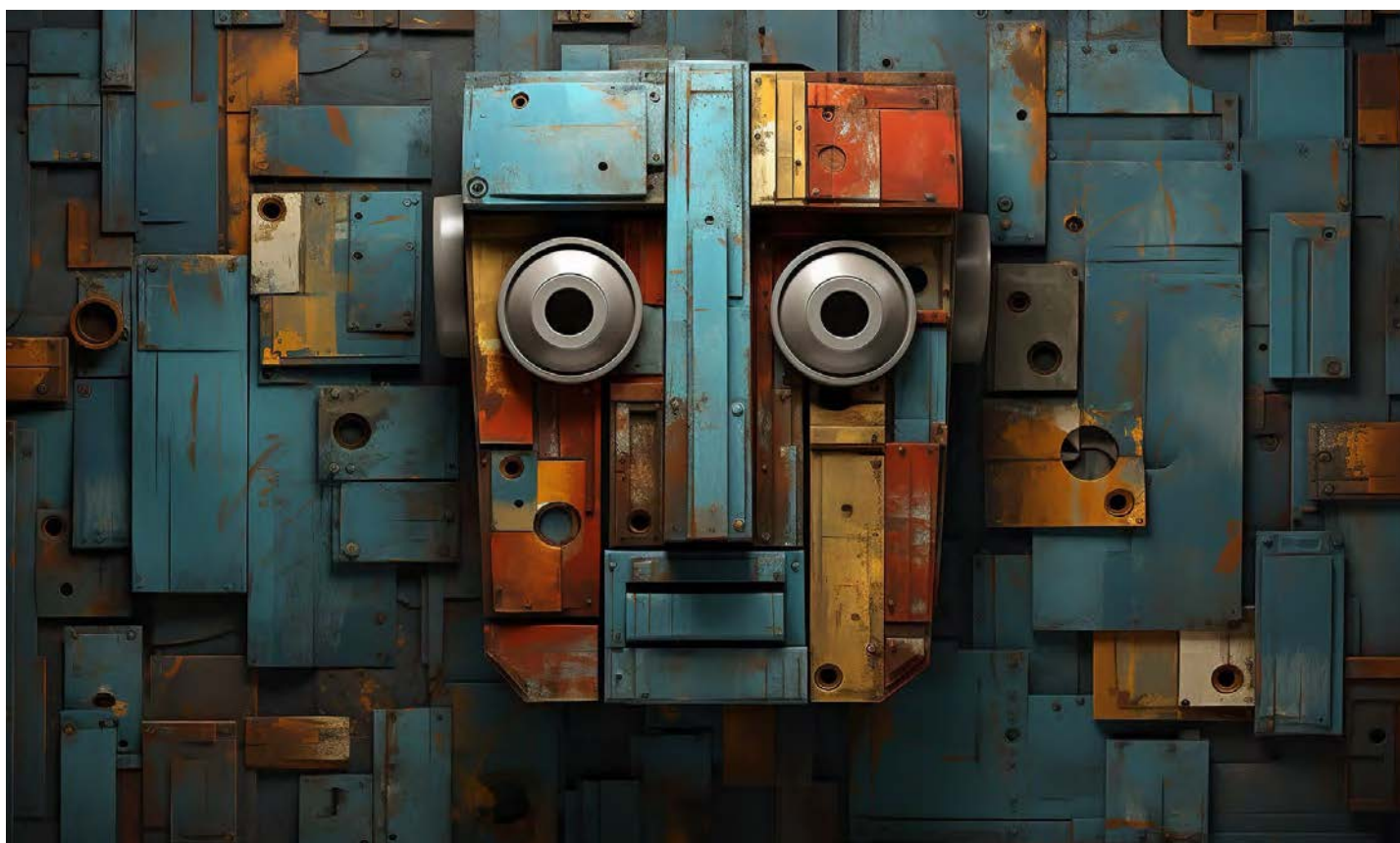
35. Alain Badiou: *Szent Pál. Az egyetemesség apostola*. Typotex, 2012. Ford.: Csordás Gábor, 32. ↑
36. Immanuel Kant: *A tiszta ész kritikája*. Ictus, 1995. Ford.: Kis János, 434. ill. 432. ↑
37. Taubes: *Die politische Theologie des Paulus*. Wilhelm Fink Verlag, 1993. 54–55. ↑
38. Bultmann: *Az Újszövetség teológiája*. 107. ↑
39. Abból kiindulva, hogy a Galátáknak írt levél szerint „akik a hitből valók, azok Ábrahám fiai” (Gal 3:7), Ábrahám pedig „körülmetéletlenül”, azaz a törvénytől függetlenül tanúsította hitét, Rugási Gyula nagyívű elemzésében egyenesen három *világkorszakot* különböztet meg a páli történetben: „Ha „a 'hit fiai' mindannyian Ábrahám utódai (Gal 3,26), akkor egyrészt nem igaz Markion állítása, miszerint a hit – s vele az újdonság keresztyénység – az Idegen Isten műve lenne, másrészt pedig bizonyítható Tertullianus azon sejtetett teóriája, hogy a *hit* (és az ígért) *korszaka(i)* tengerként ölelik körül a törvény szigetszerű világkorszakát.” Rugási Gyula: „Destructor legis?” In. uő: *Messianizmus és történetfilozófia*. Gond-Cura Alapítvány, 2012. 113. ↑
40. Ha nem tévedek, ez a hitelesnek és személyesnek tetsző tapasztalat teszi érvényessé Pál szemében azt a törvény-értelmezést, hogy a törvény épp „nem élhető” voltában, az embert a bűn alá foglalva vált „nevelőnké Krisztusra”. A magam részéről, szóval kívülről nézvést ezt az értelmezést persze allegorikusan sem nevezném. Inkább csikorgóan erőltetettnek. De valamilyen értelmezésre szükség volt, hogy a mózesi törvény beilleszthető legyen a történetbe, és számunkra ez most az alapvető. ↑
41. Bultmann: i. m. 124. ↑
42. Slavoj Žižek: *A törékeny abszolútum*. Typotex, 2011. Ford.: Hogyinszki Éva, Molnár D. Tamás. 224. ↑
43. Bultmann: i. m. 141. ↑
44. Taubes: *Die politische Theologie* ...36. ↑
45. Taubes: i. m. 58. ↑
46. Taubes: i. m. 38. ↑
47. Pethő Sándor: *Démosz vagy Deus?* Osiris, 2001. 144. ↑
48. Alasdair MacIntyre: *Marxism and Christianity*. University of Notre Dame Press, 1984. 4. ↑
49. Lásd Pethőt: „Összességében tehát úgy néz ki, hogy a *sacrum* és a *politicum* mindkét esetben, mind a császár, mind pedig Krisztus személyéhez köthető univerzalizációs igény kapcsán egymással összekapcsolódva jelenik meg. Első esetben – legalábbis mi, kései utódok – a *politicum* súlyát, a másodikban a *sacrum*-ét érezzük hangsúlyosabbnak, ám mindkét esetben tetten érhető a háttérben a másik jelenléte is.” Pethő Sándor: i. m. 179–180.o. ↑
50. Alkalomadtán erre a logionra utalhat a Róm 13:7, vagy legalábbis ebben a szellemben értelmezhető: „Adjátok meg tehát mindenkinek, amivel tartoztok; akinek adóval, annak adót, akinek illetéssel, annak illetéket, akinek félelemmel, annak a félelmet, akinek tisztelettel, annak a tiszteletet”. ↑
51. Dumont: i. m. 36. ↑

kép | vecteezy.com

Tevesz László

MI A NYUGAT MOST – AVAGY MI JÖHET A NER UTÁN?

2024-04-03 | ESSZÉ

2. rész

A magyar liberalizmus öröksége

A modern történetírás a kora újkori nyugati fejlődés ideáltipikus modelljét a francia nemzeti abszolutizmusban látta. Az utóbbi néhány évtizedben változott a kép. Újra a figyelem középpontjába kerültek azok a gondolkodók – Montesquieu, Burke,

Tocqueville, Jefferson –, akik szerint az erős állam nem a fejlődés záloga, hanem a zsarnokság forrása; illetve azok az országok – Anglia, Hollandia, Svájc és az amerikai telepes-társadalom –, ahol a kora újkori kormányzat nem roncsolta szét a társadalmi autonómiák régi intézményeit. Mai tudásunk szerint a nyugati polgárosodás motorja nem annyira a központi adminisztráció volt, inkább az öntudatos civil társadalom: az önálló egzisztenciákon nyugvó széles középosztály és a helyi önszerveződések sűrű szövevénye.

elmaradtunk

Ami ebben az összefüggésben hazánk helyét illeti: már a 17–18. századi tollforgatók is érzékelték, hogy Kelet-Közép-Európa és benne Magyarország a nyugat félperifériája. A tudományok, a művészetek, az oktatás, a könyvnyomtatás, a városiasodás, az iparosmesterségek és a kereskedelem terén elmaradtunk a fejlődés magasabb grádicsán álló „napnyugati” országoktól – panaszkodtak világlátott írástudóink. De az is világos volt, hogy mi fűzi az országot a nyugati civilizációhoz: „a kötöttségek világa-béli szabadság, a feudalizmus kori demokrácia, az öngazgató, rendtartásokra épülő autonómia tradíciói” – ahogy Imreh István írja. A vármegyék, városok, taksás községek, székely falvak és mezővárosok öngazgatása, a felekezeti iskolák, kollégiumok és diákönkormányzatok függetlensége fontos szerepet játszott abban, hogy a magyar társadalom az ország három részre szakadt állapotát és a Habsburg-abszolutizmus korszakát is túlélte.

A reformkori liberalizmus ellenzéki derékhada a jobbágyfelszabadítás és a polgári jogegyenlőség morális parancsát a társadalmi autonómiák védelmével együtt kívánta érvényre juttatni. Kossuth, Wesselényi, Deák, Kölcsey és Pulszky úgy gondolta, a reformok megvalósításában a helyi önszerveződésekre fontos szerep hárul, a polgárosodás csakis a korszerűsödő önkormányzatok és az önkéntes társulások keretei között válhat a mindennapi élet szerves részévé.

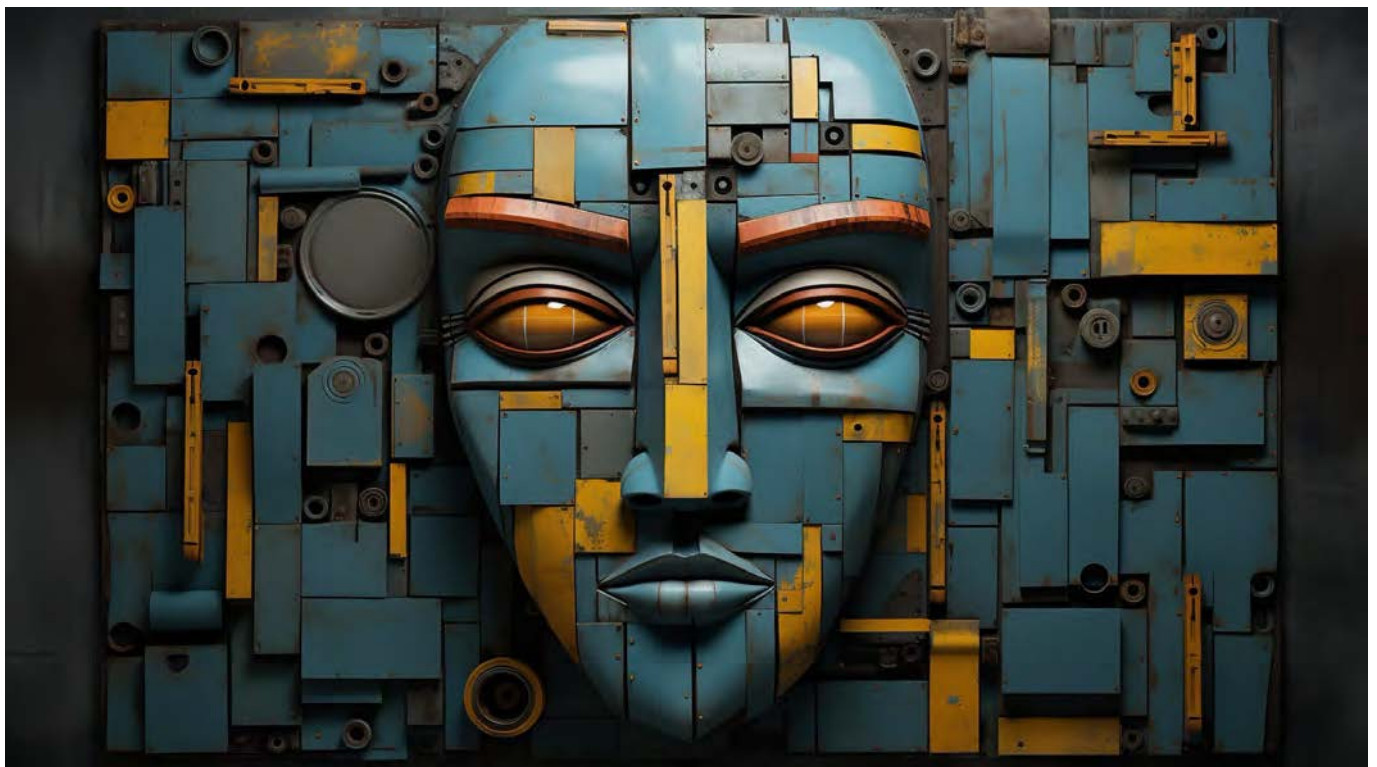
A röpiratokban, újságcikkekben, parlamenti felszólalásokban és politikai szózatokban szépen hangzó eszmék a gyakorlatban nem valósulhattak meg maradéktalanul. A 19. század második felében mindenütt – még Amerikában is – felértékelődött a központi adminisztráció szerepe, a magyar polgárosodás folyamata pedig sajátos nehézségekkel volt terhes: elavult rendi jogrendszer, vármegyei provincializmus, a társadalom anyagi gyöngesége, az ország civilizációs lemaradása, az etnikai, nyelvi, felekezeti sokszínűség.

nagy ára volt

A dualizmus korában hatalomra jutó nemzeti liberális tábor, amely lerakta a polgári Magyarország intézményes alapjait, legfontosabb küldetésének a jogegyenlőség következetes képviselését és az osztrák féllal kialakított status quo fenntartását tartotta. A kormány mindenkivel szemben fellépett, aki a Monarchia létét és benne a történelmi Magyarország területi egységét vagy a magyarság Kárpát-medencei szupremáciáját veszélyeztette. A függetlenségi és nemzetiségi törekvések letörésének nagy ára volt. A kormányzati hatalom stabilizálása lényegében kiüresítette a parlamentáris intézményeket. Az országgyűlést megszállták a kormányhoz lojális mamelukok; a bürokrácia, a csendőrség, a főispánok és

szolgabírók révén az állam csápjai mindenhová elértek. A kormányzat nemcsak országosan, hanem megyei és helyi szinten is korlátozta a választójogot, s folyvást szűkítette a megyei és helyi önkormányzatok jogkörét. A választások természetes része volt a megvesztegetés, az etetés-itatás, a megfélemlítés. A korteskedés költségeit titkos pártkasszából finanszírozták; elharapódzott a korrupció. Ekkor alakult ki az a politikai kultúra, amelyet Móricz Zsigmond a „rokonságok és a panamázás lápvilágának” nevezett.

A dualizmus kora a gazdasági-kulturális területen igazi sikertörténet. A századfordulóra az ország közepesen fejlett agrár-ipari országgá vált, a szellemi élet virágzott, az oktatás fejlődött, a tudomány világszínvonalra emelkedett, Budapest világvárossá nőtt – a társadalom viszont felemásan polgárosodott. A társasági élet felélénkült. Jótékonyági és segélyegyletek, ipari és kereskedő társulások, sportklubok, földmunkáskörök, diák- és munkásegyletek alakultak. Kiépült a falvakat is elérő európai szintű nyilvánosság. Ugyanakkor a civil önszerveződés terepén nem formálódott olyan erős, magyar nyelvű középosztály, amelyről a reformkoriak álmodtak.

A mobilitás ugyan megkezdődött (főleg a vidékiek városba áramlása volt látványos), a társadalom különböző rétegei, felekezetei és etnikai csoportjai leginkább mégis egymás között szerveződtek. A nemesség rendies kulturális normái, hierarchikus viszonyai alig változtak, tömegek maradtak ki a polgárosodásból. A legszélesebb társadalmi csoport az alsó középosztály önálló egzisztenciával rendelkező kispolgári-parasztpolgári része volt: mesteremberek, kiskereskedők, boltosok, vendéglősök, falusi szatócsok, birtokos parasztok. Alattuk helyezkedett el a szegényparasztság milliós tömege, az agrárproletariátus és az ipari munkásság, felettük a közép- és felső középosztály viszonylag szűk rétege.

A középosztály jellegadó csoportja a dzscentri volt – földbirtokosok, állami vagy megyei hivatalnokok, sok közülük az elszegényedett. A nagypolgárság az arisztokráciával tartott fenn élénk társadalmi kapcsolatokat; a középpolgárság inkább a dzsentrikhez hasonult: külsőségekben, történelemszemléletben, nemzetfelfogásban. De a nemesség életformája, műveltsége is polgárosult. A magyar középosztály ismert anakronisztikus, provinciális vonásai főként a lecsúszott rétegeket jellemezte: a múltba révedés, avított külsőségek, sérelmi politika, úri dölyf, „bunkokrácia”. Az arisztokraták, a művelt nemesek és a felső középosztályba emelkedő polgárok szűk körében viszont – Széchenyi és Wesselényi reformkori örökségeként – az anglomán gentleman-eszmény hódított: elvhűség, közéleti felelősségvállalás, olvasottság, jó modor, élénk sport- és klubélet, fair play. Ha kevesen is, de akadtak *vérbeli polgárok, igazi urak*.

politikai-társadalmi elit

A Horthy-korban kiépülő konzervatív-autoriter rendszer sok mindent megőrzött a dualizmus kori hagyományokból, mindenekelőtt a parlamentarizmust és a független bíróságokat.

Az is a kontinuitást erősítette, hogy a rendszer legfőbb támasza a háború előtti politikai-társadalmi elit volt. Az antiszemitizmust intézményesítő *numerus clausus* viszont csorbította a jogegyenlőséget és árnyékot vetett az egész korszakra. A nyílt szavazás elavult intézménye visszaélésekre adott lehetőséget. A kormány korlátozta a

sajtószabadságot; ravasz húzásokkal megakadályozta a parlamenti váltógazdaság kialakulását – de keményen visszaszorította a bal- és jobboldali szélsőségeket, egészen a gazdasági világválságig.

Széles mozgásterét kihasználva a kormány talpra állította a gazdaságot, és sokat áldozott a közszolgáltatások fejlesztésére, különösen az egészségügy és az oktatás terén. Az átfogó földreform viszont elmaradt, parasztok százezrei továbbra is „krumplilevesen” éltek. A hierarchikus társadalmi viszonyok befagytak, megmaradtak az elaggott címek és rangok, az egyes társadalmi csoportok között nem volt átjárás. Az állami, vármegyei tisztviselők és a helyi előljáróságok világa még mindig az uram-bátyám viszonyok és az intézményesített korrupció melegágya volt.

Az alulról építkező önszerveződés megerősödött és lassan behálózta a társadalmat. Sokat tett az ifjúságnevelésért és a társadalom kulturális felemeléséért a szakszervezeti, a falukutató, a népfőiskolai és a keresztényszociális agrárifjúsági mozgalom. Helyi olvasókörok, kórusok, kirándulókörök, műkedvelő színi társulatok, táncegyüttesek, sportegyesületek alakultak; könyvtárak, művelődési házak nyíltak; nyári táborok, legényegyletek, népfőiskolák, gazdakörök, szövetkezetek szerveződtek;

szakmai önképzőkörök és vezető-képző tanfolyamok indultak. Az értelmiség bejárta a külvárosokat és a vidéket, előadásokat tartott, könyvet, újságot terjesztett. A korlátozott sajtószabadság keretein belül pezsgett a szellemi élet.

a jogállamiság felszámolása

A világválság hatásai nemcsak gazdasági-
szociális téren okoztak nehézséget,
hanem a politikai kultúrában is
érvényesültek. Megizmosodtak a bal- és

jobboldali szélsőséges mozgalmak. Felerősödött az antiszemitizmus, hódított a turanizmus és a hun-szittyá rokonság mítosza. Gömbös Gyula miniszterelnökségével a régivágású politikai elit helyét az olasz fasizmushoz vonzódó fiatalabb nemzedék vette át. A kormány évről évre jobbra tolódott, és elmélyítette kapcsolatát a náci Németországgal. Noha a külpolitikai fejlemények erősen korlátozták a kormány mozgásterét, tagadhatatlan, hogy a jogállamiság felszámolását a magyar politikai elit kezdte a zsidótörvényekkel.

Ahogy a korszak tanúja, a középkor-történész Engel Pál írja: az elveihez ragaszkodó konzervatív úriemberek szűk csoportja és a szélsőjobboldali csőcselék között széles szakadék tátongott – ám ebbe a szakadékba igen sokan belezuhantak. Az 1944-es nyilas hatalomátvétellel összeomlott a polgári állam; és a világháború utáni rövid demokratikus közjátszékot leszámítva nem is tért vissza hosszú ideig. A jogegyenlőség, a parlamentarizmus és a civil önszerveződés ügye közel fél évszázadra lekerült a napirendről.

A magyar liberalizmus intézményi öröksége eltűnt a történelem süllyesztőjében. Az uram-bátyám kapcsolatok és a panamázás „lápvilága” viszont itt maradt velünk.

A Kádár-rendszer és ellenkultúrája

Az 1940-es, 50-es évek időszaka a magyar történelem legsötétebb lapjai közé tartozik. Alig akadt társadalmi csoport, amelyik nem szenvedett tragikus veszteségeket. A zsidók jogfosztása és elhurcolása, a nyilas terror, a német és az orosz csapatok masírozása, a svábok kitelepítése, az ÁVO garázdálkodása, a joguralom és a parlamentarizmus felszámolása, a társadalmi autonómiák szétverése, a nemesi, egyházi, polgári és paraszti tulajdon kisajátítása – mind jóvátehetetlen károkat okozott.

vertikális függőségi kapcsolatok

1956 olyan különleges pillanat volt, amikor a spontán társadalmi önszerveződés vált politikai erővé, amikor az értelmiségi körök, egyetemista diákgyűlések és

munkástanácsok rövid időre történelemformáló szerephez jutottak. A hidegháború geopolitikai körülményei között a forradalom szükségszerűen elbukott. A megtorlás utáni közel három évtized csupa ellentmondás. A Kádár-rendszer emancipálta a

legszegényebbeket és felszámolta a paraszti nyomort – de elpusztította a hagyományos falusi közösségeket; segítette a társadalmi mobilitást – de durva kontraszelekciót érvényesített; kiemelten fontosnak tartotta a kultúrát és a közművelődést – de konzerválta a régi uram-bátyám világot; viszonylagos anyagi biztonságot nyújtott az embereknek – de az országot súlyos adósságba verte; a második gazdaságban lehetőséget adott a szerény gyarapodásra – de a közösségi önszerveződést minden módon gátolta. A társadalmat behálózó szakszervezeti és ifjúsági mozgalmaknak, munkástanácsoknak, népfőiskoláknak, értelmiségi és egyetemista köröknek leáldozott. Ahogy Hankiss Elemér fogalmaz: a Kádár-kori Magyarországot a horizontálisan szerveződő közösségek helyett továbbra is a feudális jellegű, vertikális függőségi kapcsolatok tartották egyben. A kenőpénzelés, a különalku, a szabálykerülés a mindennapi kultúra szerves részévé vált. Amit a nyugati kultúripar „puha hatalma” spontán módon ért el, különféle eszközökkel Kádár is megoldotta: a jólétért cserébe az emberek többsége elfordult a közügyektől.

A nyugati fogyasztói kapitalizmusnál a létezett szocializmus egyértelműen zordabb volt: a jóléti államénál is merevebb szabályokkal és bürokratikusabb intézményekkel, feldolgozatlan sorstragédiákkal, ideológiává merevült féligazságokkal. A hatalom rajta tartotta a szemét a társadalmon. Az állampárt szavának a rendőrség, a katonaság, a polgárőrség és az „ideiglenesen hazánkban állomásozó” szovjet hadsereg adott kellő nyomatékot.

Ellentétben Prágával, Varsóval vagy Belgráddal, nálunk 68-ban nem voltak tömegmegmozdulások. A „maoista összeesküvés” és bukása visszhangtalan maradt. Ugyanakkor egy szűk egyetemista-értelmiség körben lelkesen követték az eseményeket. Jó néhányan rokonszenveztek a cseh demokratikus szocializmussal, ismertté váltak Marcuse és Sartre nézetei. A szabadság szele pedig széles tömegeket érintett meg. A hatvanas években Nyugatról sok minden átjutott a vasfüggönyön (részben az állampárt engedélyével): a farmer, a miniszoknya, a Coca-Cola, a hosszú haj, a rock’n’roll és a beat, a hippie életérzés, a klubélet és a szabadtéri koncertek. Óriási érdeklődés kísérte az 1968-as első Táncdalfesztivált. Megalakultak az első magyar beat- és rockegyüttesek.

fáziskéséssel

A „nagy generáció” többségének a 70-es évek a kiábrándulás korszaka volt. Ahogy az USA-ban és Nagy-Britanniában, nálunk is a 80-as évek underground világában éledt fel újra a lázadás szelleme. Ugyanebben az időben a rendszerkritikus értelmiség szervezkedése is felélénkült. Az ellenkulturális zenei színtéren pedig kapcsolat létesült az avantgárd művészvilág és a társadalom periferiájára szoruló fiatalok között. Ám szemben a lengyel Szolidaritással, amelynek

sokmillió táboros volt, a magyar demokratikus törekvések nem terebélyesedtek politikai tömegmozgalommá. A Kádár-rendszer életszínvonal-politikája elérte célját: a társadalom döntő többsége közömbösen szemlélte a közélet eseményeit. A magyar tömegkultúra amerikanizálódása felgyorsult a 80-as években. Némi fáziskéséssel csaknem minden „begyűrűzött” hozzánk: filmek, zenék, divatirányzatok, világmárkák, sztárkultusz, hamburger. Egyre többen jutottak el Bécsbe vagy legalább a szabadkai piacra: édességért, alkoholért, cigarettáért, parfümért, háztartási eszközökért, márkás cipőért és farmerért.

A rendszerváltás kérdései a régi rend képviselői és az ellenzék tárgyalásai mentén dőltek el. Ugyanakkor '89 eufóriája elragadta a magyar társadalom szélesebb rétegeit. Amikor Cserhalmi György felolvasta a 12 pontot, Tolcsvayék elénekelték a *Nemzeti dalt*, az utcán szabadságot éltető tömegek vonultak – mintha 1848, 1956 és 1968 álmai egyszerre váltak volna valóra. Persze, a szabadság kinek-kinek mást jelentett: az ellenzéknek a parlamentarizmust, a reformközgazdászoknak a szabadversenyt, a privatizáció körül ügyeskedőknek a meggazdagodás lehetőségét, a külföldi befektetőknek új piacot és olcsó munkaerőt, a társadalom nagyobb részének a Gorenje hűtőszekrényt és a csalfa reményt, hogy életszínvonalban néhány éven belül utolérjék Ausztriát.

Posztmodern magyar kapitalizmus

Az 1989–90-ben kialakított új intézményi berendezkedés a rendszerváltó elit csúcsteljesítménye. A választási rendszer, a parlamentarizmus, a fékek és egyensúlyok, az alkotmánybíróság, az igazságszolgáltatás, az önkormányzatiság, az egyéni szabadságok és a kollektív kisebbségi jogok megfeleltek a nyugati normáknak.

De az intézményi keretek között nem alakult ki demokratikus politikai kultúra. Pedig a nyilvánosság liberalizálódó szerkezete a 90-as évek elején még alkalmas lett volna a habermasi értelemben vett „okoskodásra”. Az írott sajtónak, a nyomtatott könyveknek, az értelmes vitának volt társadalmi presztízse. Igényes lapok, folyóiratok indultak; színvonalas regények, novellák, versek, színdarabok születtek; felpettedt a szellemi élet. Csakhogy a politikai közvéleményt az értelmiségi elitcsoportok ádáz háborúskodása uralta.

kósza kísérlet

A címervita és a médiaháború árnyékában a kapitalizmusba való átmenet ügye szinte eltörpült. Az SZDSZ és a Fidesz a neoliberális gazdaságfilozófia mellett kötelezte el magát, akárcsak az MSZP mögé felsorakozó, nagy befolyású „késő kádári technokrácia”. Közgazdasági kérdésekben az első szabadon választott kormány nem mérkőzhetett az ellenzék szellemi holdudvarával. A nyugat-német típusú szociális piacgazdaság Antall József-i ideáljára nem épült következetes gazdasági program. A kárpótlási törvény ballépésnek bizonyult. A magyar kis- és középvállalkozások támogatására csak kósza kísérlet történt. És a jóléti állam a nemzetközi porondon is vereségre ítélt volt a neoliberalizmussal szemben.

A félperifériás Magyarország másként nem is kapcsolódhatott a globális világgazdaságba, mint hogy bevonzza a nemzetközi tőkét. A „kapitalisták nélküli kapitalizmus” rögválósága a térség minden országát ugyanarra a kényszerpályára szorította – ám a kérdésre, hogy miként lehet a globális versenyben sikeresen részt venni, különböző válaszok születtek. Magyarország a nyugati gazdasági-pénzügyi elitek szemében igazi „éltanuló” volt, különösen a Horn-kormány idején: sem a külföldi beruházások mértékét nem akarta korlátozni, sem az ütemét fékezni. A

tőkeimport felpörgetése élénkítette a gazdaságot és munkahelyeket teremtett. De az ország alacsony hozzáadott értékű, „összeszerelő” tevékenységek révén kapcsolódott a globális termelési láncokba; a magyar vállalkozások pedig hosszú távon is gyöngék és esendők maradtak – a transznacionális cégekkel szembeni versenyben és az exportképesebb lengyel, cseh és szlovén nemzeti tőkével összevetve is.

Az MSZP-SZDSZ koalíció 94-es megalakulásával úgy festett, a politikai szekértáborharc hosszú távon eldőlt. Az állami és az üzleti szféra között személyes szálak fonódtak. A kormány gazdasági-pénzügyi háttéremberei jó kapcsolatokat ápoltak a nemzetközi tőke magyarországi képviselőivel; és egymást váltották a miniszteri, vállalatvezetői, bankigazgatói posztokon. Az egykori nómenklatúra tagjai, akik a spontán privatizáció során gazdagodtak meg, ugyancsak ott álltak a szocialisták mögött. A közmédia a kormány felé húzott, a mértékadó értelmiség támogatta a koalíció politikáját. Ha voltak is kritikus hangok, a változások irányával a többség egyetértett, és a gazdasági liberalizmus alapigazságait alig néhányan vonták kétségbe.

Noha a jobboldal szellemi holdudvarában a globalizációkritikának nagyobb volt a tábor, igazából az első Orbán-kormány sem tudta, s nem is igen akarta megváltoztatni a magyar gazdaság szerkezetét. Az MDF csúfos kudarcából Orbán azt a helytálló következtetést vonta le, hogy a politikai arénában a Fidesz csak akkor tud tartósan versenyben maradni, ha a szociálliberális elit gazdasági-kulturális befolyásával szemben kiépíti a saját vállalkozói-értelmiségi hátországát. A miniszterelnök már ekkor is szoros gazdasági érdekszövetségre törekedett a német nagyvállalatokkal, és a Fideszhez lojális magyar vállalkozások feltőkésítését szorgalmazta. Minden konzervatív érték – a „polgárosodás”, a „középosztály”, a „nemzeti tőke” – e célnak rendeltetett alá.

társadalmi olló

Hogy Magyarország a „globalizáció igazi nyertesei közé tartozik”, az ezredforduló környékén mindkét politikai tábor vezérkarában axiómának számított. Ám miközben a politikai-szellemi elit tagjai „civilizációteremtő gazdasági fejlődésről”, „új termelési, vezetési, pénzügyi és piaci kultúráról” beszéltek, az összkép korántsem festett ilyen szépen. A társadalmi olló igazából már a Kádár-kor utolsó másfél évtizedében kinyílt, a gazdasági szerkezetváltással pedig tovább nőttek a szociális egyenlőtlenségek. A globalizáció folyamatába nagyjából a társadalom felső harmada tudott sikeresen bekapcsolódni. Aki az állami szférában, a multicégeknek, a szolgáltatói szektorban, a vendéglátásban vagy a turisztikában helyezkedett el, viszonylag biztos egzisztenciára számíthatott. Egyre többen szereztek diplomát, tanultak nyelveket, jutottak el Nyugatra. A társadalom nagyobbik része viszont nem volt ennyire szerencsés. A középső harmad anyagi helyzete romlott. A leszakadók perspektíva nélkül maradtak. Az ipari szektor leépítésével százezrek kerültek utcára. A vidéki „rozsdaovezetek” kilátástalanságba süllyedtek. Egyes régiók teljesen leszakadtak. Mintha a Kis-Alföld és észak-nyugat Magyarország nem is egy földrészen lenne. A főváros kiemelt helyein is tanyát vert a nyomor – például a Blahán, a Kökin, a Népszínház utcában vagy a Nyugati környékén.

A gazdasági-kulturális érdekharcaiba merülő rendszerváltó elit elfeledkezett a vidéki roncs társadalomról, akárcsak a globalizáció kültelki magyar veszteségeiről. A lakótelepek népe magára maradt, e társadalmi csoport érdekképviselését, kulturális

felemelését nem vállalták. A lenézett prolik idősebb generációja Zámbo Jimmy és Lagzi Lajcsi zenéjében keresett vigaszt, illetve a „whiskys rablóból” faragott népi hőst. A 70-es, 80-as években született panelgyerekek kisebbsége az underground pinceklubokba húzódott vissza, többsége lassan, de biztosan a szélsőjobb oldali mozgalmak felé sodródott. A legfiatalabbak a műholdas csatornák, a kereskedelmi adók és a plázák csillogásában vesztek el.

A Gorenje hűtőszekrény és az egyéb nyugati termékek beáramlása sem hozta el a várva várt Kánaánt. Az árak az égbe szöktek; a régi megszokott, megbízható áruk – kenyér, zsemle, kifli, párizsi, tej – egyre silányabbak lettek. A kistulajdont kivásárolták. A vállalati üdülőket eladták. Sportegyesületek egész sora ment tönkre. Az egykori kis mozik, szatócsboltok, hentesek, zöldségesek, cipésműhelyek, cukrászdák, presszók eltűnedeztek, helyüket gyorsétkezdék, kávéházláncok, szupermarketek és bevásárlóközpontok foglalták el. A könnyűzenei szférában Erdős Péter regnálását a zeneipar kíméletlen uralma váltotta. Az underground szerveződésként induló Diákszigetből Pepsi Sziget lett. A reklám elárasztotta az utcákat, a tereket, a TV-t, a rádiót.

protest-szavazat

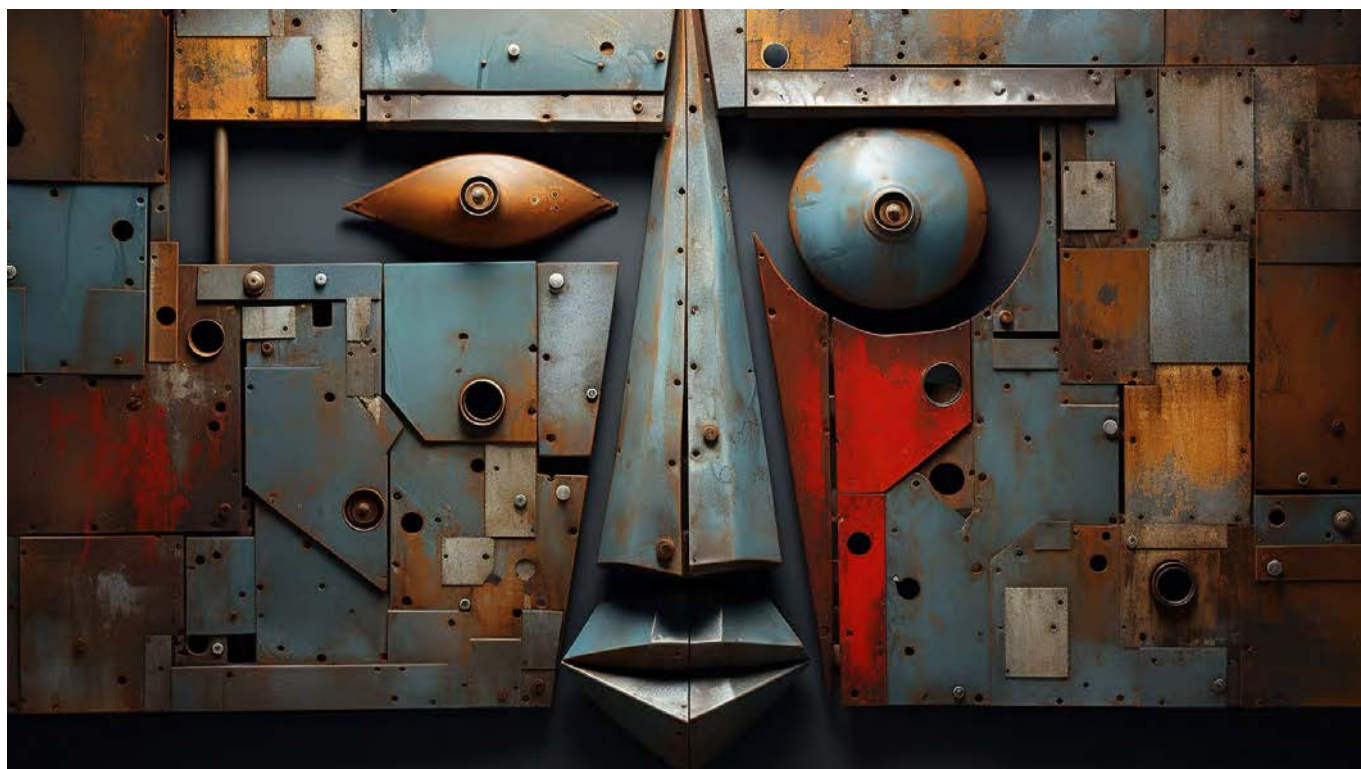
Az ezredfordulón látványos volt a magyar gazdaság növekedése. Az államháztartás stabilizálódott. Bokros, Chikán, Matolcsy kézben tartotta a költségvetést. A

külföldi befektetők szerették az országot. Csakhogy a társadalom nagyobb része nem az „egy főre jutó GDP” bűvkörében élt, hanem a kádári paternalizmust sírta vissza – és elégedetlenségének protest-szavazatával adott hangot az országgyűlési választásokon. Következésképpen kiélezett verseny indult a választópolgárok – aktív felső kétharmadának – megnyeréséért. Minden ellenzékben lévő politikai erő balról próbált előzni, átfogó szociálpolitikai koncepciót viszont egyikük sem tett az asztalra.

A 2002-es évben a leköszönő Orbán és a frissen kinevezett Medgyessy egyaránt bőkezűen bánt a választókkal. Előbbi a felső harmadhoz tartozó családosoknak és az egyetemistáknak, utóbbi a közsférában dolgozóknak és nyugdíjasoknak kedvezett. A megcélzott közönség anyagilag jól járt – az államkassza kiürült, miközben a rendszerváltás legnagyobb veszteségeinek helyzete szemernyit sem javult. A második MSZP-SZDSZ koalíció tétlenkedése idején csak halmozódtak a problémák. Négy elvesztegetett év után Gyurcsány a globalizáció nyerteseit megszólító Tony Blair-féle „harmadik utas” politikát választotta. A jozefinizmus régi reflexeit idéző „nagy léptékű modernizáció” a társadalom ádáz ellenállását váltotta ki. A közszolgáltatások lezüllöttek, a szakképzett munkaerő tömegesen hagyta el az országot. A devizahitelezés felpörgetése, amelyben a kormány és a pénzügyi szektor egyaránt ludas volt, tovább rontott a helyzeten. Az állam után a lakosság is eladósodott. A világválság a kelet-közép-európai térségben a magyar társadalmat érintette a legsúlyosabban. A krízist enyhítő Bajnai-csomagot az alacsony jövedelmű, kiszolgáltatottabb rétegek sínylették meg a legjobban.

A Gyurcsány-ellenes közhangulat túlmutatott a kormányváltás igényén. A társadalom százazrei csalódtak a rendszerváltásban. Felerősödött a Kádár-nosztalgia és a globalizációkritika. A radikális jobboldali szubkultúrák megizmosodtak. Ami a 90-es évek közepén még kuriózum volt, tömegáruvá vált: Nagy-Magyarország matricák, árpádsávos zászlók, lemeztarsolyok, rovásírás, Wass Albert-kultusz, a hun-szittyá

rokonság mítosza. Kibontakozott a nemzeti rock, útjára indult a Magyar Sziget, megalakult a Magyar Gárda. Elharapódzott a rasszizmus. Félő volt, hogy a kormányt a nemzeti radikális népharag seperi el.

Generative AI, Abstract robotic face on rusty vintage metal background, geometric shapes

A kétezres évek végén a magyar parlamentáris intézményrendszer még mindig szilárdan állt – csak éppen az hiányzott mögüle, ami hosszú távon stabilizálhatta volna működését: erős civil társadalom és demokratikus politikai kultúra. A magyar társadalom atomizált állapotában, komolyabb anyagi erőforrások híján nem tudott a gazdasági-politikai elit ellensúlya lenni.

A helyi közösségek gyöngék, szervezetlenek voltak, a szakszervezetek a pártpolitika fogságában vergődtek, az önkormányzatok javát is behálózták a pártok. A kis- és középvállalkozások erőtlenekek maradtak. A hazai nagyvállalkozások többsége állami közbeszerzések nélkül nem tudott volna megállni a maga lábán. A választási kampányok emelkedő költségeit csak az illegális pártfinanszírozás révén lehetett fedezni; adósságukat a kormányra kerülők túlárazott közbeszerzésekkel törlesztették. Az ügyeskedésből a multik is kivették a részüket; a dörzsölt külföldi befektetők

módszereiből a hazai vállalkozók és politikusok sokat tanultak. Mire a 2008-as válság beköszöntött, már közel két évtizede pártokon és kurzusokon átívelő, rendszerszintű korrupció jellemezte a magyar gazdasági életet.

szekértábor-logika

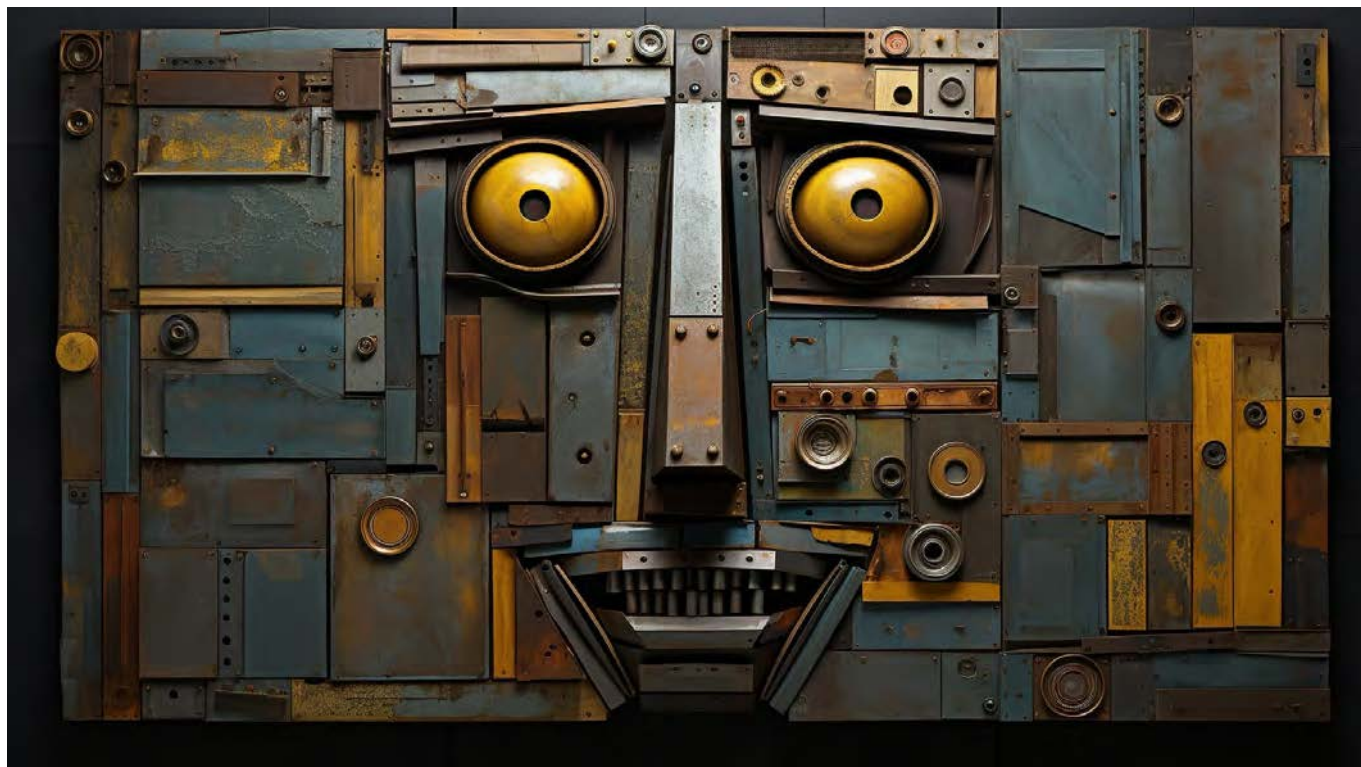
Az értelmiség nagy része állami jövedelmekből élt. Az informális viszonyok átmetszették a tudományos-kulturális intézményi hierarchiát. A pályázati források és a fix állások elnyeréséhez nem ártott egy-egy

„baráti” kapcsolat. A rendszerváltás idején elszabaduló kultúrharc tovább durvult. A politikai nyilvánosságban az elvakult szektások és a bértollnokok jutottak többségre. A választási kampányidőszakban, illetve a nagy horderejű ügyekben – kettős állampolgárság, őszödi beszéd, székházostrom, rendőri erőszak – alig akadt néhány árnyalt vélemény. Aki nem igazodott a szekértábor-logikához, könnyen az áruló szerepében találta magát. A magyar kultúra és tudomány színvonalas fórumait partvonalra szorította a kereskedelmi televízió és a bulvár. A magyar kultúripar kitermelte a maga nyomorúságos celebvilágát – prominens értelmiségiek közreműködésével és részvételével. Az egészség-, szépség- és fiatalságkultusz, a munkaerőpiaci és szexpiaci versengés a mindennapi élet szerves részévé vált, miközben a régi kádári reflexek és uram-bátyám viszonyok még mindig pókhálóként szőtték át a társadalmat; a kiskapuzásra és szabálykerülésre épülő egyéni életstratégiák tovább virultak, akárcsak az atyáskodó állam iránti mély igény.

A radikális jobboldali kihívás akkor érte Magyarországot, amikor az öntudatos civil társadalom, az erős KKV szektor és a széles polgári nyilvánosság ügye már elbukott.

Orbán rugalmasan alkalmazkodott a közhangulathoz. Miután Habony Árpád 2004-ben kijelentette, hogy a „kádárizmus győzött”, a Fidesz elnöke hamar beletanult a Kádár-szerepbe. Az is kezére játszott, hogy a globalizációkritikát a balliberális értelmiség átengedte a jobboldalnak. Ami az ezredfordulón még Csurka szájából összeesküvés-elméletként hangzott, a 2008-as válság után sokak számára logikus világmagyarázat lett. A globalizációellenesség, a paternalizmus és a családi adópolitika kártyáit Orbán úgy igyekezett keverni, hogy ne idegenítse el a Fidesz centrista törzsszavazóit, megnyerje magának a rendszerváltás veszteseit,

egyszersmind a szélsőjobb vitorlájából is kifogja a szelet. A mutatvány sikerült: a 2010-es választások után megalakuló második Orbán-kormány a politikai közélet „centrális erőterében” találta magát.

Posztmodern magyar kapitalizmus 2.0

Hogy a globalizáció vesztesei fellázkodtak a nyertesek ellen, nem sajátosan magyar jelenség, hanem világtendencia. A politikai-szellemi elit felelőssége közös abban, hogy ez nálunk ilyen rövid időn belül és ilyen drasztikus formában következett be, s kétségtelenül nagyobb az egymást követő két cikluson át kormányzó szociálliberális koalícióé. Az viszont már egyedül a Fidesz történelmi bűne, hogy az ölébe hulló kivételes lehetőséggel még csak meg sem próbált a polgárosodás javára élni.

Az új kormány mindent a hatalom hosszú távú stabilizálásának szolgálatába állított. A rendszerváltás óta bevett gyakorlat volt, hogy a kormányváltás egyszersmind „őrségváltás” is, ami ciklusról ciklusra az államigazgatás egyre szélesedő körét érintette. Kétharmados parlamenti többségével élve a Fidesz túlment minden eddigi határon. Kiűresítette, illetve megszállta az Alkotmánybíróságot, a Legfőbb Ügyészséget, a Kúriát és az államfői posztot. Centralizálta az igazságszolgáltatást és a

közigazgatást. Feje tetejére állította a joguralom klasszikus normáját: nálunk nem a törvények uralkodnak a kormányzat felett, hanem fordítva. Átszabta a választási rendszert. Az államapparátust felduzzasztotta és a saját embereivel töltötte fel. A korrupció működését centralizálta és tökélyre fejlesztette. Az állami és uniós erőforrások központi elosztásával lojális klienshálózatot szervezett.

egyre erőszakosabban

Orbán már első miniszterelnöksége alatt felismerte, hogy parlamenti váltógazdálkodás csak ott alakulhat ki, ahol az egymással rivalizáló politikai erők hasonló gazdasági-

kulturális erőforrásokkal rendelkeznek. 1998-ban az volt a tét, hogy ebben a versenyben a jobboldal egyáltalán talpon tud-e maradni. 2010 után úgy merült fel a kérdés: ki tudja-e használni parlamenti többségét a Fidesz az ellenféllel való végső leszámolásra. A miniszterelnök e téren szemlátomást kellően eltökélt. A Fidesz sokat hasznosít a 2010 előtti klientúraépítési módszerekből, de a szociálliberális kormányoknál mélyebben hatol a gazdaság és a kultúra területére, s ciklusról ciklusra egyre erőszakosabban igyekszik keresztülvinni az „elitcsere” programját.

A gazdaságban sem dél-kelet-ázsiai típusú „fejlesztő államról”, sem „maffiaállamról” nincsen szó – ahogy Scheiring Gábor alapos kutatásai mutatják. Az építőiparban, a turisztikában, a kiskereskedelembe, az energetikai szektorban és a bankszektorban a kormány minden eszközt gátlástalanul felhasznál, hogy saját klienseit előnybe hozza – a személyre szabott pályázatoktól az állami megrendeléseken és a versenytársakra kivetett profitadókon át a jogi környezet átalakításáig. Az exportra termelő ágazatokban viszont a külföldi befektetők érdekeit tartja szem előtt. Minden globalizációkritikus lózung ellenére Magyarország szerves része az uniós gazdasági körforgásnak: a centrumországok befizetett pénzének nem csekély része folyik vissza a legfejlettebb európai gazdaságokba – a multiknak juttatott állami támogatásokon, kedvezményeken és alacsony adókon keresztül. A mintegy ezer magyarországi nagyvállalatból alig háromszáz van magyar tulajdonban, s ezek közül csak tizenhárom kötődik szorosan Orbánhoz.

A kormány a kultúra és a tudomány területén párhuzamos intézményi struktúrát igyekszik kiépíteni, s miközben a hozzá lojális műhelyeket bőkezűen pénzeli, az ellenzéki kötődésű vagy független intézmények állami támogatását jócskán megkurtította. A közoktatási rendszert már az első ciklusban centralizálta, a felsőoktatást szorosabb kontroll alá vonta, a modellváltással a legtöbb egyetem vagyonát a kuratóriumoknak szervezte ki. Hadjáratot indított a CEU és az SZFE ellen. Az Orbánhoz lojális kegyurak informális befolyása nagy, a finanszírozás aránytalan, de a hatalomhoz nem kötődő műhelyek autonómiája nem csorbul, az ideologikus beavatkozás „néhány, prioritást élvező területre korlátozódik”. Ahogy széles kutatásra alapozva Kristóf Luca megállapítja: a NER kultúrpolitikája, bár mutat autoriter vonásokat, jellegében a 2010 előtti „beavatkozó” közpolitikára hasonlít, s távol áll a „diktatórikus” típustól.

Az Orbán-rendszer igazi hegemoniát a tömegtájékoztatásban gyakorol. A hatalom nemcsak megszállta a közmédiát, mint elődei, hanem az MTI-t is befolyása alá vonta, a kereskedelmi szférában pedig a Fideszhez kötődő médiabirodalmat épített ki. Ezzel a kormány súlyos egyenlőtlenséget teremt a nyilvánosságban, ugyanakkor a

sajtószabadságot nem számolja fel. A kormányzattól független médiumok – írott és online folyóiratok, internetes napilapok, hírportálok, blogok, csatornák – továbbra is szabadon működnek.

kitörni lehetetlen

Miközben a Fidesz az ország elitcsoportjai között dúló harcban nyeresre áll, a magyar társadalom szerkezete és a posztmodern kapitalizmuson belüli félperifériás helye lényegileg nem változott. Magyarország a globalizáció szerves része, a világgazdasági munkamegosztás minden előnyével és hátrányával együtt. Továbbra is a transznacionális befektetésektől függünk; a gyártási láncokba az alacsonyabb hozzáadott értékű iparágakban kapcsolódunk be. A KKV szektor gyöngye, a helyi közösségek és az önkéntes társulások úgyszintén. A politikai kultúra színvonala tovább süllyedt, a nyilvánosságot a bulvár és a közösségi média uralja; a magaskultúra és tudomány presztízse vészesen megkopott. A közszolgáltatások hanyatlása felgyorsult. A szakképzett munkaerő nyugatra vándorlása felerősödött. A társadalmi mobilitás csatornái továbbra is befagytak, az egyenlőtlenségek megmaradtak. A vidéket sok helyütt olyan viszonyok uralják, amit a nagyvárosiak el sem tudnak képzelni; a szegregációból kitörni lehetetlen. A gazdaság teljesítményét tekintve viszont visszatértünk a kelet-közép-európai középmezőnybe, ami sokaknak ad lehetőséget az egyéni érvényesülésre. Nőtt a foglalkoztatottság, egészen a koronavírus-válságig nőttek a reálbérek és nőtt az átlagfogyasztás, noha az élelmiszerárak drasztikus emelkedése az utóbbi két évben rontotta a vásárlóerőt, az államháztartási hiány pedig az égbe szökött. A társadalom közel felső harmada összességében gyarapodott, és – miközben a társadalmi rétegek között minimális az átjárás – szerény mértékben a szegénységben élők is előre tudtak lépni; mintegy háromszázezer ember pedig kiemelkedett a legkiszolgáltatottabbak csoportjából. A közmunkaprogram országosan tízezreknek nyújt kapaszkodót, közülük akadnak, akik tartósan visszatértek a munkaerőpiacra – ugyanakkor a szegény vidéki településen sokan függenek a hatalomhoz lojális helyi kiskirályoktól.

Nem minden területen lehet szétszálazni, hogy az elmúlt közel másfél évtized fejleményeiben mennyit számít a nemzetközi környezet, mennyit a kormány politikája. Mindenesetre a választópolgárok igen jelentékeny része a NER világát kiszámíthatóbbnak és biztonságosabbnak érzékeli, mint a 2010 előtti éveket. Ebben a kormánypropaganda narratívateremtő, identitásformáló hatékonysága igen fontos szerepet játszik – különösen, hogy az átfogó jobboldali világmagyarázatra az ellenzék csak üres lózungokkal válaszol. Az is hozzájárul a rendszer társadalmi elfogadottságához, hogy az emberek mindennapi életükben nem érzik tarkójukon a hatalom leheletét. Az egyéni szabadságjogok köre nem szűkült. Nőtt a közbiztonság. A fogyasztói kapitalizmus pedig dübörög tovább. Utak, hidak, lakóparkok, irodaházak, bevásárlóközpontok épülnek. A nagyvárosokban egymást érik a szórakozóhelyek, a gyorséttermek és a kávéhálzálancok; az utakat ellepik az autók és az ételfutárok. Okoseszközök, internethálózatok, közösségi oldalak, online mozi- és zenecsatornák biztosítják, hogy a virtuális „világfaluba” az ország minél nagyobb része bekapcsolódjon. Az elmúlt tizenhárom évben az internetadó volt az egyetlen ügy, amelyben az utcára vonuló tömeg meghátrálásra készítette a kormányt. Sokak meglegedésére a wifi ma kétségtelenül megbízhatóbban működik Magyarországon, mint az Alkotmánybíróság.

kíméletlenül kiveti

Ami a NER-t élesen megkülönbözteti a Harmadik Köztársaságtól, hogy a jelenlegi kormány célratörőbben, hatékonyabban és kíméletlenebbül él az erőfölényével, mint elődjei. A Fidesz-KDNP

gyakorlatilag fékek és ellensúlyok nélkül, az alaptörvények tetszőleges módosításával kormányoz. A hatalom és holdudvara megingathatatlan fegyellemmel végzi a dolgát. A nagy befolyású patrónusok úgy rivalizálnak egymással, hogy nincsenek tartós belső viszályok, látványos érdekellentétek. Mindenki elfogadja Orbán irányítását és kiveszi a részét a gépezet működtetéséből. Aki nem alkalmazkodik vagy valamiért kegyvesztett lesz, azt a rendszer kíméletlenül kiveti magából. A kormánypolitikát kiszolgáló propagandagépezet minden közéleti témát gondosan beilleszt a fideszes narratívába. Visszatérni a parlamentáris váltógazdasághoz jelenleg lehetetlennek tűnik. Az ellenzéknek nincsenek a hataloméhoz mérhető anyagi-kulturális erőforrásai. A balliberális politika szellemileg kiüresedett. Az egymással rivalizáló ellenzéki pártoknak nincs érdemi mondanivalója a világban zajló folyamatokról és a magyar társadalomról.

Sokan próbálták már precízen meghatározni az Orbán-rendszert: választási autokrácia, hibrid rezsim, plebiszciter demokrácia, és így tovább. Alighanem Csizmadia Ervinnek és Tölgyessy Péternek van igaza. A NER-t nem az összehasonlító politológia keretein belül lehet a legjobban megérteni, hanem a magyar történelemből, a Tisza-, Horthy- és Kádár-kor velünk élő örökségéből. Rendszerek jöttek, mentek, állam- és kormányfők váltották egymást, de mi még mindig az uram-bátyám rokonságok és a panamázás „lápvilágában” élünk. Az informális háttéralkuk, a kontraszelekció és a szolgalelkű középszer másfél százados kultúrájára a Fidesz monolitikus hatalmi gépezetet épített.

Az emberi gyarlóság nem magyar sajátosság: sem a telhetetlen becsvágy, sem az alattvalói magatartás. „A kutyát is tiszteljük, ha hivatalból jár el” – szól a Lear király halhatatlan sora. Amit a világirodalom a hatalom rút természetéről elmond, ma is a mindennapi valóság része. A klasszikus nyugati autonómiák, fékek és ellensúlyok, parlamenti váltógazdaságok a maguk tökéletlen módján megakadályozták, hogy az állam „pikkelyes tengeri szörnyként” rátelepedjen a társadalomra. Az utóbbi években ezek az intézmények mindenütt sokat veszítettek jelentőségükből. A transznacionális cégek, bankhálózatok, pénzintézetek és médiabirodalmak hatalmát sokkal nehezebb korlátozni, mint a felelős kormányokét. A globalizáció csúcsragadozóihoz képest a Fidesz potentátjai legfeljebb közepes halak: az előbbiek a világon csaknem mindenütt befolyásolják a politikai döntéshozatalt, az utóbbiak helyben uralják a demokrácia intézményeit. Orbán, Rogán, Lázár, Mészáros, Tiborcz és társaik nem gátlástalanabbak a posztmodern kapitalizmus legbefolyásosabb szereplőinél, s nincsenek is egy súlycsoportban velük. Ám a nemzetállami hatalom olyan mértékű koncentrációja, amelyet ma Magyarországon látunk, a nyugati kultúrkörben jelenleg egyedülálló. A NER újszülött korában sem volt bájos teremtmény – mostanra visszataszító, ronda monstrummá nőtt.

Merre tovább Nyugat?

A pénzügyi válság és a világjárvány után azt a nyugati politikai-szellemi elit belátja, hogy szükséges valahogy változtatni a fennálló helyzeten. A megoldást a legtöbben állam és piac viszonyának átrendezésében keresik: az államnak szánának nagyobb szerepet a gazdaság működésében és a társadalmi biztonság megteremtésében. Bármily furcsa, ezen a téren Trump elnöksége hozott nemzetközi fordulatot, aki a Kínával folytatott gazdasági versenyben protekcionista iparpolitikát érvényesített. Válaszul Európa is az ipar állami támogatása mellett kötelezte el magát. A világjárvány gazdasági-szociális kárainak enyhítésében ugyancsak felértékelődött az állam szerepe: Európában és az USA-ban egyaránt komoly mentőcsomagokat szavazott meg a törvényhozás. Biden viszonylag következetesen ment tovább a Kínával folytatott verseny és a COVID-19 kijelölte úton, azzal az újítással, hogy az állami gazdaságpolitikában a zöld reformoknak is fontos szerepet szánt. Hasonló megfontolások mentén született az Európai Unió „zöld megállapodás” programja, amely a „klímasemlegességi cél megvalósítását” a „versenyképes gazdaság” és a „növekvő jólét” igényével kapcsolja össze.

ellentmondásos

Nem lebecsülhető fejlemény, hogy a bolygó megmentésének erkölcsi elve politikai programok alapjává vált. Ám közelebbről szemlélve a „fenntartható fejlődés” jelszava mögött húzódó gyakorlati

intézkedéseket, az amerikai és európai zöld program finoman szólva is ellentmondásos. A kormányok szemlátomást nem mernek/nem akarnak szembe menni a pénzügyi-nagyvállalati érdekekkel, és a fogyasztói piac szűkítése sem merül fel komolyan. Márpedig ebben a formában az új politika aligha tud átfogó, rendszerszintű változásokhoz vezetni. Amit nyerünk vele a réven, elveszítjük a vámon. Hiába vezetünk be szigorú zöld szabályokat a mezőgazdaságban, ha olyan országokból szeretnénk tejet, húst és gabonát importálni, ahol a termelőknek az európainál sokkal enyhébb környezetvédelmi feltételeknek kell megfelelnie. Hiába térünk át az elektromos autókra, ha az akkumulátorok gyártása és a hozzá szükséges ritkaföldfémek kibányászása óriási környezeti károkat okoz. Hasonló gondok adódnak a szél- és napenergiával.

A problémákat tetézi, hogy az állam–piac viszonyra vonatkozó új elképzelések nemcsak környezetvédelmi szempontból soványak, hanem a globális versenyképesség és növekvő jólét terén sem látszanak beváltani a hozzájuk fűzött reményeket, miközben számos politikai és társadalmi konfliktust generálnak. Az átállás az elektromos autókra és a napelem-program nagyban növeli Európa függését Kínától. Az európai gazdaság motorja, a német ipar tartósan küzd a magas energiaárakkal. Másfelől Európában és az USA-ban egyaránt erős érdekek szólnak a fosszilis energiaipar és az atomerőművek védelme mellett. A protekcionista iparpolitika a nagy beruházásokért folyó kiélezett versenyhez vezet, ami feszültségeket szül az USA és Európa között, akárcsak az Unió két legerősebb állama, Németország és Franciaország között. A „fenntartható fejlődés” anyagi terhei korántsem a gazdasági elitet és a felső-középosztályt érintik a legérzékenyebben, hanem a melósokat, a kisvállalkozókat, a fuvarosokat és gazdákat – így a zöld reformok nagy fokú társadalmi elégedetlenséghez vezetnek.

választóvonalak

Végeredményben az állam és a piac közötti viszony átrendezéséből a civil társadalom éppúgy kimarad, mint a 2008-as neoliberális világrend működtetéséből. A nagy

pénzügyi válság és a világjárvány a „szakértői” elit és a bürokrácia pozícióit erősítette meg. Ahogy Michael A. Wilkinson fogalmaz: a demokrácia egyre inkább kiüresedik, a nyugati világot domináló liberalizmus autoriter vonásokat vesz fel. Tegyük hozzá: a gyakorlatban az alternatív jobboldal sem feszegeti a fennálló gazdasági-politikai rend kereteit. A svéd szélsőjobb kormányzati szerepvállalása vagy az olasz radikálisok regnálása még véletlenül sem rengette meg a status quót, mi több, Meloni ma az európai mainstream politika egyik legstabilabb támasza. A holland választásokon győztes radikális jobboldali Wilders komoly engedményeket tesz, hogy kormányt alakíthasson. Más ellenzékben verni az asztalt, mint a kormányrúdnál irányítani az állam hajóját. A két tábor közötti legélesebb választóvonalak olyan kérdésekben látszanak, mint a bevándorlás és a politikai korrektség. Az „emberarcú zöld kapitalizmus” és a „szuverén nemzetállam” hívei közötti szembenállás alig több, mint elitcsoportok között dúló érdekkonfliktus.

„A világ vagy antikapitalista lesz, vagy nem lesz” – mondják a halmozódó problémákra válaszul az establishmentet megkérdőjelező baloldaliak. A kapitalizmus megdöntésére tett forradalmi kísérletek meglehetősen rossz emlékeket idéznek. Szerencsére ma már csak kevesek fejében forog ez a gondolat. A nem-demokratikus megoldások lekerültek a történelmi napirendről – ahogy Erik Olin Wright fogalmaz. Vannak viszont más baloldali stratégiák. Például a „kapitalizmus megszelídítésének” régi szociáldemokrata programja, az amerikai New Deal és Great Society öröksége, az európai jóléti államok példája, Polányi Károly életműve, újabban Bernie Sanders vagy Yanis Varoufakis mozgalma. Ugyancsak ide lehet sorolnunk a kapitalista világrendet aláásni igyekvő anarchista törekvéseket, illetve a jövőre fókuszáló posztkapitalista elképzeléseket. Az anarchisták közösségi tulajdonba vesznek házakat és földeket, szövetkezeteket alapítanak, tiltakozó megmozdulásokat szerveznek. A posztkapitalisták kivonulnak a fogyasztói társadalomból, s elszigetelt kis csoportokban rendezkednek be egy kapitalizmus utáni világra.

Akár azonosulunk a baloldali politikai törekvések valamelyikével, akár nem, a szociális igazságtalanságokra fókuszáló establishment-ellenes társadalomkritika vitán felül jogos és többnyire helytálló. A jóléti állam működőképességét pedig a történelem bizonyítja, sőt, a skandináv országok példája mutatja, hogy a 21. század viszonyai között is van mód az egészségügy, az oktatás és a szociális biztonság állami megszervezésére. Látnunk kell azonban, hogy az állam önmagában elégtelen a posztmodern kapitalizmus válságának kezelésére, ahogy már a jóléti rendszer fénykorában, a 60-as években sem tudott választ adni a kultúripar, a túlfogyasztás és az elidegenedés kihívásaira. Nem szólva arról, hogy a bevándorlás és a multikulturalizmus gyakorlati problémái Skandináviában is aláásni látszanak a társadalmi szolidaritást. És még valami: az állam átalakítása mégiscsak a „felül lévő” ügye; az intézményi reformok körüli vita mindig a gazdasági erők és a politikai elitcsoportok ütközőterében dől el – szemlátomást többnyire nem a jóléti rendszer javára. Az anarchisták és a posztkapitalisták alternatívát kínálnak az államközpontú, elitista politikával szemben, csak hogy társadalmi szinten igen csekély hatást érnek el. Éppen ezért volna kár az alulról építkező társadalmi önszerveződés gazdag nyugati hagyományát a rendszeren kívüli, baloldali kísérletekre szűkíteni.

A lokalizmus gyökereit éppúgy megtaláljuk az iparosodás előtti nyugati történelemben, mint a modern korban: a görög poliszok és a középkori autonómiák intézményeiben, a korai amerikai köztársaságban; Arisztotelész, Cicero, Montesquieu, Burke, Tocqueville gondolkodásában, az Alapító Atyák és a reformkori magyar liberálisok szellemi örökségében; a 19–20. század fordulójának baloldali anarchizmusában, a két háború közötti bohém világban vagy a 60-as, 70-es, 80-as évek underground kultúrájában.

A posztmodern kapitalizmus keretei között a „lokalista-közösségelvű politikai filozófia” karolta fel újra a helyi autonómiák ügyét. E meggyőződésrendszer szószólói között vannak patrióták (Michael Walzer, Michael Sandel), akik az önszerveződő civil társadalom, a honpolgári erény és a közjó összefüggéseire helyezik a hangsúlyt; tradicionalisták (Christopher Lasch, Alasdair McIntyre), akik az elitdemokrácia és a fogyasztói önzés éles kritikusai; konzervatívok (Roger Scruton, Mark T. Mitchell), akik a „fogyasztói kapitalizmus és a bürokratikus állam szentségtelen frigyével” szemben lépnek fel. Ide sorolhatjuk továbbá azokat a baloldali vagy konzervatív kezdeményezéseket, amelyek az önfenntartó helyi közösségek fontosságát a „nem-növekedés” eszményével és környezetvédelmi megfontolásokkal kötik össze.

sokszínűség

A sokféle nézetrendszer képviselői nincsenek egy platformon – a konzervatívok a baloldaliakkal, a keresztények az anarchistákkal, a farmerek a punkokkal és így tovább. A gyakorlatban jól működő decentralizált berendezkedés egyik legfontosabb vonása éppen a sokszínűség. Az, hogy polgári jogegyenlőség talaján állva minden közösség a maga módján, saját szokásai, értékei, meggyőződése szerint élheti meg a szabadságát.

A helyi közösségiség természetesen nem szolgál mindenre gyógyírként. A nagyvállalatok, pénzintézetek, médiabirodalmak és elitpártok hatalmával valószínűleg még jó ideig együtt kell élnünk. Civilizációs problémáink nem oldódnak meg, ha a lokális kötelékeink megerősítésére törekszünk. De hát az emberiség gondjaira-bajaira soha nem volt és soha nem lesz végső, ideális megoldás. A forradalmi változásoktól meg azért is érdemes tartózkodnunk, mert a nyugati status quo keretein belül

számos lehetőség kínálkozik az egyéni és csoportos érvényesülésre, s félő, hogy a fennálló rend összeomlása a meglévő értékes szabadságjogokat is maga alá temetné. Mindent figyelembe véve biztos: erős helyi közösségek nélkül nincs Nyugat, sem igazi demokrácia! A történelem tanúsága szerint a helyi szolidaritás akkor is működhet, ha szűkösek az erőforrások – ugyanez társadalmi szintén már nem feltétlenül érvényesül. A személyes kapcsolatokon nyugvó lokális autonómiák mégiscsak valamiféle mentsvárat nyújtanak az embereknek az elidegenedő 21. századi világban, egyszersem ellenállóbbá teszik a társadalmat a különféle manipulációkkal szemben.

Merre tovább Magyarország?

A magyar szellemi élet politizáló szereplőinek többsége igyekszik bekapcsolódni a nyugati vitákba. Saját meggyőződés-rendszerét globális jelentőségű küzdelmek mentén értelmezi. Az új panelek régi sémákra épülnek. „Nyugati mintakövetés” és „nemzeti öncélúság” szembenállása a magyar történelemet évszázadok óta kíséri. Habsburg-barátok és törökpártiak, labancok és kurucok, udvarhű bürokraták és

sérelmi ellenzékiek, jozefinisták és rendi nacionalisták, urbánusok és népiek számtalanszor taszították szűk látókörű viszálykodásba a magyar politikai kultúrát. Ma is valami hasonló történik.

A Fidesz ideológusai a nemzeti érdekek ellenfelét a nyugati „woke-elitben” és a honi „progresszív” oldalon látják. A magyar liberális értelmiség többsége jóformán csak a nyugati mainstreamben bíz; a globalizáció vesztesei számára pedig nincsen mondanivalója. Itt nem annyira a nyugati liberalizmus és a nemzeti konzervatívizmus világrengető versengéséről van szó, inkább a „jozefinista” felvilágosult önhittség és a helyi privilégiumait féltő „rendiség” provinciális ellentétéről.

Még adós vagyok a címben feltett kérdés megválaszolásával: mi jöhet a NER után? Ha elfogadjuk az esszé első részében megfogalmazott metaforát, hogy a „demagóg populizmus a tünet, a posztmodern kapitalizmus a betegség”, akkor nem érhetjük be tüneti kezeléssel. Nem elégséges a „nemzeti öncélúság” autoriter uralmával szemben állnunk, a „nyugati mintakövetés” délibábját is szükséges eloszlatnunk. Ma mindhiába bízunk abban, ami a reformkorban vagy a rendszerváltás idején bizonyosságnak tűnt. A nyugati civilizáció fejlődése – régi magyar nevén: a polgárosodás – nem töretlen lineáris folyamat. A történelem nem ért véget; a jövő kiszámíthatatlan és egyre borúsabb. Ha újra becsatlakozunk a nyugati trendekbe, messze nem oldódik meg minden problémánk. Nem csak a NER agresszív terjeszkedése veszélyezteti az igazi demokráciát. A magyar uram-bátyám világ régi beidegződései ellenében és a posztmodern kapitalizmus rossz tendenciáival szemben is meg kell óvnunk, illetve újra fel kell fedeznünk azokat a magyar hagyományokat, amelyek a klasszikus Nyugathoz kötnek minket. A műveltséget, az egyéni felelősséget, a hivatástudatot; a magabíró közösségeket, a szolidaritást, a helyi autonómiát; a mindennemű elnyomással szembeni ellenkultúrát, a politikai-gazdasági elit befolyásától mentes önszerveződést, a „csináld magad” ethosát.

elnéző derűvel

Voksolni polgári felelősség – éljen vele ki-ki a maga meggyőződése szerint! Ám önámítás a honi és a külföldi választások eredményétől megváltást várunk, állandóan lesve, hogy Orbán külföldi szövetégeseinek éppen jól

vagy rosszul áll-e a szénája. Ha nem a „mi oldalunk” nyer, apokalipszisként éljük meg, ha a „mieink” regnálnak, elnéző derűvel fogadjuk a „felül lévő” ocsmányságait. Okoseszközeink virtuális buborékjában hergeljük egymást és acsarkodunk az ellenre. Ahelyett, hogy visszatérnénk az „agorára”. Azaz felelősséget vállalnánk lokális szintű közös dolgainkért, és a mindennapi élet terepén, személyes emberi kapcsolatokon keresztül szőnénk újra a társadalom szövetét: a lakóhelyeken, a szomszédságokban, a baráti társaságokban, az iskolákban, a munkahelyeken. Ez nem zárja ki a nagyobb szabású politikai akciókat, tüntetéseket, sztrájkokat, de az ilyesféle társadalmi megmozdulásoknak csak akkor lehet tartós eredménye, ha a *mindenkori* államhatalommal szembeni ellenállásnak helyi szinten is vannak erős sejtjei. Móricz Zsigmond-i parafrázissal: hagyjuk a pártpolitikát, kezdjünk el végre építkezni! Valahogy úgy, ahogy a két háború között a szakszervezetek, a falukutatók, a népi kollégiumok és a keresztény ifjúsági mozgalmak tették. Helyben előmozdítani az önművelést, kialakítani a vitakultúrát, megteremteni a demokratikus szocializáció feltételeit; programokat szervezni, megtölteni a művelődési házakat; új sportegyesületeket, kirándulóköröket, olvasóklubokat, munkásegyleteket alapítani; az egyházi hierarchián kívül felrázni a vallási életet – ez lehetne a „mi munkánk; és nem is kevés”.

Vajon lehet-e ezen a téren komoly társadalmi mozgásokban bízunk a 21. századi Magyarországon? Aligha. Van-e még esély a hagyományos értelemben vett közösségek regenerálódására? Nagyon csekély. Bevonhatók-e egyáltalán a digitális nemzedékek tömegesen és tartósan a közösségi öntevékenységbe? Felettébb kétséges. De talán mégis hagyunk az utókorra valamit, ha legalább a saját környezetünkben élhető, szolidáris világot teremtünk; ha az önszerveződés meglévő „kis köreit” megóvjuk és igyekszünk minél több hasonlót életre hívni. Esterházy Miklós nádor szavait idézve: „Örültség semmit nem tennünk, ha mindent nem tehetünk is”! A NER-t elsöpörheti egy nagyobb válság, esetleg kivéreztheti az Európai Unió, s néhány tollvonással helyreállítható a 89-es alkotmány – a magyar civil társadalom kiépítésének szívós mindennapi aprómunkáját viszont senki nem fogja helyettünk elkezdni.

kép | vecteezy.com

Vörös István

AZ EGYETEMSZIGET 7.

2024-04-23 | **VERS, VERSCIKLUS**

A BARBÁRSÁG HATÁRAI

A barbarológiából kiiktatták
a görögökkel együtt élő szláv
nép nyelvét, vagyis azt, amit
az öregedő tanár még felcseperedve
az utcán összeszedett gyanús,
szőke hajú gyerekekkel játszva.
Felnőve erre a nyelvre fordította
az evangéliumot,
de munkája
semmilyen érdeklődést nem váltott
ki a gyanús szőke hajúak között.
Így nem jutalmazták a megszállt
görögök sem, de a megszállók,
a Constantinusok, Iovianusok, Constansok
talán elégedetten figyelték ténykedését.
Ők nemrég tértek át az evangélium
hitére, észre se véve, hogy
az alávetettjeik szállják meg
a gondolataikat. A szlávok nem kértek
a megszállásból, saját barbár
isteneik kondérjai mellett üldögéltek.
Fakanállal vették ki a bent fölő
egerek, gyíkok, denevérek húsát.
Ez már a barbarológiának is sok volt.
Mégiscsak van, amihez tartjuk
magunkat, vagy ha nincs,
ez nem mondható ki egyetemen.

85

A KÖVÉR HERCEG

Az öregedő tanár átkerült
a barbarológiáról a múlt logikájára,
a Hermész-szakra, és folytathatta
szinte ugyanazt, mintha mi sem

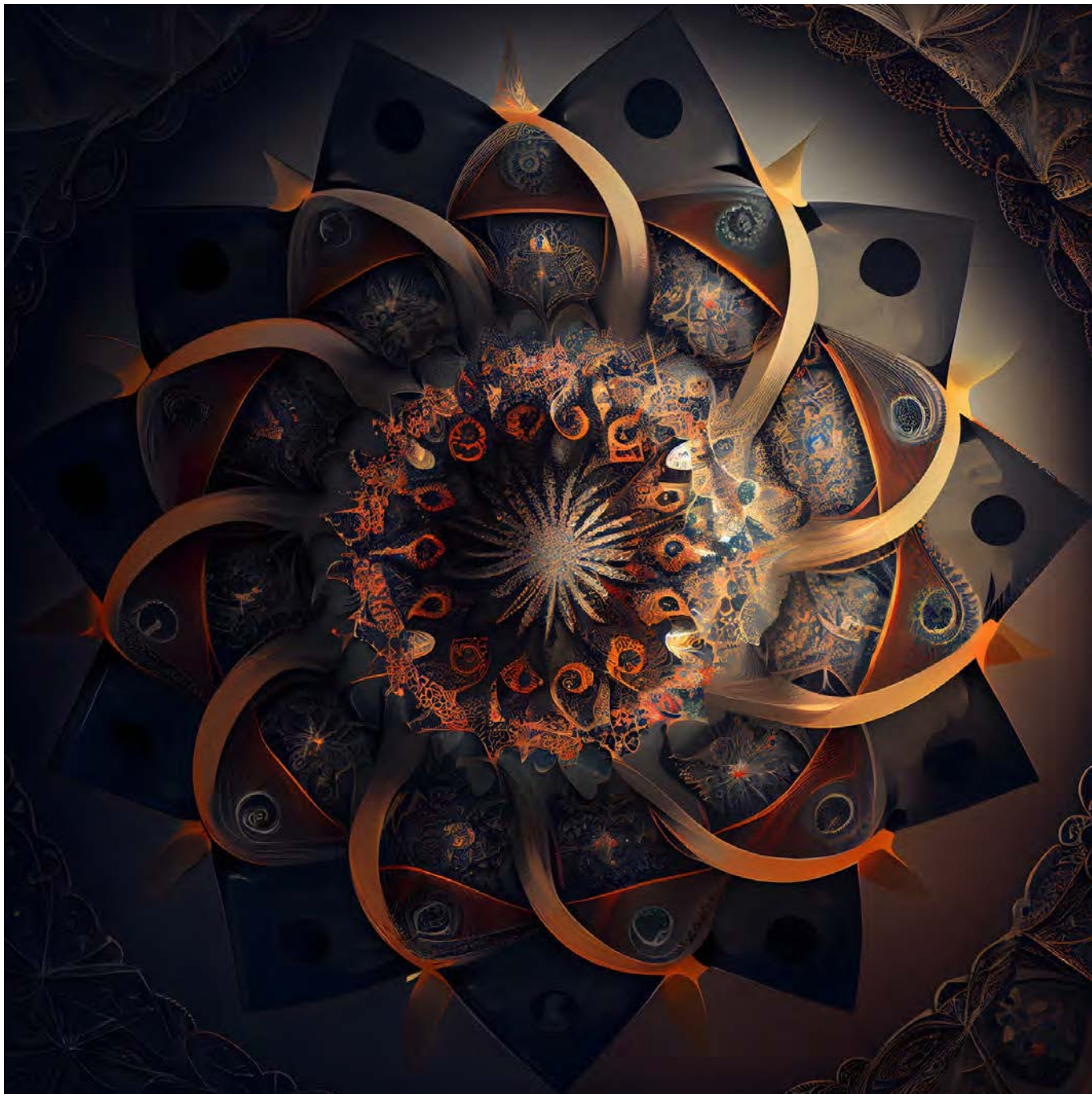
történt volna. A mi-sem-történés
finomságait a katonacsászárok,
testőrcsászárok, rabszolgacsászárok
nemigen értették és nem is szenvedhették.

Egyszer egy trónörökös mégis ellátogatott
a tanszékökre. Rettenetesen kövér
ember volt, a tógája szétterült
a földön, mint a bizonytalan jövő.

86

AMERIKA FÖLFEDEZÉSE

Nagy szenzációnak számított,
hogy a mindenben megtorpanó
tanár felesége is tanítani kezdett
az egyetemen. Az első nő
ilyen minőségben az első ilyen
intézmény tudásrögzítő és elosztó
épületeiben. Lánykorában
a birodalom nyugati feléig
merészkedett, az ott lakó
túlvilágjáró szirénekkal áthajózott
a Földöntúli-tenger túlsó partjára,
megismerkedett egy másik
piramisépítő néppel. Nem mintha
az egyiptomi piramisok nem
jelentettek volna bőven elég rejtélyt.
Talán túl sok ismeretlen tudást
hurcolt vissza az óceánon
a Tenger-körüli-föld tudáskedvelőinek.

87

A TENGHER MEGFIGYELÉSE

Történt aztán, hogy felesége őt is elvitte a tudáskedvelők földjére. Bár az ott élő embereket nem igazán érdekelte a tudástagadók távoli birodalmának élete, piramisaikat

nem voltak hajlandók piramisnak tartani,
ez csak a világnézet helye, az istennézet
szállása, mondták, de meghallgatták talányos
felolvasásaikat. És enyhén mérgezett
vacsorával vendégelték meg őket. Hazafelé
a hajón végig hánytak, de nem bánták, mert
ennyit még sosem nézték a tengert,
ahonnan néha delfinek röhögtek fel rájuk,
néha bálnák brummogtak,
néha egy cápa fröccsentett enyhítő
hús vizet az arcukba az uszonyával.

88

SZIRÉNEK

Szerelmük a tengert jelentette,
szerelmüket a tenger.

Persze mi más jelenthetne
szerelmet, ha nem a végtelen,
sós, kiismerhetetlen, életveszélyes
és bősége miatt veszélyeztetett tenger?
Akkoriban az óceánon
csak szirének segítségével lehetett átkelni,
és éjszakánként a szirének
megpróbálták elcsalni a felesége mellől.
A hajó fedélzetén énekeltek,
olyan magas hangon, mintha
a túlvilág beszélne. Az ismeretlenbe
utazó tanár fel is riadt rá,
kirohant a szűk kajütből,
Akkor ezek a szárnyas nők

azonnal lecsaptak rá,
a fülét harapták, madárlábukkal
a hátát karmolták. Meglepődve
vette észre, hogy bőre alól nem
vér szivárog, hanem rengeteg
zavaros, átgondolatlan gondolat.

ÖRVÉNY, SZÖKŐÁR, MULANDÓSÁG

Amíg felolvasásain

otthon szomorú arccal unatkozott
a hallgatóság, a Földön-túli-tenger
túlsó partján nagy megértéssel hallgatták
a szirének által megkarmoltat.

Felesége előadást tartott

arról, hogy képek és rajzok alapján
hogyan érthetjük meg a nem tudhatót,
hogyan találhatunk vissza a történelembe,
még akkor is, ha az soha meg sem történt.

A nem-történés nyomán eredtek át

a még föl nem fedezett kontinensre.

Nem tudta magáról, hogy nincs felfedezve,
lakói fölfedezettség (önismeret) híján
más megismeréséből próbáltak
alapot létrehozni. Így épültek a piramisaik,
így bomlott le fölfedezetlenségük,
mely persze általános emberi tulajdonság,
de nem mindenki fedezi fel magában,
mert mást se akar felfedezni.

A fölfedezés legalább olyan kockázatos,

mint új versek vagy elemző szövegek megírása,
olvasása, a megértés és teremtés réme
úgy leselkedik ránk, akik ebbe a kalandba
belevágunk, mint folyóban úszóra az örvény,
tengerben fürdőzőre a szökőár,
időben gázolóra a mulandóság.

Tass Bálint

LÖTTYINTS, ÖCSI!

2024-04-21 | NOVELLA

Löttyints, öcsi!

Balkezesnek lenni nem bűn, sőt, isteni ajándék! Honnan tudom? Például itt ez az üres söröskorsó, ez is balkezeseknek készült. Ha adsz egy kortyot, elmondom, miért. Első a higiénia. Szépen kirázom belőle a cseppeket – hátha maradt benne egy kis nyál –, aztán keresek egy viszonylag tiszta részt a pólómon, és azzal letörölöm a szélét. Kész is.

Löttyints, öcsi, ne sajnáld! A habja is jó lesz! A haverod, meg a szomszéd pultot támasztók is. Na, mi lesz már?

pofonegyszerű

A pultra helyezett korsónál a fül a korsó tengelyéhez képest szöget zár be. Ha a kriglit bal kézre fogod és a fül felső része feléd dől, akkor balos, ha jobb kézbe fogod, és a fül felső része dől feléd, akkor jobbos. Ennyi!

Pofonegyszerű, mint a balkezeseknek gyártott konzervnyitó, toll és vonalzó, amin fordítva tüntették fel a számokat. Mekkora ötlet! Mint a jobbkormányos autó. A feleségemnek is jól jött volna egy.

Tudni akarod miért? Akkor löttyints, öcsi! Ne sajnáld!

Ki érti a nőket? Nincs az az isten, főleg, ha balkezesek, akiknél a kreativitásért felelős jobb agyfélteke dominál. Jimi Hendrix vagy Paul McCartney mekkora zsenik voltak! Ők legalább tudták, hogy kell fordítva felhúrozni egy gitárt. Én bezzeg hiába téptem a szám, hogy a jobb kéz az, amelyiken a hüvelykujj balra néz, nem értem vele semmit. A harmadik meg nem adott jobbkéz-szabály után rájöttem, hogy az ember legjobb barátja a biztosítás. A CASCO mindent megold, de az asszonnyal nem tudott mit kezdeni, az bezzeg olyan, mint egy ciklon. Amikor jött, heves volt és nedves, amikor ment, vitte a házat és a gyerekeket. Erre inni kell!

Löttyints csak, öcsém!

irodalmi vénája van

Ahogy mondani szokták, csak az első millióról nem szabad kérdezni, utána nyugodtan jöhet a NAV. Így voltam vele én is. Tőzsde, lovi, casino, back jack. A nőkkel viszont nem volt szerencsém. A következő is csak a pénzért szeretett, de legalább volt annyi eszem, hogy nem vettem el, az utána következőt elvettem, de szerencsére házassági szerződést kötöttünk. Van egy jó ügyvédem, piszok jó szerződéseket köt, a pasasnak irodalmi vénája van, megadjam a címét?

Most meg mit nézel? Nem hiszed, hogy volt családom, kutyám, több száz milliós házam, Armaniban és Posche-vel csapattam? Nem? Pedig igazat csak a gyerek, a részeg ember, és a cicanadrág állít. Áh, nem tudsz az életről semmit, édes fiam! Túl fiatal vagy. Egyetemista talán?

Most meg, mit bámulsz? Nem láttál még mezítlábas embert, koszosan és büdösen, „szakadj meg” szatyorral és lehúzott sliccel? Döglött madárnak minek kalitka? Egyébként se bírom a kötöttségeket és a cipőt. Tudod, milyen jól jött ez régen, egy-egy tárgyalás során? Csak fogtam magam, lerúgtam a cipőt az asztal alatt, és a talpamon éreztem, ha a tárgyalópartner kamuzott. Ezzel a trükkel kenterbe vertük a konkurenciát, és nem jött rá senki. Na, jó! Ez most véletlen kicsúszott, de becsületes fazonnak látszol, főleg, ha löttyintesz egy kicsit.

Na, édes fiam! Ha akarod, megírom helyetted az évfolyamdolgozatod. Öt féle nyelvből választhatsz, a spanyolom megkopott kicsit, mert mostanában kevés a turista, nincs kivel szóba elegyedni, de bátran firkantsd egy söralátétre a dolgozat címét. Holnapra kész. Nem kérek sokat, két korsó sör és egy kis bécsi a Borostyánban megteszi, de cipőt ne hozz, ne sérts meg vele! Nem bírom a kötöttségeket, mondtam már? Igaz, így egy kicsit hideg van az utcán, a lábam pedig üszkösödni kezdett, de nem panaszkodom, remek krémem van rá.

Ezt figyeld! Tudsz ilyet? Ha a nyelvem hosszában összetekerem, olyan lesz, mint egy szívószál. Töltsd tele a korsót, megmutatom, hogyan működik, és közben a gigám se mozog, kiakasztom.

Na, löttyints, öcsi!

Mi lesz már? Megkukultál?

kép | vecteezy.com

Masszi Bálint

ENTRÓPIA

2024-04-27 | NOVELLA

úgy áll a hosszabbító felett, bal kezében a kihúzott telefontöltővel, mint aki képtelen elfogadni: a dugaljak száma végesebb, mint a villásdugóké, szemében ősi erő hullámszik, hogy már ugyan miért lenne szükség újabb dughelyek költséges megvásárlására, ha a dolgok így is megoldhatók; bozontos szemöldökét összehúzza, amikor megjegyzem, hogy anyagi lehetőségei mint informatikusnak, úgy saccolom,

megengednék egy új hosszabbító megvásárlását, és akkor nem állnánk itt a szoba közepén három perce azon rágódva, miért nem tudjuk egyszerre tölteni a telefonjainkat, a vásárlás pár kattintásnál nem venne igénybe többet, házhoz is hoznák az eszközt, magyarázom, mire hátralép egyet, megdöbbenve néz rám, és meg mernék esküdni, hogy hallom gyomorfalának rángó perisztaltikáját, amit abszurd felhívásom indított be nála – hiszen ha eleget tenne hagymázás elgondolásomnak, az a fenyegető helyzet állhatna elő, hogy felesleges kiadásokba verné magát, ez pedig elfogadhatatlan volna, akkor is, ha lemerül a telefonja, pedig az Orvostól fontos hívást vár, de hogy emiatt elveit feladja, skandalum, dünnyögi, és három ujjával beletúr tömött, fekete szakállába, majd hanyagul belerúg a hosszabbítóba, ami engedelmesen csúszik arrébb a padlón, és az oldalára dől, mintha megtanulta volna a leckét, bekapcsológombja pirosan vibrál a kora esti félhomályban, a fűrészporos tapétával borított falak között, bizonytalan fénybe vonva az arcunkat, mint kalózhajók ágyúinak torkolattüze a reszkető tengerészekét, és az Informatikus, a legendás kalózkapitány, áll most ellenfelei felpuffadt hullája felett: ugyan miért cserélné le a jolly roger, ugyan miért hagyná hátra a kalózéletet, és miért állna őfelsége szolgálatába, ha az ő becsülete a győzelem, és nem a hűség, és látom rajta, hogy ha nem kell új hosszabbítót vennie, az maga a győzelem a kapitalizmus felett, végül ebben maradunk, könnyed biccentéssel tűzszünetet kötünk, és megindulunk a városszéli itatók valamelyikébe, ahol látszólag harcostársává fogad, és nem tudok nem arra gondolni, a falakon függő che guevara és rosa parks és ulrike meinhof portrék között, hogy életveszélyes vizekre készülünk kihajózni, a kapitány gondolatai mégiscsak a telefonok és a hosszabbítók világában járnak, a pulthoz könyököl és csapoltat kér, mélyeket szippant a halszagú levegőből és összehúzott szemével oldalról sandít rám, mintha attól tartana, hogy már meg is rendeltem valahogy azt a rohadt hosszabbítót, és rátestáltam az árát, hogy áruló lettem, megadtam magam a fogyasztás királyi flottájának, újdonsült barátságunkat ellene fordítottam, és őt nemsokára felakasztják hazaárulásért, fosztogatásért és felségsértésért, jellemzően egy hosszabbítókábelrel, de ő majd akkor is, utolsó leheletével is, kiáll a tervezett elavulás törvényi önkényével szemben, és ráébreszti a sok nemtelen parasztot, hogy lám-lám, a hosszabbítókábel is mi mindenre jó még, akasztásra például a végtelenségig lehet használni, a fém és a műanyag nem bomlik le, és győz az igazság,

ebben ő megingathatatlan, és ahogy lecsapja a korsóját a kocsmaasztalra és belehuppan az egyik kopott plüssfotelbe, sziklára emlékeztet, amin megtörnek a modern világ hullámai, kivéve persze, hogy időközben befut az Orvos, aki pár szót vált csak az Informatikussal, együttérzően, mint a falusi tanító, akit vilájobbítás iránti vágya a tengerig űzött, de hasznát sehol nem veszik; így aztán naplójába sűrű tintával jegyzi fel, hogy a kalózok alapvetően szorongó típusok, ami ilyen-olyan rákos megbetegedésekhez vezet, és ezen sejtését mielőbb igazolni szándékozik, tapasztalati úton, hogy aztán a Királyi Kocsmaakadémia nagyobb dicsőségére részletes tanulmányban prezentálhassa, már ha addig le nem itatják és el nem adják rabszolgának, amire vonatkozóan erős a gyanúja, mert hallja ilyesmiről sutyorogni egymás között a kapitányt és az elsőtisztet, hatalmas ember az Orvos, testes, masszív, intellektusa mégis fékezi ösztöneit, közös kalandunk előtt fehér köpenye vitorlavászonként hasította a kórházi folyósokat, árbócán az igazság lobogója, mint a sörben és fröccsben felázott kockás terítő, hirdette, hogy mind meghalunk, így a csip-csup vitáknak, úgy is mint nemzetek sorsa, kikötők felégetése és nők megerőszakolása, semmi értelmük nincsen, az egész világ egy lassan terjedő rákos daganat, amit kimetszeni már nem lehet, legfeljebb a fájdalmat csökkenteni, ezért ő szolgálatra jelentkezik, és ha kell, hát kalóznak áll, és felírja a nyugtatót és az altatót, és a fájdalomcsillapítókat is, mindezek híján ugyanis nem lehet igazán fellázadni, és ő megérti, hogy forradalom vagy halál, illetve, hogy forradalom vagy új hosszabbító, de mégis talán jobb volna az ágynyugalom és a kiegyensúlyozott táplálkozás, az Informatikus felnevet és az Orvost nyílt árulással vádolja meg, mire a világ meggyógyítója, ez a krisztus pantokrátor, félkörívben széttárt karokkal, feltartott ujjakkal magyarázza, hogy nyugodjunk szépen meg, vastag alkarjához vastag felkar és vastag váll csatlakozik, hóna alján izzadságfolt terjeszkedik, szaga belevegyül a savanyú sörszagba, boldogok a belgyógyászok, és meglátja majd a kapitány úr, a diagnózis első sokkja után, hogy meggyógyíttatik ő is, és hiába, hogy csodálom a jó szándékát, a prédikáció hangja elveszik a nyikorgó hajódeszkák és az Informatikus fájdalmas parancsainak orkánjában, rohadt tengeri patkányok, fővitorlát feszít, ágyúhoz készülj, sört csapolj, holnaptól soha többé nem veszünk semmit, hanem felzabál minket is az entrópia, a plüssfotelben egyre mélyebbre süpped, míg végül odalára dőlve, böfögve arat győzelmet a fogyasztás felett, és az Orvos szűkülve vonul

vissza a kabinjába, miért hanyatlik erőszakba a világ, jajveszékeli, és korsó sörök csúsznak keresztül a fedélzeten, és a szénsavas tenger felmarja a bőrünket, a világvége nek lőpor íze van, tüzek gyúlnak a láthatáron, és a végső összeomlás még másnap is elnyűtt arcunkon dereng, ahogy az új irodanegyed felé tartunk, ahol a mosdókban kínaiul szólalnak meg a kézszáritók, minden felület citromosan steril, és az ötvenedik emeletre fél perc alatt repít fel az automata lift.

kép | vecteezy.com